

UNGDOMSSTYRELSEN
www.ungdomsstyrelsen.se

UNGA MEDBORGARE

UNGDOMSSTYRELSENS SLUTRAPPORT FRÅN PROJEKTET *UNG I DEMOKRATIN*

UNGDOMSSTYRELSENS
2003:2
SKRIFTER

Ungdomsstyrelsen

är en statlig myndighet som arbetar inom fyra verksamhetsområden.

Vi fördelar bidrag och arbetar med metodutveckling inom ungas Fritid och föreningsliv samt inom Internationellt ungdomsutbyte.

Vi stödjer utvecklingen av Kommunal ungdomspolitik och följer upp den Nationella ungdomspolitik.

© Ungdomsstyrelsens skrifter 2003:2

ISSN 1651-2855

ISBN 91-89050-49-5

projektledare **Tiina Ekman**

redaktör **Ingrid Bohlin**

grafisk form **Christián Serrano**

tryck **DocuSys**

distribution **Ungdomsstyrelsen, Box 17801, 118 94 Stockholm**

tfn **08-462 53 50**, fax **08-644 88 13**

e-post: **info@ungdomsstyrelsen.se**

webbplats: **www.ungdomsstyrelsen.se**

Förord

Demokratifrågor har varit livligt omdiskuterade de senaste åren. Förtroendet för politiker, framväxten av antidemokratiska rörelser, partiernas problem att locka nya medlemmar och sjunkande valdeltagande är några ämnen som har varit aktuella.

Ungdomsstyrelsen beslutade 1999 att delta i en stor jämförande undersökning om ungdomars demokratiska värderingar och kunskaper som Skolverket hade huvudansvaret för, IEA Civic Education Study. Den svenska delen av undersökningen kom att kallas för *Ung i demokratin*. Skolverket har studerat två ålderskategorier, 14–15-åringar och 18-åringar, båda grupperna har tagits fram genom ett urval av skolor och med hjälp av skolans personal. Ungdomsstyrelsen har ansvarat för en kompletterande studie bland 18-åringar som av någon anledning inte befann sig inom gymnasieskolan. Resultaten från den första delen, som rör 14–15-åringar, publicerades 2001 i en rapport utgiven av Skolverket, *Ung i demokratin. En studie av ungdomars demokratiska kompetens*.

Unga medborgare – Ungdomsstyrelsen slutrapport i projektet Ung i demokratin redovisar resultat från projektets andra del. Det dataunderlag som har analyserats omfattar material som är insamlat av både Ungdomsstyrelsen och Skolverket, och inkluderar på så sätt 18-åringar både innanför och utanför gymnasieskolan. De två huvudsakliga frågorna som denna rapport vill bringa klarhet i är om ungdomars attityder skiljer sig från de vuxnas och vilka skillnader som finns inom ungdomsgruppen. Pengarna till Ungdomsstyrelsens delstudie har beviljats av regeringen.

Datamaterialet som denna rapport baseras på kommer nu, när båda myndigheterna har avslutat sitt utredningsarbete, att ingå i underlaget för forskningsprojektet *Young Citizens program* i CEFOS, Göteborgs universitet, som leds av docenterna Erik Amnå och Ingrid Munck.

Skolverket kommer under våren 2003 att publicera en slutrapport avseende 18-åringar i skolan. Tiina Ekman har varit Ungdomsstyrelsens representant i projektarbetet, samt ansvarig för datainsamlingen bland 18-åringar utanför skolan och författare till denna rapport.

Leif Linde
generaldirektör
Ungdomsstyrelsen

Innehåll

3 Förord

6 Inledning

7 Valdemokrati, deltagardemokrati och samtalsdemokrati

9 Det empiriska underlaget

10 Bedömning av politiska aktiviteters effektivitet

11 Ungas syn på effektiv påverkan

12 Skillnader inom ungdomsgruppen i synen på effektiv påverkan

18 Sammanfattande kommentar

19 Unga och politiska aktiviteter

19 Attityder till att rösta

21 Attityder till partimedlemskap

23 Attityder till legala protester

24 Attityder till frivilligarbete och välgörenhet

25 Attityder till illegala protestaktiviteter

26 Sammanfattande kommentar

27 Vad utmärker politiskt aktiva ungdomar?

27 Olika dimensioner av politisk aktivitet

29 Kunskaper om demokrati och samhällsfrågor

31 Hemförhållanden

33 Intresse för samhällsfrågor och politik

36 Föreningsdeltagande

40 Val av gymnasieprogram

42 Gymnasiestudier

43 Sammanfattande kommentar

44 Globalt och nationellt engagemang

- 44 Räcker det att vi i Sverige har det bra?
- 46 Solidaritet stannar inte vid nationsgränsen
- 49 Samarbete över gränserna?
- 51 Demokratiska dimensioner
- 56 Sammanfattande kommentar

57 Slutdiskussion

- 58 Resultat

62 Fotnoter

64 Referenser

- 65 Resultat

66 Bilaga 1.

67 Bilaga 2. Metodbeskrivning

- 68 Skolverkets undersökning
- 69 Ungdomsstyrelsens undersökning
- 71 Sammanslagningen av de två undersökningarna

Inledning

Demokratifrågor har i högsta grad varit närvarande inom det statliga utredningsväsendet de senaste årtiondena. Maktutredningen presenterades under 1980-talet. Därefter har ett antal offentliga utredningar genomförts som belyst både den lokala och kommunala demokratin, samt EU-medlemskapets konsekvenser. Den senaste offentliga studien om demokrati, Demokratiutredningen, överlämnades till regeringen i början av år 2000. Ett år senare lade regeringen fram den första demokrati-propositionen genom tiderna, som antogs av riksdagen i april 2002.

Diskussionen om demokrati omfattar olika arenor. Inom skolan har frågan om en gemensam, demokratisk värdegrund varit aktuell under en längre tid. Även andra områden för ungdomspolitikerna är aktuella i demokratidiskussionen. Inom det unga föreningslivet är frågor som berör jämlikhet, jämställdhet och rätten att styra den egna verksamheten förmodligen mer aktuella idag än någonsin tidigare.

Trots att demokratifrågor ofta förekommer i den offentliga diskussionen kan det vara befogat att än en gång återgå till en av de mer fundamentala demokratifrågorna, nämligen allas lika rätt att delta i folkstyret av vårt gemensamma samhälle. Framför allt, hur förhåller sig folkets verkliga deltagande till demokratins ideal? I denna rapport kommer den frågan att riktas specifikt till den yngsta kategorin röstberättigade medborgare, 18-åringar.

Demokratiutredningen anser att demokratin som styrelseform framför allt kännetecknas av dess moraliska hållning, snarare än av föreställningen om dess överlägsna effektivitet. Demokratins syn på människan anses vara den mest tilltalande. Alla medborgare beskrivs ha lika värde, oavsett kön, utbildning, yrke eller religion, samtidigt som demokratin inte ställer krav på likformighet. Individerna i ett demokratiskt samhälle tillåts att ha olika livsmål och

levnadssätt, och att på lika villkor delta i dess styrelse¹.

En demokratisk styrelseform kan i praktiken utformas på en mängd olika sätt. Den stora skiljelinjen går emellan direkt och representativ demokrati. Den direkta demokratin kännetecknas av att alla medborgare äger rätten att delta i beslutsfattande. I antikens Grekland deltog medborgarna genom att samlas på torget och att genom diskussioner och omröstningar komma fram till den bästa lösningen. Under upplysningstiden lämnade dåtidens filosofer tanken om direktdemokratin eftersom staterna, och därmed även antalet medborgare, vuxit betydligt jämfört med i antikens Aten. Den stora utmaningen för 1700-talets tänkare var i stället att utveckla teorier om hur idén om demokrati kan förenas med idén om representation, där endast ett fåtal äger den faktiska rätten att fatta beslut.

Dagens demokratiska styrelseform är i mångt och mycket en 1900-talsskapelse. Den allmänna rösträtten har funnits i drygt 80 år, partisystemet en något längre tid. Under dessa 80 år har naturligtvis både samhället och dess medborgare förändrats, och därmed också idéerna om hur demokratin som styrelseform bäst kan förverkligas. Även om Sverige i mångt och mycket bevarat den representativa demokratin grundinstitutioner oförändrade har dock synen på hur demokratins viktigaste inre värden bäst kan realiseras förändrats med tiden, med en naturlig påverkan från den vetenskapliga forskningen.

I dagens demokratidebatt är framför allt samtalsdemokratin – också kallad den deliberativa demokratin – och deltagardemokratin framträdande. Teknikutvecklingen har dock medfört att direktdemokratin, i sin senaste skepnad som snabba omröstningar via Internet eller mobilnät, vunnit ny mark. Teorin om konkurrensdemokrati är en annan viktig referens i diskussionen om hur demokratin bäst

uppfyller sitt syfte. Den teorin utgår från föreställningen att den elitstyrning som den representativa demokratimodellen medför, kan rättfärdigas i och med att valet av de styrande eliterna sker i konkurrens om folkets röster i allmänna val. Eftersom föreställningen om medborgaren varierar en del mellan dessa demokratiuppfattningar är en kort beskrivning av de viktigaste karakteristika inom tre vanliga förekommande demokratitolkningar förmodligen befogad.

Valdemokrati, deltagardemokrati och samtalsdemokrati

Den *representativa demokratin* utgår ifrån att den politiska makten ligger hos medborgarna, som utövar sin makt genom att i val utse sina företrädare och i nästkommande val ställa dessa till svars. Förutom rösträtt och korrekt valprocedur kräver den representativa demokratin att de politiska fri- och rättigheterna finns, och att det finns konkurrens om makten i form av ett flerpartisystem. Partierna har en viktig funktion i den representativa demokratin genom att kanalisera opinioner och genom att föra en offentlig debatt kring dessa. Dessutom mobiliserar de politiskt intresserade medborgare och rekryterar kandidater till förtroendeposter, allt både på lokal och på nationell nivå.

Medborgarnas viktigaste uppgift i den representativa demokratin är att välja sina representanter och att i efterhand värdera deras insatser, eller med andra ord kräva ansvar. Det förutsätter att medborgaren kan se skillnaderna i partiernas politik, vilket i sin tur förutsätter att man följer med i det som händer i politiken. Mellan valen får de förtroendevalda styra i stort sett ostörda och medborgarna kan endast påverka politiska beslut genom opinionsbildning, eftersom den representativa modellen har delegerat all beslutande makt till de förtroendevalda.

Den *deltagardemokratiska* teorin utgår ifrån antagandet att demokratin som styrelseform

bör främja medborgarnas direkta och meningsfulla möjligheter att delta i de beslut som berör dem. Deltagardemokrater anser att den representativa demokratin som styrelseform har fjärrmat sig från demokratins ideal, folkstyret, eftersom de styrande och de styrda tenderar att bilda två från varandra isolerade grupperingar i samhället. Deltagardemokrater anser att medborgare och samhällets institutioner inte bör betraktas som två från varandra isolerade företeelser, utan att demokratins utmaning är att maximera det medborgerliga deltagandet och att politiska beslut ska föregås av folkligt deltagande. Den deltagande demokratin viktigaste kännetecken är folkligt deltagande i den politiska processen före beslutsfattande, medan den representativa systemet vilar på ansvarsutkrävande i efterhand².

För att medborgare ska kunna delta i beslutsfattandet på den nationella nivån behövs det möjligheter att delta på andra samhällsnivåer dessförinnan, eftersom deltagardemokratins förespråkare anser att deltagande har en utbildande effekt i sig. Med utbildande effekt syftar man både på ett praktiskt kunnande och på en djupare förståelse av demokratins innebörd. Därmed anser deltagardemokrater att det är viktigt att även de icke-statliga samhällsområdena erbjuder möjligheter till deltagande. Det gäller framför allt på arbetsplatser och i skolan, institutioner där medborgarna vistas en stor del av sitt liv. De bör organiseras på ett sådant sätt att individerna som vistas i dessa miljöer även kan delta i deras styrelse.

En av deltagardemokratins mest kända förespråkare, Carole Pateman, karakteriserar deltagardemokratin som en modell där maximal insats (deltagande) krävs och vars utfall inte bara omfattar rättvisa beslut, utan också en utveckling av social och politisk förmåga hos varje deltagande individ. Det medför en återkoppling från utfall till insats, en positiv utvecklingsspiral där både systemet och individerna gynnas av det flitiga deltagandet (1970:43).

Deltagardemokratien kan kritiseras utifrån risken för politisk ojämlikhet. De som deltar aktivt i beslutsprocessen har större möjligheter att påverka beslut och verksamhetsinriktning än de som inte deltar. Eftersom de aktiva deltagarna inte representerar några andra än sig själva riskerar de passiva medborgarnas intressen att bli bortglömda. När konkurrensdemokratien ser en form av elitism som nödvändig för ett effektivt beslutsfattande kan deltagardemokratien också leda till en form av elitstyrelse i och med att den aktiva skaran har bättre möjligheter att tillgodose sina intressen än de övriga medborgarna.

Samtalsdemokratien söker delvis en annan väg att överskrida klyftan mellan beslutfattare och medborgare än deltagardemokratien. För att politiska beslut ska kunna anses vara rättfärdigade bör dessa ha förankrats bland medborgarna genom öppna och förutsättningslösa samtal. Syftet är att alla som är berörda uppnår största möjliga konsensus kring det beslut som ska fattas. Därmed får även de som är i minoritetsställning en möjlighet att påverka politiska beslut. *Samtalsdemokratien*, i likhet med deltagardemokratien, ställer krav på medborgarna att engagera sig i politiska frågor även under mellanvalsperioden, men har inte som mål att makten ska delegeras till medborgarna.

Samtalsdemokratien förutsätter också att det politiska systemet är öppet och erbjuder möjligheter till möten och samtal innan besluten fattas. Den politiska arenan bör präglas av öppenhet och ifrågasättande och vara inbjudande mot individer, grupper, rörelser och organisationer. Jürgen Habermas, som är den främsta teoretikern bakom *Samtalsdemokratien*, ger själva samtalet ett värde i sig. Processen, det vill säga deltagandet i en diskurs³, hjälper individen att bilda sig en uppfattning i den aktuella frågan, dessutom gynnar den hennes förmåga att känna solidaritet, att se andra som jämlika samt att visa respekt för andras åsikter. Diskursen har med andra ord en utbildande effekt på deltagaren. Eftersom samtalet ska vara öppet för alla intresseinriktningar och erbjuda alla deltagare lika goda möjligheter att framföra

sina åsikter, försäkrar den diskursiva processen att kvalitén i besluten är sådan att de inte med detsamma kommer att överklagas av missnöjda medborgare.

Svagheten i samtalsdemokratien är att den i stor utsträckning är beroende av medborgarnas vilja att delta som diskursiva aktörer i deliberativa samtal⁴. Dessutom är det svårt att ställa någon som ansvarig för de politiska beslut som byggs på ett brett deltagande och största möjliga samförstånd. Det går med andra ord inte att utifrån något objektiva perspektiv fastställa att någon av dessa demokratitolkningar är överlägsen de andra. Teoriernas för- och nackdelar är ständigt öppna för nya prövningar, utifrån både teoretiska och empiriska föreställningar.

Det finns olika förslag på hur man kan kombinera dessa olika metoder i syfte att på bästa sätt förverkliga tanken om folkstyrelse. I viss mån har man i Sverige kunnat realisera tanken att utveckla samhället i en mer deliberativ riktning med hjälp av bättre möjligheter till möten och samtal mellan de folkvalda och medborgarna. På liknande sätt har man genom förändrad lagstiftning ökat möjligheterna till medborgerlig självstyrelse, framför allt har kommunerna skapat nya möjligheter till brukarinflytande i styrelsen av olika kommunala institutioner, till exempel skolan och olika fritidsanläggningar.

Den svenska demokratipolitiken har numera officiella mål. I april 2002 antog riksdagen regeringens proposition *Demokrati för det nya seklet*. Propositionens utgångspunkt är att den representativa demokratien utgör normen för den svenska demokratien, men att den representativa demokratien förutsätter ett brett medborgerligt deltagande för att inte riskera elitstyrelse. Propositionen anger fyra långsiktiga mål för demokratipolitiken. Dessa är att öka valdeltagandet, att öka andelen medborgare som har någon form av politiskt förtroendeuppdrag, att öka antalet personer som någon gång i livet har ett politiskt förtroendeuppdrag samt att medborgarna ska ha bättre möjligheter än i dag att delta i och påverka den politiska processen.⁵

Det empiriska underlaget

Demokratiforskningen omfattar ett antal olika inriktningar. Studier om medborgarnas attityder och beteenden har en lång tradition i Sverige. Till exempel har Göteborgs universitet genomfört väljarstudier i samband med allmänna val sedan 1956 och Uppsala universitet har genomfört två stora medborgarstudier, 1987 och 1997, i samband med de statliga utredningarna Maktutredningen och Demokratiutredningen. Genom dessa studier söker forskarna svar på frågan om hur medborgaren värdesätter och brukar sina möjligheter att delta i folkstyret. Dessutom studeras jämlikheten i deltagandet med utgångspunkt i faktorer som kön, utbildning, yrke eller ålder. Eventuella förändringar i medborgarnas attityder till politiker och politiska institutioner är naturligtvis en viktig aspekt inom forskningen.

Även om unga människor och förstagångsväljare är intressanta studieobjekt för demokratiforskare har det hittills inte presenterats några större kvantitativa studier om hur unga människor uppfattar samhället, dess styrelse och sin egen roll som medborgare. Därför är det glädjande att kunna presentera dessa resultat som Skolverket och Ungdomsstyrelsen tagit fram genom studien *Ung i demokratin*. Den svenska undersökningen är en del av en omfattande internationell studie, IEA⁶ Civic Education Study, som omfattar en empirisk undersökning i två delar. Den första delen genomfördes 1999 och består av en enkät riktad till elever i år 8 och 9, dvs. 14–15-åringar i 28 länder runt om i världen. Resultaten från den undersökningen finns presenterade i både svenska och internationella rapporter⁷. Den andra delen av IEA-undersökningen, som ligger till grund för den här rapporten, riktade sig till gymnasieelever i 16 länder⁸. Nära 50 000 elever mellan 16 och 19 år deltog i undersökningen som genomfördes år 2000⁹. Resultaten från den undersökningen publicerades i rapporten *Civic Knowledge and Engagement. An IEA Study of Upper Secondary Students in Sixteen countries*¹⁰.

I Sverige utformades den andra delen av studien *Ung i demokratin* till att omfatta 18-åringar både inom och utanför gymnasieskolan. Skolverket har publicerat resultat som bygger på svaren från elever som går i gymnasieskolans år 3 i rapporten *Ung i demokratin. Gymnasieelevers kunskaper och attityder i demokrati- och samhällsfrågor*.

I denna rapport analyseras data avseende 18-åringar inom och utanför gymnasieskolan. Dataunderlaget och insamlingsmetoden beskrivs närmare i bilaga 2. De centrala frågeställningarna berör framför allt två aspekter. För det första, frågan om vilka typer av politiskt deltagande som dagens förstagångsväljare anser som effektiva i syfte att påverka i beslutsfattande, och vilka aktiviteter som de själva kan tänka sig att delta i. För det andra undersöks vilka skillnader som man kan finna inom gruppen 18-åringar i deras syn på deltagande. Går det att beskriva vad som karakteriserar en politiskt aktiv 18-åring? Egenskaper och faktorer vars förklaringskraft testas här är bland annat kön, etnicitet, familjebakgrund, fritidstressen samt inriktning av gymnasiestudier/avhopp från gymnasiet.

Även om ett flertal bakgrundsaspekter lyfts fram i analysen är studiens avsikt inte att förklara *varför* vissa 18-åringar är mer intresserade än andra att delta i samhällets styre, utan att *beskriva* hur variationen ser ut. Förhoppningsvis kommer andra studier i framtiden att svara på frågan *varför* intresset för medborgerligt deltagande varierar, eftersom den angelägna frågan är hur man kan uppnå ett mer jämlikt deltagande.

Bedömning av politiska aktiviteter effektivitet

Demokrati som styrelseform har engagerat tänkare sedan antiken. Hur gör man för att bilda en rättvis styrelseform bland människor som erkänns som fria och jämbördiga, och som inte är underställda en högre makt? Den klassiska demokratins ideal är att alla medborgare deltar i beslutsfattandet på lika villkor, i antikens Grekland genom att samlas på torgen i stormöten, och i dag genom att delta i folkomröstningar. Denna direktpåverkan i beslutsfattande är tilltalande utifrån dess omedelbara koppling till demokratibegreppet, det vill säga att det är folket som styr staten. Den klassiska demokratins ideal gör det också enkelt att begripa medborgarrollen; den utgår ifrån att medborgaren är skyldig att bidra i statens styrelse genom att hålla sig informerad och kunnig om det som pågår i samhället. En rimlig förutsättning för medverkan i statens styrelse är att den som deltar i beslutsfattandet förstår konsekvenserna av de olika förslagen innan han eller hon ger sin röst till något av alternativen.

Om den klassiska demokratins medborgarroll är lättbegriplig, samtidigt som den är krävande gentemot den enskilda medborgaren, vad kan vi då säga om medborgarrollen i en representativ demokrati, som i dagens Sverige?

Den stora 1600-talsfilosofen Hobbes beskriver demokratins medborgare som innehavare av två motsatta roller, medborgaren är på en och samma gång både den som styr och den som är styrd eller som han skriver i *Leviathan*, "the makers and the matter of the government, its agent and its objects, its producers and its consumers"¹¹.

Hobbes teori diskuterar framför allt vad som kan rättfärdiga statens makt över sina medborgare, och hans beslutsfattande medborgare

hade som sin uppgift att auktorisera makten. Dagens förståelse av demokrati lyfter fram medborgaren på en högre höjd, medborgaren är inte den som bara legitimerar makteliten genom sitt valdeltagande, dagens medborgarroll utgår ifrån att alla har lika rätt att delta i beslutsfattandet. Den politiska styrelsen uppfattas som allas gemensamma ansvar, demokrati förstås som folkets styre av staten.

Men med tanke på den representativa styrelseformen, som omfattar en delegering av makten till de folkvalda representanterna, kan vi fortfarande utgå ifrån Hobbes förståelse av medborgarens dubbla roller, att samtidigt styra och att vara styrd? Kan man fortfarande utgå ifrån tanken att demokrati som styrelseform kännetecknas av att folket deltar i beslutsfattandet?

De flesta håller väl med om att så är fallet, förutsatt att det hålls allmänna val, där alla har lika rösträtt och lika rätt att kandidera för en politisk post. Men dynamiken som finns i den representativa demokratins styrelse kan inte längre fångas lika enkelt i den klassiska demokratin, eftersom folket har delegerat rätten att fatta beslut till en exklusiv grupp förtroendevalda. Därmed har vi en mer svår-gripbar situation att handskas med när vi diskuterar den samtida medborgarrollen.

Kärnan av medborgarrollen i dag består av rätten att i allmänna val välja statens styrelse, följa politiken under mandattiden och vid nästkommande val antingen ge de förtroendevalda fortsatt mandat eller avsätta dem. Oavsett vilken syn på medborgarrollen man har i övrigt är denna förståelse av medborgarens huvudsakliga uppgift densamma för de olika demokratiuppfattningarna. Däremot går åsikterna isär när man diskuterar maktför-

hållandet mellan medborgarna och de förtroendevalda, så som framgår av den korta genomgången av tre olika demokratisyner i det inledande kapitlet.

Man kan ha olika åsikter om det gynnar eller missgynnar demokratin när medborgarna vill påverka de beslut som de förtroendevalda fattar, beroende på ens tolkning av vad maktdelegeringen egentligen innebär. Ska de förtroendevalda ha rätt att fatta sina beslut utifrån en egen uppfattning om vad som är bäst, införstått att uppfattningen hämtar stöd från partiets vallöften och andra partipolitiska ställningstaganden som väljarna kunde ta ställning till före valet? Eller är de förtroendevaldas legitimitet avhängig en ständig dialog med väljarna och en politik som är lyhörd för viktiga väljargruppers preferenser i olika sakfrågor? Det är framför allt olika tolkningar av vad som är rättvist som präglar de olika uppfattningarna om det önskvärda förhållandet mellan väljarna och de förtroendevalda.

Ungas syn på effektiv påverkan

Om man lämnar den teoretiska världen ett tag, och istället för att konsultera politiska filosofer, går och frågar de vanliga människorna om hur de ser på olika aktiviteter som avser att påverka makthavarna, kan det ge en uppfattning om hur folk uppfattar sin roll som medborgare i

ett samhälle som styrs av folkvalda. Oavhängigt hur de olika demokratiteorierna värderar medborgerlig aktivitet så kan vi konstatera att dagens demokratier är öppna för olika slags medborgerligt agerande, i syfte att påverka beslutsfattarna, även under mellanvalsperioden.

Man kan slå ihop sig med likasinnade och arbeta inom ett politiskt parti, eller kanske välja att gå med i en förening eller en grupp och jobba koncentrerat med någon eller några frågor i syfte att påverka samhällsutvecklingen. Man kan också välja att bearbeta makthavarna indirekt genom att vända sig till en journalist i hopp om att få uppmärksamhet kring en angelägenhet.

Frågorna, som ställdes i Ung i demokratin, ger oss en möjlighet att bland annat undersöka hur 18-åringarna värdesätter effekten av valhandling, jämfört med andra sätt att påverka politiska beslut. Ungdomarna fick ta ställning till åtta olika alternativ, av vilka de nedanstående tre kom högst.

- Att rösta i val – 73 procent anser att det är effektivt eller mycket effektivt.
- Att arbeta för att få uppmärksamhet från press, radio och teve – 72 procent anser att det är effektivt eller mycket effektivt.
- Att arbeta inom politiska partier – 64 procent anser att det är effektivt eller mycket effektivt.

Tabell 1:2003 Effektivitetsbedömning av olika sätt att påverka politiken.

Procent

Datakälla: Ungdomsstyrelsen 2000, 18-åringar, IEACivEd

Hur effektivt är det att...	Rösta i val	Få uppmärksamhet i press, radio, teve	Arbeta inom politiska partier	Kontakta inflytelserika personer	Arbeta inom fackföreningar	Delta i demonstrationer	Arbeta inom lokala aktionsgrupper	Delta i illegala protestaktiviteter
Mycket effektiv	38	32	18	20	14	8	6	6
Någorlunda effektiv	35	40	46	37	46	38	40	17
Lite effektiv	15	13	16	21	18	33	28	27
Inte alls effektiv	5	4	7	7	6	8	7	33
Vet ej	7	11	14	15	16	12	18	16
Totalt	100	100	100	100	100	100	100	100

Källa: Unga medborgare, Ungdomsstyrelsen 2003

Det som skiljer demokratin från andra styrelseformer är att medborgarna genom allmänna val ges en regelbunden möjlighet att delta i politiska beslut. De allra flesta, tre fjärdedelar, av 18-åringarna anser att valdeltagande är ett effektivt sätt att påverka i politiska beslut. Nästan lika effektivt bedöms kontakter med medier vara. Medier brukar i Sverige kallas den tredje statsmakten, efter regeringen och riksdagen. Över 70 procent av ungdomarna gör bedömningen att politikerna tar hänsyn till mediernas rapportering och ställningstagande i sitt arbete.

De politiska partierna är kärnaktören i den representativa demokratin. Partierna utgör länken mellan medborgare och makthavare, både genom att utse kandidaterna när det är val och genom sin demokratiska organisation, där medlemmarna ska kunna påverka partiets politiska riktlinjer. Enligt resultatet ovan är de politiska partierna långt ifrån utdömda som påverkanskanal, 64 procent av 18-åringarna anser att partiarbete är ett effektivt sätt att påverka politikens utfall.

Samma frågor om effektiviteten av olika sätt att påverka ställdes även i 1997 års Medborgarundersökning, som genomfördes av den statsvetenskapliga institutionen vid Uppsala universitet. Det ger oss en möjlighet att jämföra ungas syn på dessa frågor år 2000 med den för svenska medborgare i åldern 18–80 år. Det finns vissa skillnader mellan resultaten i dessa två undersökningar.

Medborgarundersökningens resultat toppas av alternativet *Att arbeta för att få uppmärksamhet från press, radio och teve*, därefter kommer *Rösta i valen*, *Ta personlig kontakt med folk som har något att säga till om*, *Arbeta i politiska partier*, *Arbeta i aktionsgrupper*, *Arbeta i fackliga organisationer*, *Delta i offentliga demonstrationer* och sist *Delta i olagliga protestaktiviteter*¹².

Ungdomarnas bedömning ger en lista där valdeltagande kommer först, och arbete i politiska partier kommer före personliga kontakter. Dessutom ser 18-åringarna både fackligt arbete och demonstrationsdeltagande som mer effektivt än arbetet inom aktionsgrupper. Med andra ord, ungdomarna är inte

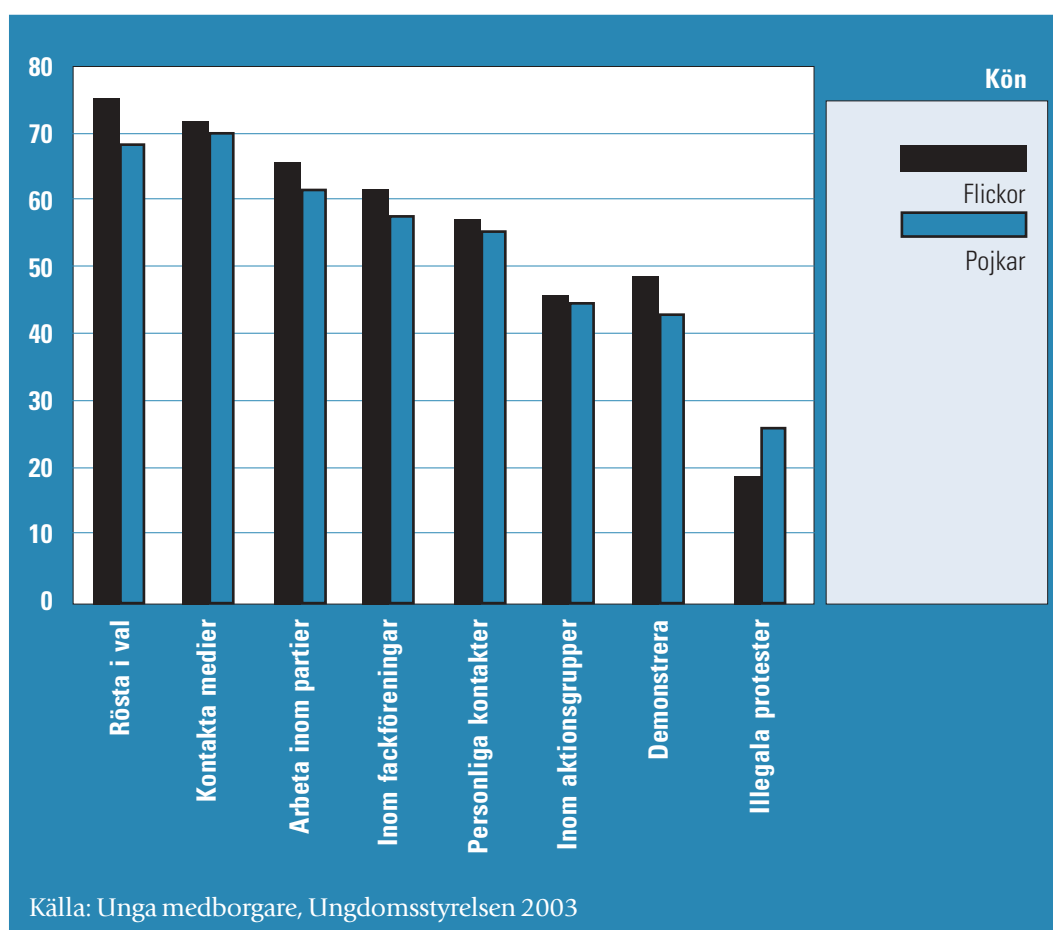
mer okonventionella i sin syn på hur man kan påverka jämfört med befolkningen i sin helhet. Det är snarast de traditionella påverkansvägarna som ungdomarna betygsätter högst. Även om de flesta inser att en röst inte avgör valutgången är det valdeltagandet som ungdomarna ser som det mest effektiva sättet att påverka. Måhända att deras svar påverkas av vetskapen om att det är valdeltagandet som så att säga definierar medborgarens roll i demokratin, men vad vi kan se är att det finns ett godkännande för demokratis huvudsakliga medborgaraktivitet hos de unga av idag.

Skillnader inom ungdomsgruppen i synen på effektiv påverkan

Även om det finns vissa skillnader i prioriteringsordningen mellan ungdomar och befolkningen i sin helhet är det ändå likheten i bedömningen som ger störst intryck. Ungas syn är snarlik den hos övriga samhället, ungdomar som grupp utmärker sig inte i någon högre grad i synen på effektiv påverkan. Minst lika intressant är att undersöka om det finns skillnader inom ungdomsgruppen. Det finns gott om teorier om vad som gör att medborgare agerar olika i sin medborgarroll. Utan att gå in i dessa olika teorier kan man finna det befogat att undersöka om, och i så fall hur, synen på medborgarrollen skiljer sig åt inom ungdomsgruppen. Det finns ett flertal egenskaper som är relevanta att ta fram i en sådan genomgång. Vad som kan antas påverka våra värderingar är kön, etnicitet, längd och inriktning på utbildning och – inte minst – influenser ifrån det som de flesta värdesätter mest i livet; familjen, vänner och andra som står oss nära.

Kön

Undersökningen av eventuella skillnader inom ungdomsgruppen genomförs som en systematisk jämförelse mellan olika grupper av ungdomar. Den första jämförelsen utgår ifrån kön.

Diagram 1:2003 Effektivitetsbedömning av olika sätt att påverka politiken. Indelning efter kön. Procentandel av svaren någorlunda eller mycket effektivt.

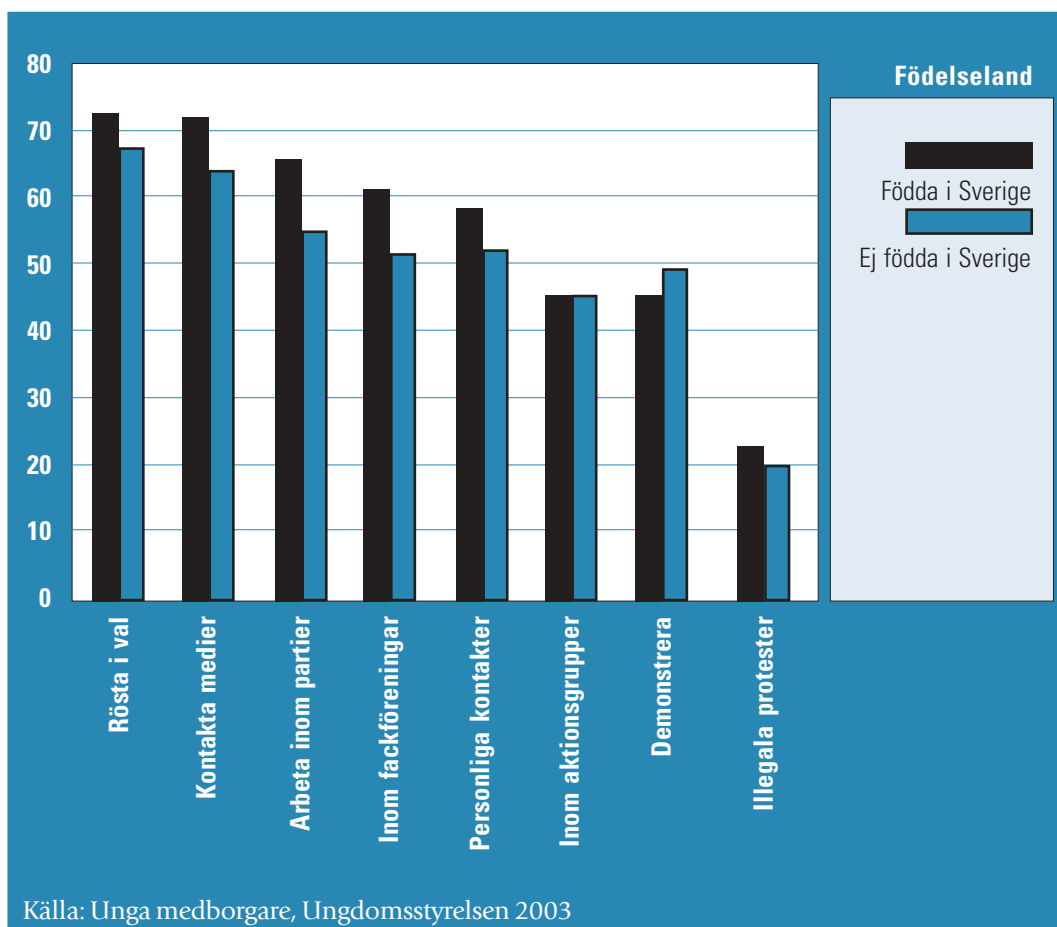
Datakälla: Ungdomsstyrelsen 2000, 18-åringar, IEACivEd

Åsiktsskillnaderna är små i denna gruppvisa jämförelse mellan flickor och pojkar, men det kan ändå vara värt att lägga märke till följande iakttagelser. Flickorna som grupp har bedömt samtliga alternativ som mer effektiva jämfört med pojkarna, bortsett från illegala protestaktiviteter. Att flickorna genomgående visar större tillit till medborgarnas möjligheter att påverka kan vara värt att uppmärksamma, likväl som att synen på de illegala aktionernas effektivitet skiljer sig ordentligt mellan könen.

Dessutom kan man notera att flickor och pojkar inte har samma prioritetsordning i sin bedömning av effektiviteten hos de olika

vägarna för påverkan. Flickorna anser att valdeltagandet är det mest effektiva sättet att påverka i politiska beslut, medan majoriteten bland pojkarna anser att det är mer effektivt att ta kontakt med medierna. Därtill är det fler bland flickorna som anser att det är effektivt att demonstrera jämfört med att delta i arbetet i en lokal aktionsgrupp, medan pojkarna har en omvänd prioritering av dessa två aktiviteter.

Även om de procentuella skillnaderna är små mellan flickor och pojkar så går det inte att blunda för att de trots allt finns. Vad ger de uttryck för? Är det måhända så att flickorna socialiseras till att bli mer laglydiga och

Diagram 2:2003 Effektivitetsbedömning av olika sätt att påverka politiken. Indelning efter födelse land. Procentandel av svaren någorlunda eller mycket effektivt.

Datakälla: Ungdomsstyrelsen 2000, 18-åringar, IEACivEd

pliktrogna medborgare än pojkarna? Eller är flickorna mer ansvarstagande och medvetna om sin roll i kollektivet än pojkarna? Det går inte att utifrån denna analys avgöra om det finns något fog för dessa antaganden, frågorna är av en sådan karaktär att de fordrar en mer grundlig undersökning.

Födelse land

Nästa jämförelse görs mellan ungdomar födda i respektive utanför Sverige. Även här är analysen begränsad till en enkel beskrivning, men även här finns det skäl att väcka frågor som, trots att de förblir obesvarade i detta

sammanhang, kan vara viktiga att formulera.

Åsiktsskillnaderna mellan ungdomar födda i respektive utanför Sverige är något mer distinkta än de mellan flickor och pojkar. De som är 18 år och födda i Sverige ser mer positivt på effektiviteten av samtliga alternativ, förutom alternativet att delta i en demonstration.

Den största procentuella skillnaden finns i synen på partiarbete och arbete inom fackföreningar, där är andelen positiva tio procent högre bland ungdomarna som är födda i Sverige jämfört med gruppen ej födda i Sverige.

Skillnaderna mellan dessa två ungdomsgrupper är tankeväckande. Varför anser ung-

domarna som är födda utanför Sverige att medborgarnas olika möjligheter att påverka beslutsfattarna är mindre effektiva, jämfört med ungdomarna som är födda i Sverige? Man kan ha tre huvudsakliga antaganden.

Den första bygger på invandrarungdomars gruppstatus. Man kan anta att deras ställningstagande grundas på det faktum att de tillhör en minoritet i samhället och därmed missgynnas, eftersom politiken styrs med hjälp av majoritetsbeslut.

Det andra antagandet bygger på invandrarungdomars informella lärande. Deras ställningstagande kan antas bygga på avvikande erfarenheter om medborgarens möjligheter att påverka makthavare, oavsett om dessa erfarenheter härstammar från tiden då de och deras familj är bosatta i Sverige eller inte.

Det tredje antagandet bygger på skillnader i det formella lärandet. Ungdomarna som inte är födda i Sverige kan ha tillbringat en del av sin skolgång i ett annat land och är därmed bärare av en annan syn på medborgarrollen, jämfört med unga som endast har gått i den svenska skolan.

Valet av gymnasieprogram

Det finns en mängd olika skäl till varför en 15-åring väljer en viss studieinriktning inom gymnasieskolan. Valet kan baseras på studiemotivation och studieintresse. Dessutom påverkas ungdomarna av förväntningarna och traditionerna hemifrån. Vännernas programval påverkar också i viss mån och naturligtvis också de faktiska valmöjligheterna som kan begränsas dels utifrån elevens grundskolebetyg i förhållande till intagningskraven på de olika programmen, dels utifrån det faktiska utbudet på orten där man bor. Det som motiverar jämförelsen mellan elever inom olika studieinriktningar på gymnasieskolan är nyfikenheten på vilka effekter – om några – denna sällning har på 18-åringars ställningstagande till frågor som berör medborgerligt deltagande.

Ungdomar på olika gymnasieprogram har gjort sinsemellan mycket olika bedömningar om medborgarnas möjligheter att effektivt

påverka politiska beslut. Över hälften av ungdomarna på de högskoleförberedande programmen (samhälls- och naturvetenskapliga programmen) har en positiv syn på effektiviteten av *samtliga* alternativ, bortsett från illegala protestaktiviteter. Detta kan ställas i kontrast mot elever på de pojkdominerade praktiska programmen. *Endast ett* av alternativen, att rösta i val har bedömts som en effektiv handling av minst hälften av eleverna på de pojkdominerade programmen.

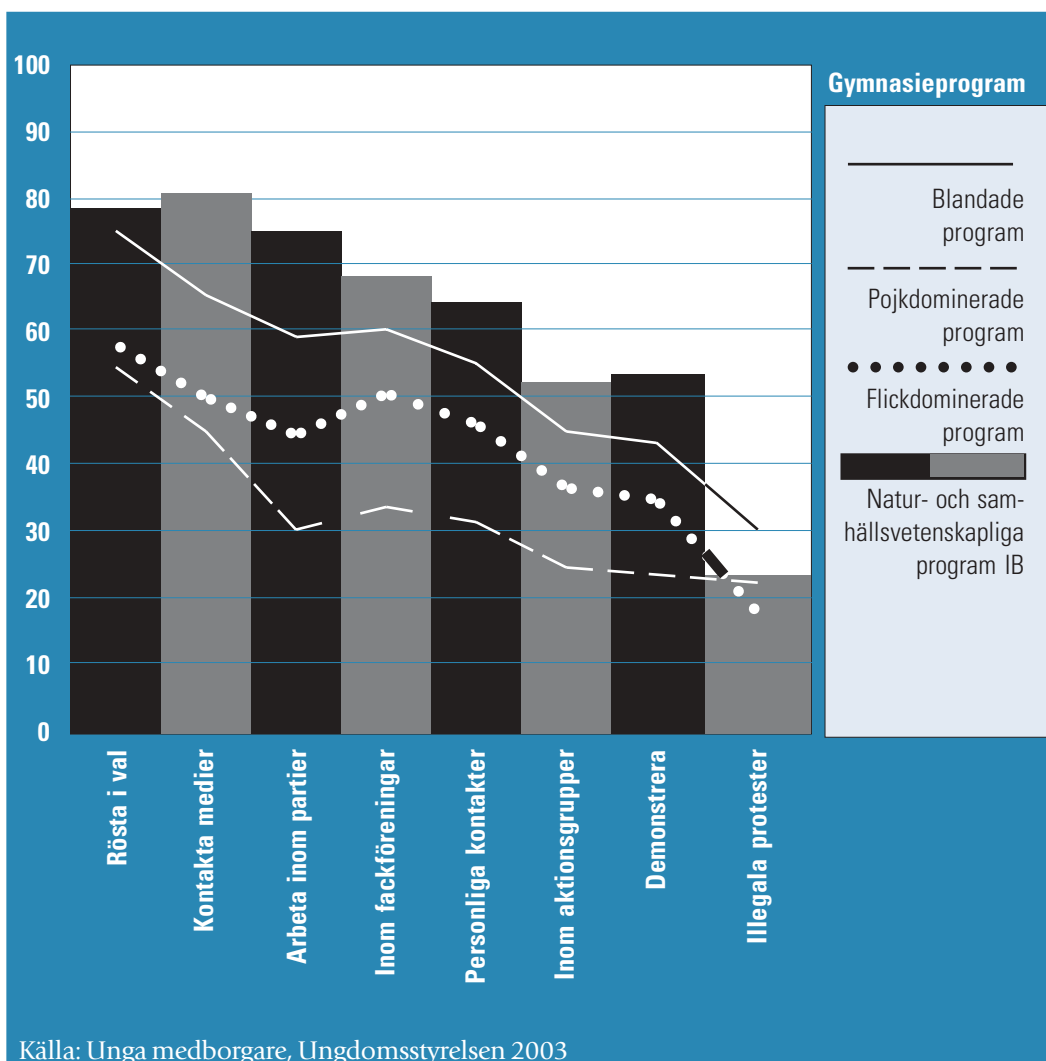
Förutom synen på de olika aktiviteternas effektivitetsgrad skiljer sig även prioriteringsordningen mellan de olika elevgrupperna.

Eleverna på de högskoleförberedande programmen skattar kontakter med press, radio och teve som det mest effektiva sättet att påverka politiska beslut. Tätt därefter kommer alternativen att rösta i val och att arbeta inom ett politiskt parti. Alla dessa tre alternativ ses som effektiva handlingar av minst tre fjärdedelar av eleverna på de högskoleförberedande programmen.

Eleverna på de blandade programmen (estetiska, handels-, hantverks-, hotell- och restaurang-, livsmedels-, medie- och naturbruksprogrammet) har en annan syn på politiska handlingar. På klar förstaplats finns alternativet att rösta i val. Därefter följer tre alternativ som i stort sätt bedömts som lika effektiva; att kontakta medier, arbeta inom fackföreningar och arbeta inom partier.

Eleverna på de blandade programmen är inte lika övertygade som eleverna på de högskoleförberedande programmen om effektiviteten av de olika sätten att påverka politiska beslut. Med undantag från att rösta i val och att delta i illegala protestaktiviteter är eleverna på de blandade programmen mer tveksamma till effektiviteten av samtliga de uppräknade alternativen, jämfört med eleverna på de högskoleförberedande programmen.

Eleverna på de praktiska pojkdominerade gymnasieprogrammen (bygg-, el-, energi-, fordons- och industriprogrammet) utpekar endast valdeltagandet som en effektiv politisk handling. Sett ur ett deltagardemokratiskt

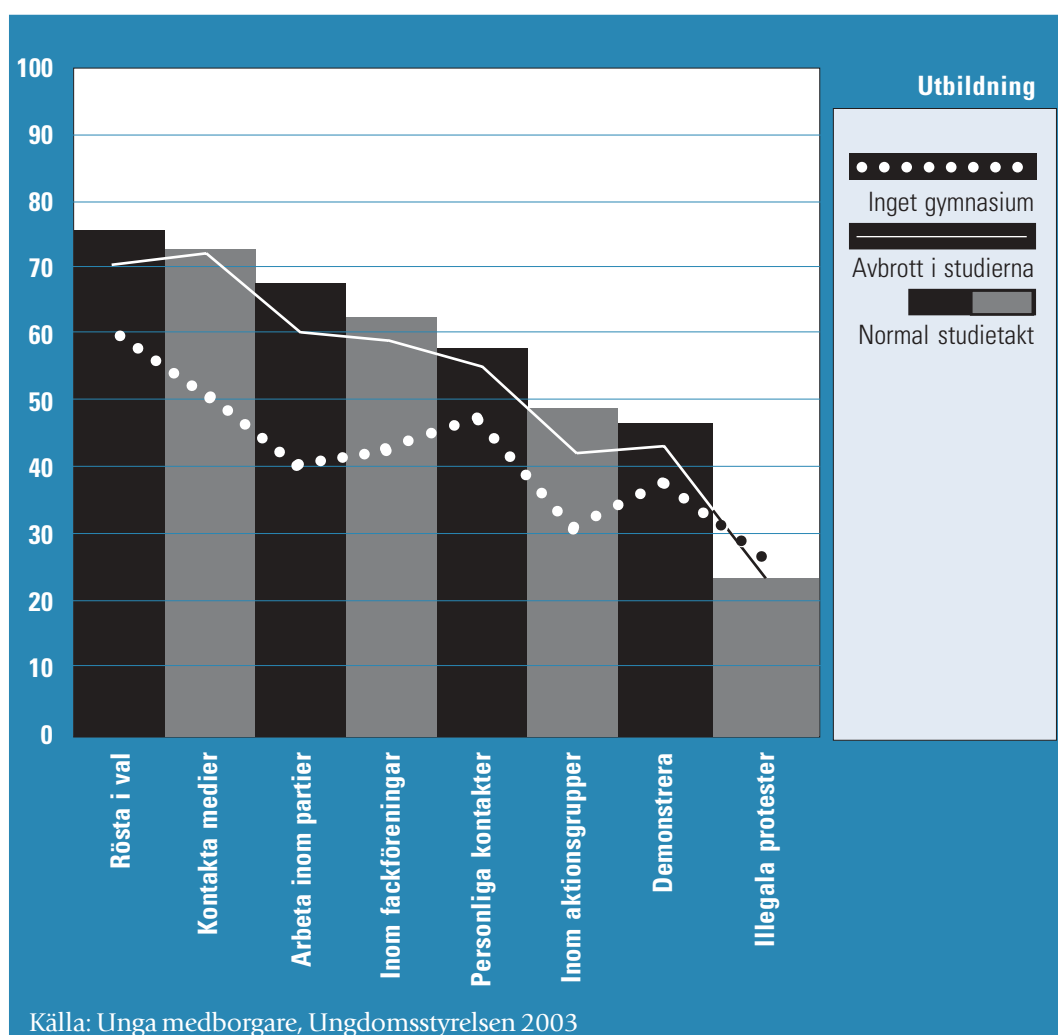

Diagram 3:2003 Effektivitetsbedömning av olika sätt att påverka politiken. Indelning efter gymnasieprogram. Procentandel av svaren någorlunda eller mycket effektivt. Datakälla: Ungdomsstyrelsen 2000, 18-åringar, IEACivEd

perspektiv är det ett beklagligt resultat, då det kan tolkas så att majoriteten av eleverna på de pojkdominerade praktiska programmen ser all annan medborglig aktivitet än att rösta som ej värt mödan.

Jämfört med eleverna på de pojkdominerade programmen är eleverna på flickdominerade gymnasieprogram (barn- och fritidsprogrammet samt omvårdnadsprogrammet) mer positiva i sin bedömning. Skillnaden är som

störst 15 procentenheter, det gäller för alternativet *Arbeta inom fackföreningar* och *Personligen kontakta inflytelserika personer*. Däremot är andelen positiva lägre för alternativet *Illegala protester*, där andelen är 17 procent bland eleverna på de flickdominerade programmen och 24 procent på de pojkdominerade programmen. Den högsta andelen elever som ser illegala protester som ett effektivt sätt att påverka finns på de blandade programmen, 28 procent.

Diagram 4:2003 Effektivitetsbedömning av olika sätt att påverka politiken. Indelning efter gymnasiestudier. Procentandel av svaren någorlunda eller mycket effektivt.

Datakälla: Ungdomsstyrelsen 2000, 18-åringar, IEACivEd

Avbrott, normal studietakt eller ingen gymnasieskola alls

Vi har hittills granskat skillnader mellan 18-åringar som valt olika studievägar på gymnasiet. Alla ungdomar finns dock inte inom gymnasiet när de är 18 år. En del börjar aldrig läsa på gymnasiet, andra gör längre eller kortare avbrott i sina studier. I nästa diagram är ungdomarna delade i tre grupper. Den största gruppen omfattar de 65 procent som följt den normala studiegången, det vill säga de som gick på år 3

det året de fyllde 19 år. Den andra gruppen omfattar 32 procent av 18-åringarna, de som har gjort något studieavbrott och den tredje slutligen 2 procent av ungdomarna, de som inte har någon gymnasieutbildning alls. Det finns ytterligare en grupp ungdomar, de som redan har passerat gymnasiet vid 18 års ålder och bland annat finns inom högre studier. De utgör ca 1 procent av ungdomsgruppen, men är inte med i denna redovisning.

Ungdomarna som går på gymnasiet, oavsett om de har följt normal studietakt eller har gjort ett avbrott i studierna, gör i stort sätt likadana bedömningar av aktiviteternas effektivitet. Åsikterna går mest isär mellan dessa två grupper i fråga om arbete inom politiska partier. Partiarbete ses som ett effektivt sätt att påverka av 59 procent bland dem som har gjort ett studieavbrott jämfört med 68 procent bland elever med normal studiegång. Det är dessutom en mindre grupp bland ungdomarna med studieavbrott som bedömer arbetet inom lokala aktionsgrupper som ett effektivt sätt att påverka politiken, 42 procent jämfört med 49 procent bland 18-åringar med normal studietakt.

Ungdomarna som inte har gått på gymnasiet alls avviker tydligt från de övriga genom sina mer återhållsamma bedömningar av medborgarnas möjligheter till effektiv påverkan. Framför allt gäller det synen på det partipolitiska arbetet. Bland dessa ungdomar är det 40 procent som bedömer det som ett effektivt sätt att påverka de politiska besluten medan andelen är betydligt högre, 68 procent, bland eleverna som följt den normala studietakten.

Sammanfattande kommentar

Ungdomarna som grupp kan anses vara traditionella i sin syn på vilka aktiviteter som är effektiva för att påverka i politiken. Att rösta när det val, påverka medier och arbeta inom politiska partier är de sätt som 18-åringar i undersökningen bedömer som de mest effektiva metoderna. De avviker sålunda inte från befolkningen i stort i någon större omfattning men det finns däremot en relativt stor variation inom ungdomsgruppen.

Den största variationen visade sig när olika elevgrupper inom gymnasieskolan jämfördes med varandra utifrån programinriktning. Skillnaden var som störst vid jämförelsen av synen på politiska aktiviteter effektivitet mellan eleverna på de pojkdominerade yrkesinriktade och de högskoleförberedande programmen. Detta syns tydligt när man granskar attityden till partiarbete. Tre fjärdedelar av eleverna på de högskoleförberedande programmen ser det som ett effektivt sätt att påverka jämfört med en tredjedel på de pojkdominerade programmen.

En annan grupp vars syn på effektiviteten av politisk aktivitet avviker tydligt från de övriga är ungdomar som inte har någon gymnasieutbildning alls. De är betydligt mer återhållsamma i sin bedömning jämfört med ungdomar som antingen går på gymnasiet eller åtminstone har läst någon termin på gymnasiet.

Däremot var skillnaderna små när man jämförde flickors bedömning med pojkars. Flickorna har bedömt samtliga alternativ som mer effektiva jämfört med pojkarna, bortsett från illegala protestaktiviteter. Skillnaderna mellan ungdomarna födda i Sverige respektive utomlands var något större, och i stort sätt lika entydiga. Ungdomarna som är födda i Sverige bedömer samtliga tillfrågade alternativ för politiskt deltagande som mer effektiva, bortsett från att delta i demonstrationer.

Unga och politiska aktiviteter

Uppfattningen om vad som kan räknas som en politisk aktivitet har förändrats med åren, från den mer strikta uppfattningen om att det framför allt handlar om valdeltagande, partiaktiviteter och liknande till en mer öppen tolkning där man nyfiket följer medborgarna och studerar hur de engagerar sig. Den tolkning som dominerar bland statsvetarna är Verba och Nies definition från 1972, nämligen att politiskt deltagande är ett multidimensionellt fenomen¹³. Aktiviteter som vanligtvis omfattas är att rösta, kontakta politiker, arbeta för politiska partier, delta i politiska samtal, delta i politiska möten, skriva under namninsamlingar, delta i kampanjarbete och i olika former av legala protester.

I detta kapitel studeras ungdomarnas inställning till att själva delta i politiska aktiviteter. De alternativa handlingar som redovisas är inställningen till att rösta, att bli partimedlem, att delta i demonstrationer, att arbeta frivilligt samt att delta i illegala protestaktioner, något som exemplifieras genom inställningen till att delta i en trafikblockering.

Attityder till att rösta

Att rösta i allmänna val är den politiska handling som 18-åringarna anser vara mest effektiv när man vill påverka politiska beslut. Det är också den handling som traditionellt sett är den centrala för medborgare i en representativ demokrati. Rösträtten har ett historiskt skimmer av att vara just en rättighet, något exklusivt med nära koppling till makt. Rösträtten i riksdagsval i Sverige var ända fram till 1921 något som endast tillföll män, och bland männen enbart dem som betalat sina skatter¹⁴. Även idag finns två viktiga restriktioner kring rösträtten, baserade på ålder och medborgarskap.

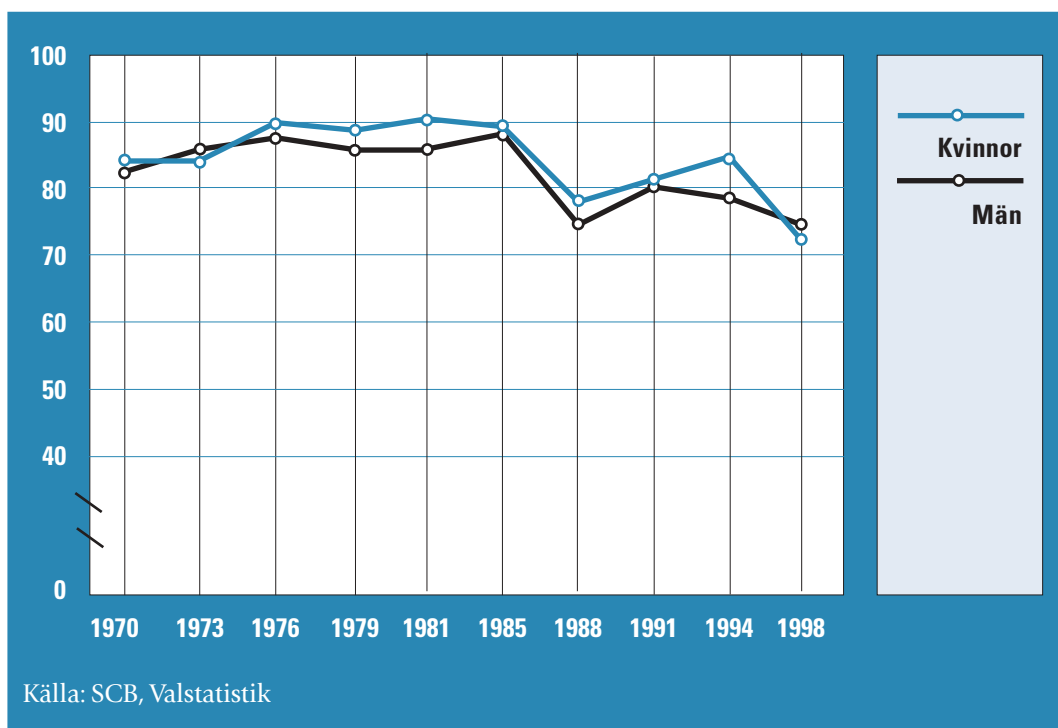
Idag har det exklusiva skimret kring rösträtten bleknat, men en nyfikenhet finns kvar för hur de tidigare exkluderade grupperna använder sin rösträtt. Det sätt som arbetare, kvinnor, förstagångsväljare och invandrare hanterar sin rösträtt har allt som oftast beskrivits utifrån ett problemperspektiv.

Valdeltagandet i Sverige har minskat sedan 1980-talet, från den högsta noteringen 1982 med 91,4 procents deltagande till 80,1 procent vid 2002 års val. Dessutom har valforskare funnit att skillnaderna i valdeltagandet ökat under samma period. Sociala bakgrundsfaktorer, såsom ålder, inkomst, sysselsättning och utbildning, visar ett allt starkare samband med valdeltagandet. Det är framför allt lågutbildade, låginkomsttagare, förstagångsväljare, arbetare och invandrare som röstar i mindre omfattning, medan de socialt gynnade grupperna i stort sätt röstar i samma omfattning som under den tidigare perioden, statistiken omfattar valåren sedan 1964¹⁵.

Kvinnorna har deltagit i valet i högre grad än männen sedan 1976 års val¹⁶. Det gäller även bland förstagångsväljare, med undantag för 1998 års val.

Skillnaderna i valdeltagandet mellan unga kvinnor och män har varit små under de år som redovisas i diagram 5:2003. Dessutom ligger skillnaderna inom felmarginalen, med undantag för 1994, vilket innebär att vi inte med hundraprocentig säkerhet kan uttala oss om att skillnaderna som är observerade inom urvalen också gäller för förstagångsväljare i hela riket.

Utöver de tidigare nämnda sociala bakgrundsfaktorerna så spelar även attityder till politiken en viktig roll för valdeltagandet. Tilltron till de politiska institutionerna, intresset för politik, inställningen till normen att man bör rösta är några exempel på attitydfrågor som har visat sig ha tydliga samband med valdeltagandet¹⁷.

Diagram 5:2003 Valdeltagande bland förstagångsväljare åren 1970–1998. Procent

De 18-åriga ungdomarnas ställningstagande till att rösta mättes våren 2000, det vill säga under en mellanvalsperiod. Medelåldern för ungdomarna var drygt 18 år, vilket innebär att de inte haft möjlighet att delta i allmänna val då de tillfrågades om sina attityder. Däremot ingick de i gruppen förstagångsväljare i valet 2002.

I tabellen nedan redovisas svaren på frågan *Kommer du att rösta i nationella val?* Svaren redovisas för kategorierna flickor/pojkar och födda i Sverige/födda utanför Sverige.

Andelen 18-åringar som svarat att de kommer att rösta, dvs. som antingen valt svarsalternativet *Det gör jag säkert* eller *Det gör jag nog*, är 80 procent. Det ligger med betryggande marginal över förstagångsväljarnas valdeltagande 1998 som var 74 procent. Åsiktsskillnaderna mellan jämförelsekategorierna är små. Skillnaden mellan flickors och pojkars svar är

5 procentenheter, 83 procent av flickorna har svarat att de kommer att rösta jämfört med 78 procent av pojkarna.

Skillnaden mellan ungdomar födda inom respektive utanför Sverige är 4 procentenheter. Ungdomarna födda i Sverige svarar i högre omfattning att de kommer att rösta. Procentfördelningen är 81 procent bland ungdomar födda i Sverige och 77 procent bland ungdomar födda utanför Sverige. Dessutom är andelen som svarat att de *säkert* kommer att rösta högre bland ungdomar som är födda i Sverige.

Nästan hälften av 18-åringarna, 47 procent, kan betecknas som säkra väljare. Ytterligare 33 procent svarar att de förmodligen kommer att rösta. Det ger en indikation att valdeltagandet bland förstagångsväljare kan öka, från 74 procent 1998, till omkring 80 procent. Det finns därmed inte skäl att särskilt oro sig över ungas inställning till valdeltagande.

Tabell 2:2003 Ställningstagande till framtida valdeltagande. Procent

Datakälla: Ungdomsstyrelsen 2000, 18-åringar, IEACivEd

Kommer du att rösta i nationella val?	Flickor	Pojkar	Födda i Sverige	Födda utanför Sverige	Samtliga ungdomar
Det gör jag säkert	48	47	49	32	47
Det gör jag nog	35	31	32	45	33
Det gör jag nog inte	7	7	7	7	7
Det gör jag säkert inte	5	7	6	7	6
Vet ej	6	7	6	9	7
Totalt	100	100	100	100	100

Källa: Unga medborgare, Ungdomsstyrelsen 2003

Men en mer pessimistisk tolkning av siffrorna visar att valdeltagandet kan sjunka en bra bit under 1998 års nivå, eftersom endast 47 procent har valt svarsalternativet *Det gör jag säkert*. I nästa kapitel, *Vad utmärker politiskt aktiva ungdomar*, görs en mer djupgående analys av hur inställningen till att rösta varierar bland ungdomarna beroende på vem man är och vilka erfarenheter man har med sig som 18-åring.

Attityder till partimedlemskap

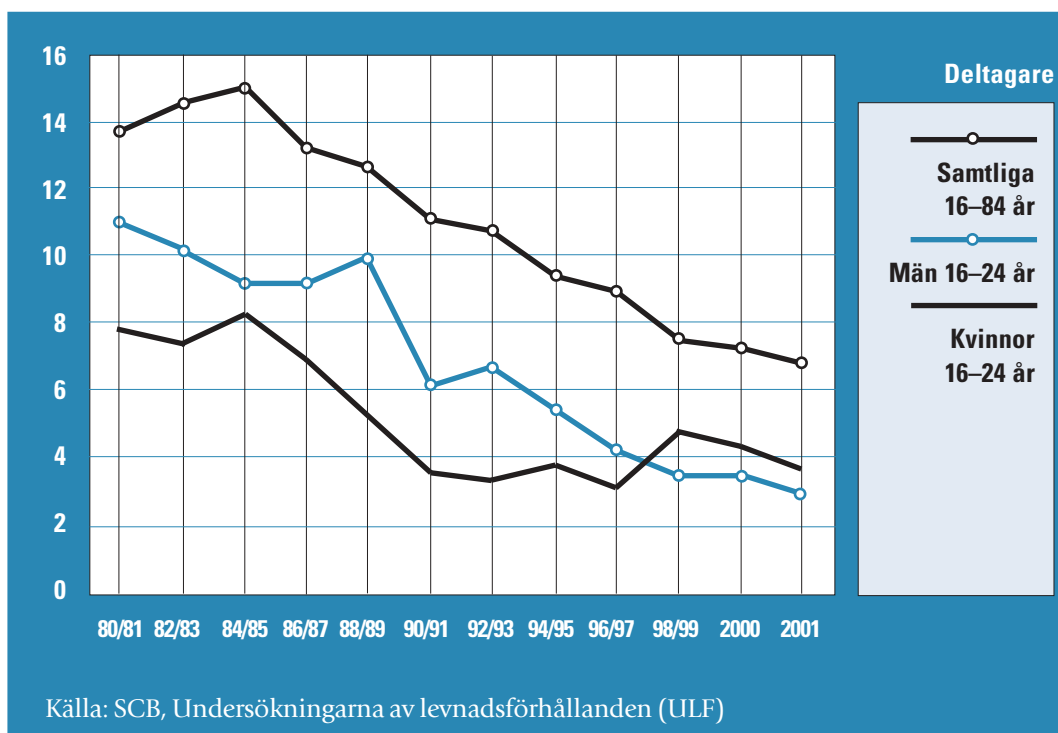
Sett ur ett könsperspektiv har kvinnorna ett något högre valdeltagande, medan män i högre grad har varit engagerade i partiaktiviteter. Demokratiutredningen konstaterar i sitt slutbetänkande att utvecklingen under 1990-talet gått mot en ökad politisk jämlikhet mellan könen. De hämtar stöd till detta från bland annat en stor enkätundersökning, *Medborgarundersökningen*, som genomfördes 1997. Resultaten från *Medborgarundersökningen* visar att kvinnor deltar oftare än män på en del av de undersökta politiska aktiviteterna. Ett exempel är deltagande i demonstrationer, ett annat är frivilligarbete¹⁸.

Generellt sett har antalet partimedlemmar varit neråtgående sedan mitten av 1980-talet. Utvecklingen har varit så dramatisk att statsvetaren Olof Petersson talar om att partierna kommer att helt stå utan medlemmar om några år, om inte utvecklingen vänder¹⁹.

Andelen partimedlemmar, inklusive medlemmar inom kvinno- och ungdomsförbund, har halverats sedan 1985, från dåvarande 15 procent till 7 procent 2001. Bland ungdomar har andelen minskat från 9 procent till 3 procent under samma period. Partimedlemskap har varit vanligare bland män än bland kvinnor. I SCB:s undersökning ser vi ett intressant trendbrott 1998–99, då andelen unga kvinnliga partimedlemmar för första gången översteg andelen unga manliga partimedlemmar.

I vår undersökning ställdes frågor om både tidigare föreningserfarenheter och om inställningen till framtida medlemskap i ett politiskt parti. Frågan som ställdes till 18-åringarna lyder *Kommer du att bli medlem i ett politiskt parti?*

De flesta av ungdomarna är inte intresserade av partimedlemskap, 81 procent svarar att de inte kommer att gå med i ett parti. Samtidigt ger inte undersökningen något belägg för trenden mot ett ännu lägre intresse för medlemskap i politiska partier. Idag är cirka 3 procent av unga i åldern 16–24 år medlemmar

Diagram 6:2003 Medlemskap i politiska partier, åren 1980/81–2001. Procent

i ett politiskt parti, vår studie visar att 4 procent av 18-åringarna är säkra på att de i framtiden kommer att vara medlemmar i ett politiskt parti.

Fler pojkar än flickor visar intresse för partimedlemskap. Det går emot trenden i SCB:s

undersökningar, som visade en ökning bland unga kvinnor under 1990-talets senare hälft. Våra resultat bekräftar i stället den traditionella bilden av att partierna i större omfattning attraherar män än kvinnor.

Tabell 3:2003 Ställningstagande till framtida partimedlemskap. Procent

Datakälla: Ungdomsstyrelsen 2000, 18-åringar, IEACivEd

Kommer du att bli medlem i ett politisk parti?	Flickor	Pojkar	Födda i Sverige	Födda utanför Sverige	Samtliga ungdomar
Det gör jag säkert	2	6	4	4	4
Det gör jag nog	6	8	7	9	7
Det gör jag nog inte	47	40	45	36	44
Det gör jag säkert inte	36	37	37	37	37
Vet ej	9	9	8	15	9
Totalt	100	100	100	100	100

Källa: Unga medborgare, Ungdomsstyrelsen 2003

De utlandsfödda ungdomarna skiljer sig från övriga framför allt genom att gruppen som svarat "Vet ej" är nästan dubbelt så stor, 15 procentenheter, jämfört med 8 procentenheter hos ungdomar födda i Sverige. Hur det kommer sig att de har svårare att ta ställning till frågan om partimedlemskap kan man bara spekulera kring. Av någon anledning är dock frågan inte lika lätt att svara på för dem som för ungdomarna födda i Sverige. Kanske beror det på deras egna framtidsplaner, som kanske på något sätt avviker från de övrigas, eller på deras osäkerhet om partierna som politiska aktörer och hur de själva, tillhörande en minoritetsgrupp i samhället, kan relatera till partiernas ideologi och verksamhet.

Attityder till legala protester

Medborgarrollen är inte begränsad till valdeltagande och partiaktiviteter. Det är under mellanvalsperioden som de politiska visionerna ska bli verklighet. De förtroendevalda bör lyssna på sina väljare, och de allra flesta väljarna finns idag utanför partierna, och därmed kan inte partierna ensam ge uttryck för den folkopinion som finns ute i samhället.

Är medborgaren inte nöjd med den politik som förs i samhället finns det olika sätt att göra sin röst hörd, förutom alternativet att gå med i ett parti. Man kan kontakta de ansvariga politikerna och föra fram sin åsikt. Man kan också ta vägen via medierna och kontakta en journalist i hopp om att medieuppmärksamheten kan bidra till att skapa opinion kring den aktuella frågan. Man kan också jobba med andra likasinnade och bilda nätverk kring angelägna frågor. Sätten är många och arbetsmetoderna utvecklas och förändras hela tiden.

I vår undersökning, Ung i demokratin, ställdes följande fråga till ungdomarna: *Hur troligt är det att du kommer att delta i en fredlig protestmarsch eller i ett protestmöte.* Frågan avser att mäta attityden till ett aktivt medborgarskap, om man är villig att göra sin röst hörd och kräva politiker på ansvar genom andra demokratiska handlingar än partiarbete eller valdeltagande.

Frågan "Kommer du att delta i en fredlig protestmarsch eller protestmöte" delar 18-åringarna i två, i stort sätt lika stora, grupper då 43 procent ser det som en möjlighet och 49 procent inte gör det. Andelen som svarat att de säkert eller nog kommer att delta i en demonstration i framtiden är högst, 52 procent, bland 18-åringar som är födda utanför Sverige.

Tabell 4:2003 Ställningstagande till framtida deltagande i legala demonstrationer. Procent

Datakälla: Ungdomsstyrelsen 2000, 18-åringar, IEACivEd

Kommer du att delta i en fredlig protestmarsch eller protestmöte?	Flickor	Pojkar	Födda i Sverige	Födda utanför Sverige	Samtliga ungdomar
Det gör jag säkert	10	10	9	12	10
Det gör jag nog	34	30	32	40	33
Det gör jag nog inte	34	32	34	20	33
Det gör jag säkert inte	14	19	17	12	16
Vet ej	8	9	8	16	9
Totalt	100	100	100	100	100

Källa: Unga medborgare, Ungdomsstyrelsen 2003

Tabell 5:2003 Ställningstagande till framtida frivilligarbete. Procent

Datakälla: Ungdomsstyrelsen 2000, 18-åringar, IEACivEd

Kommer du att arbeta frivilligt för att hjälpa gamla och fattiga i samhället?	Flickor	Pojkar	Födda i Sverige	Födda utanför Sverige	Samtliga ungdomar
Det gör jag säkert	7	2	4	11	5
Det gör jag nog	27	16	22	25	22
Det gör jag nog inte	43	47	46	30	45
Det gör jag säkert inte	11	24	17	17	17
Vet ej	12	11	11	17	11
Totalt	100	100	100	100	100

Källa: Unga medborgare, Ungdomsstyrelsen 2003

En liten men ändå en majoritet bland de utlandsfödda ser demonstrationer som ett sätt att föra fram de egna åsikterna i en politisk fråga. Denna iakttagelse är också intressant utifrån vetenskapen att demonstrationer oftast är arrangerade av utomparlamentariska grupper. Medborgaropinioner som inte uttrycks inom den representativa demokratins kanaler, det vill säga de politiska partierna och de förtroendevalda, har genom demonstrationer en alternativ väg att nå både makthavarnas och folkets uppmärksamhet. En viktig del av mediernas uppgift är att bevaka de politiska strömningarna i samhället, och därmed kan demonstranterna genom en viss strategisk planering få genomslag för den åsikt som de vill föra fram och som har förbigåtts av politikerna.

Attityder till frivilligarbete och välgörenhet

Frivilligarbete och välgörenhet är fortfarande rätt udda inslag i den svenska demokratin, till skillnad från till exempel i USA där frivilligarbetet utgör en viktig del av de vuxnas medborgaransvar. Man gör kanske en insats för barnens skola eller någon annan verk-

samhet som vi i Sverige är vana att se som en del av kommunens ansvar. Framför allt har den tidigare hemmafrugenerationen gjort en viktig insats för socialtjänsten i USA. Det är också vanligt i USA att medelklassen och de välbärgade känner ett moraliskt ansvar för de fattigas välfärd och lämnar ett penningbidrag till välgörenhet, en "utjämning" som i vårt land ingår i skattesystemet.

Demokratiutredningen påpekade i sin slutrapport att frivilligarbete i olika former ser ut att bli allt vanligare i Sverige, förmodligen på grund av de kraftiga nedskärningarna i de offentliga utgifterna i början av 1990-talet. I 1998 års medborgarundersökning svarade 52 procent att de jobbar frivilligt, de flesta inom föreningslivet.

Även om inslaget av välgörenhet är nytt i det svenska samhället finns det ett flertal tecken som visar att frivilligsektorn får ta en allt större del av ansvaret över den allmänna välfärden, där bland annat olika typer av institutionsvård, skola och barnomsorg ingår.

I Ung i demokratin ingår en fråga som mäter attityden till frivilligarbete. Ungdomarna har ombetts att svara på hur troligt det är att de kommer att arbeta frivilligt för att hjälpa gamla och fattiga i samhället.

Drygt en fjärdedel av 18-åringarna är beredda att göra en egen oavlönad arbetsinsats för att förbättra livet för dem som har det svårt. Andelen som är säkra på de egna hjälpsatserna är högst bland ungdomar födda utanför Sverige. Även flickorna utmärker sig genom sin positiva inställning till frivilligarbete. Bland pojkarna är andelen som svarat att de nog eller säkert kommer att arbeta frivilligt för att hjälpa gamla och fattiga 18 procent, hos flickorna är den nästan det dubbla, 34 procent.

Att ge av sin egen tid och kraft till andra är en solidarisk handling, som också skapar en känsla av gemenskap hos den som utför handlingen. I vår jakt efter den ansvarsfulla medborgaren ska vi därför inte glömma bort dem som utför dessa oftast osynliga insatser. Frivilligarbetet är mycket värdefullt, kanske främst för mottagaren men också för samhället som av någon anledning inte förmått att hjälpa de nödställda genom insatserna inom den allmänna välfärden.

Attityder till illegala protestaktiviteter

Ett kontroversiellt sätt att påverka opinionen är att genomföra illegala protestaktioner. Man kan tycka att illegala aktioner verkar vara ett högst osäkert tillvägagångssätt för att få politikernas välvilja med sig. Det finns dock många grupper som brukat sig av olika lagstridiga metoder i sin kamp, bland andra freds rörelsen, miljörörelsen och djurrättsrörelsen. Olika typer av illegala aktioner har fått stor uppmärksamhet i medierna. Vi har tidigare diskuterat hur legala demonstrationer genom mediernas uppmärksamhet kan tjäna två syften, att nå politisk uppmärksamhet och att påverka folkopinionen. Det gäller kanske i ännu högre grad för de illegala protestaktionerna. Man vill fånga den vanliga medborgarens uppmärksamhet och skapa opinion som kan sätta större press på de folkvalda än vad den lilla aktionsgruppen kan åstadkomma på egen hand.

De illegala aktionerna har förmodligen också ett tredje syfte, nämligen att peka på de ojämlika maktförhållandena i vårt samhälle där de som är unga och saknar materiella resurser för opinionsskapande arbete har svårt att göra sig hörda. Även om yttrandefriheten är en grundlag

Tabell 6:2003 Ställningstagande till framtida protestaktioner. Procent

Datakälla: Ungdomsstyrelsen 2000, 18-åringar, IEACivEd

Kommer du att blockera trafiken som en form av protest?	Flickor	Pojkar	Födda i Sverige	Födda utanför Sverige	Samtliga ungdomar
Det gör jag säkert	1	4	2	2	2
Det gör jag nog	3	7	5	5	5
Det gör jag nog inte	21	25	23	24	23
Det gör jag säkert inte	72	57	66	57	65
Vet ej	3	8	4	11	5
Totalt	100	100	100	100	100

Källa: Unga medborgare, Ungdomsstyrelsen 2003

kan det vara svårt att komma till tals i medierna om man inte äger en viss auktoritet inom det aktuella området.

I *Ung i demokratin* mättes de ungas attityder till tre illegala handlingar. Ungdomarna fick ta ställning till om de själva kan tänka sig att sprejmåla slagord på väggar, blockera trafiken som en form av protest eller att ockupera en offentlig byggnad. Här väljer vi att redovisa svaren för framtida trafikblockeringar.

Endast en liten minoritet, 7 procent av 18-åringarna, är beredda att ta del i en protestaktion i form av en trafikblockering för att föra fram en åsikt. Pojkarna är mer positiva till detta alternativ än flickorna. Hela 72 procent av flickorna är tvärtom säkra på att de inte kommer att delta i en sådan aktion.

Få ungdomar säger sig vara intresserade av att delta i illegala aktioner, även om vissa aktioner får så pass stor publicitet att man kan förledas att tro att intresset är större än vad våra resultat visar. Vår lärdom är med andra ord att även ungdomarna föredrar de mer traditionella formerna av politiskt deltagande när de vill påverka politiska beslut.

Sammanfattande kommentar

Det starkaste intrycket som förmedlas när man granskar ungdomarnas svar är att de inte på något avgörande sätt skiljer sig från vuxna i synen på politiskt deltagande. De flesta ungdomarna, 80 procent, är positivt inställda till ett framtida valdeltagande. Det kan tolkas som ett tecken på att fyra femtedelar av ungdomarna är beredda att uppfylla minimikravet för medborgarlig aktivitet i en representativ demokrati, nämligen att delta i valet av de förtroendevalda. En betydande grupp bland ungdomarna är dessutom beredda att agera aktivt under mellanvalsperioden. Detta indikeras genom svaren på frågan om framtida demonstrationsdeltagande, där 43 procent av ungdomarna svarade att de nog eller säkert kommer att delta i en fredlig demonstration eller protestmarsch.

Den representativa styrelseformen är också beroende av att medborgarna – åtminstone en del – är beredda att ta ansvar för de gemensamma besluten genom att själva arbeta inom de beslutsfattande församlingarna. Kandidaterna till förtroendeposter rekryteras vanligtvis inom de politiska partierna. Partierna har haft en dalande medlemsutveckling under en längre period som har lett till en oro över att allt för få medborgare kommer att vara villiga att engagera sig i det politiska arbetet.

Även våra resultat visar att partimedlemskap inte tilltalar särskilt många inom ungdomsgruppen. Det är dock viktigt att notera att det finns en betydande andel bland de unga som faktiskt är beredda att arbeta inom de politiska partierna, 11 procent har svarat att de nog eller säkert kommer att gå med i ett politiskt parti i framtiden.

Vad utmärker politiskt aktiva ungdomar?

I det föregående kapitlet beskrevs ungdomars inställning till fem olika politiska aktiviteter, nämligen att rösta, bli partimedlem, delta i demonstrationer, arbeta frivilligt samt att delta i illegala protestaktioner. Resultaten visade att dagens ungdomar som grupp är tämligen lika de andra i samhället där en jämförelse är möjlig, till exempel i sin syn på partimedlemskap. I detta kapitel riktas intresset till vad som kan utmärka de mest politiskt intresserade ungdomarna.

Egenskaper som analyseras i samband med de olika aktiviteterna är kön, födelseland, kunskaper om demokrati, hemförhållanden, politiskt intresse, intresse för nyheter, föreningsdeltagande samt programval på och eventuellt avhopp från gymnasiet.

Förhoppningen är att man på detta sätt kommer närmare svaret på frågan vilka ungdomar det är som intresserar sig för politik,

och ifall ungdomar som väljer olika sätt att uttrycka sitt politiska intresse skiljer sig från varandra.

Olika dimensioner av politisk aktivitet

Endast de ungdomar som svarat att de säkert kommer att utföra någon av de tillfrågade fem aktiviteterna i framtiden ingår i analysunderlaget för detta kapitel. Antalet ungdomar varierar kraftigt, beroende på vilken aktivitet som granskas. Som flest är ungdomarna 1 536, det är antalet som svarat att de säkert kommer att rösta i framtiden. Som minst är antalet ungdomar i underlaget 80 personer, det är ungdomar som svarat att de säkert kommer att delta i en trafikblockering. Analysens syfte är att sälla fram sådana egenskaper som är

Tabell 7:2003 18-åringar som svarat att de säkert kommer att delta i aktiviteten i fråga.

Datakälla: Ungdomsstyrelsen 2000, 18-åringar, IEACivEd

Politisk deltagande, andelen som svarat: Det gör jag säkert.	Antal	Andel
Säkra väljare	1 536	47
Säkra partimedlemmar	125	4
Säkra frivilligarbetare	149	5
Säkra demonstranter	306	9
Säkra deltagare i en trafikblockering	80	2
Samtliga	3 295	100

Källa: Unga medborgare, Ungdomsstyrelsen 2003

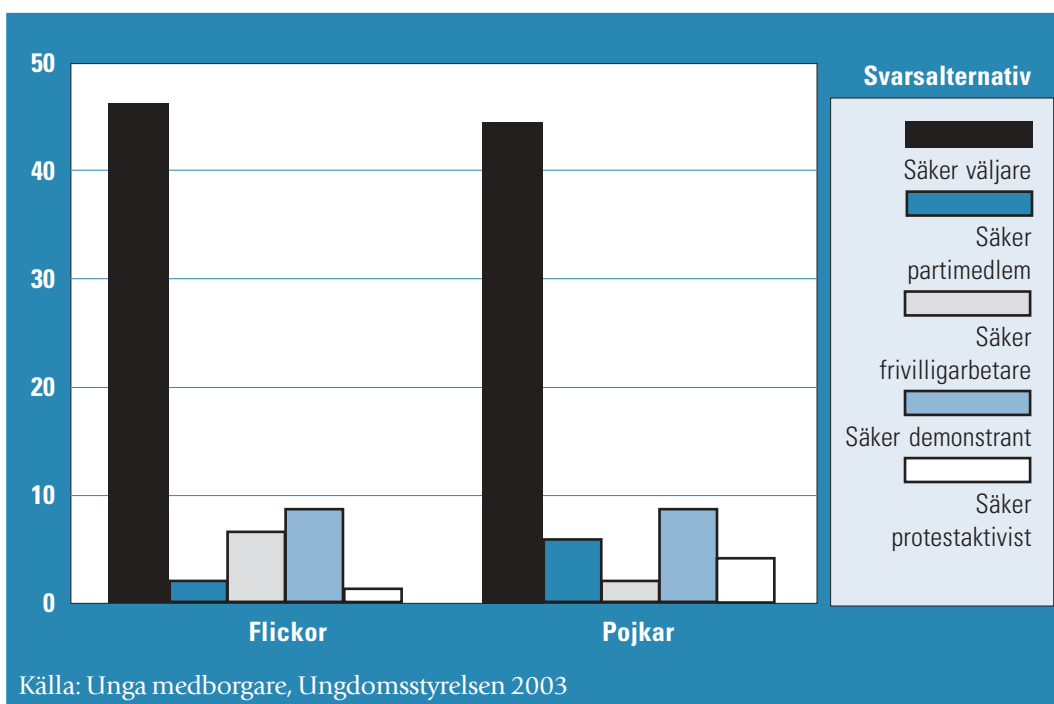
utmärkande för ungdomar som svarat att de säkert kommer att utföra en viss politisk aktivitet.

Hela 47 procent av 18-åringarna har valt svarsalternativet *Det gör jag säkert* när de tillfrågades om framtida valdeltagande i nationella val. Däremot är andelen under 10 procent för de övriga aktiviteterna. I viss mån är det samma ungdomar som svarat att de säkert kommer att delta i dessa aktiviteter. Av samtliga ungdomar har 53 procent svarat att det säkert kommer att delta i någon av de tillfrågade aktiviteterna, vilket betyder att 47 procent av 18-åringarna inte valt svarsalternativet *Det gör jag säkert* på någon av frågorna. Det finns många olika tänkbara kombinationer om man vill redogöra för hur de aktiva ungdomarna har svarat på dessa fem frågor, men det mest intressanta är kanske hur attityden till att rösta förhåller sig till attityden till de andra politiska aktiviteterna. Av de som är säkra att de kommer att gå med i ett politiskt parti svarar 78 procent

att de säkert kommer att rösta, av de som säkert kommer att arbeta frivilligt svarar 45 procent att de säkert kommer att rösta. Bland säkra demonstranter är andelen säkra väljare 64 procent och bland de som svarat att de säkert kommer att delta i en trafikblockering 37 procent.

Ungdomarna som är indelade i dessa fem grupper kommer att jämföras systematiskt i detta kapitel. På vilket sätt skiljer sig ungdomarna i de fem grupperna från 18-åringar i allmänhet? Den första egenskapen som granskas är kön.

I diagram 7:2003 ser vi andelen i respektive aktivitetskategori, redovisade för flickor och pojkar. De procentandelar som markeras av staplarna kan jämföras mellan de två könen men också med andelen hos samtliga 18-åringar, som redovisas i tabell 7:2003.

Diagram 7:2003 Andelen bland flickor och pojkar som svarat att de säkert kommer att utföra aktiviteten. Procent Datakälla: Ungdomsstyrelsen 2000, 18-åringar, IEACivEd

Det finns både likheter och skillnader i hur flickorna och pojkarna svarat på frågorna om framtida politiskt deltagande. Deras inställning till valdeltagande och deltagande i demonstrationer är lika. Däremot skiljer sig deras syn på partimedlemskap, frivilligarbete och deltagande i trafikblockeringar. Pojkarna är mer positiva till framtida partimedlemskap och deltagande i protestaktioner, som till exempel en trafikblockering. Flickorna däremot är mer välvilligt inställda till att göra en frivilliginsats för att hjälpa gamla och fattiga i samhället.

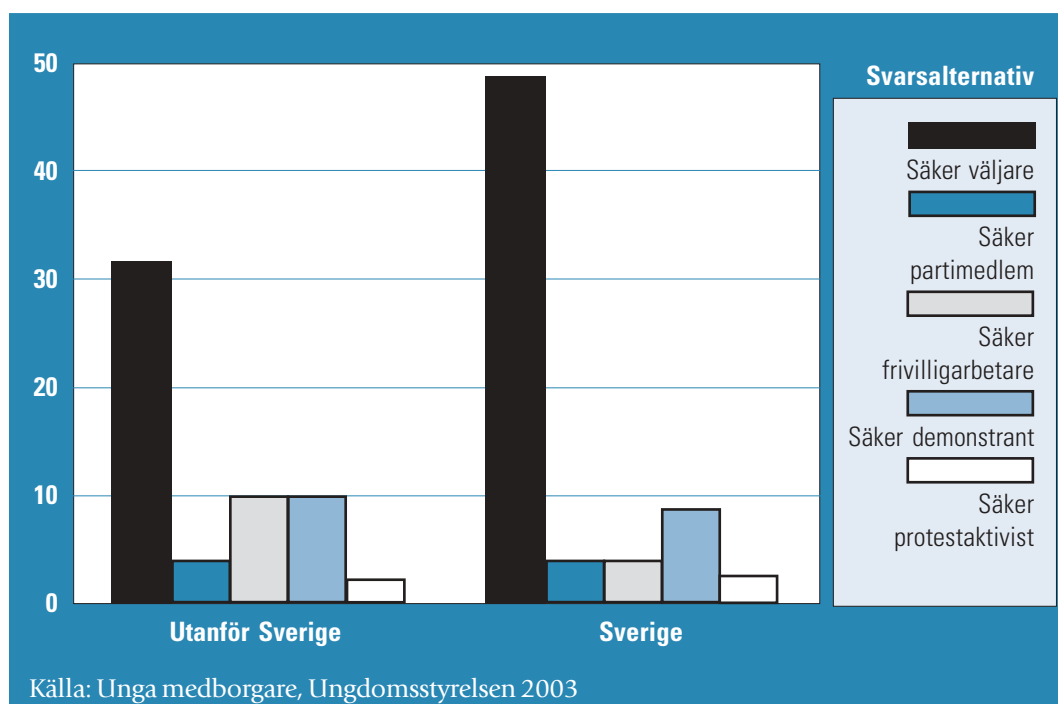
Diagram 8:2003 jämför två andra kategorier, ungdomar födda i Sverige och ungdomar födda utanför Sverige. Tio procent av 18-åringarna, 336 individer, har svarat att de inte är födda i Sverige. Övriga 2 959 är födda i Sverige.

Synen på politiska aktiviteter, valdeltagande och frivilligarbete, skiljer sig åt mellan dessa två grupper. Ungdomar som inte är födda i Sverige svarar i lägre grad att de säkert kommer att rösta i framtida nationella val. Det kan ha

sin förklaring i att endast svenska medborgare har rösträtt i riksdagsvalet, och bland de som inte är födda i Sverige finns säkert en viss andel som inte har svenskt medborgarskap. Det är däremot inte lika enkelt att komma på tänkbara förklaringar på varför synen på frivilligarbete skiljer sig mellan dessa grupper.

Kunskaper om demokrati och samhällsfrågor

I inledningskapitlet beskrivs tre olika inriktningar inom demokratiteorin, nämligen den representativa demokratin, deltagardemokratin och den diskursiva demokratin. Dessa olika inriktningar har en skiftande syn på hur en ideal medborgare är, det vill säga vilka egenskaper som är önskvärda hos medborgaren för att demokratin som styrelseform ska fungera som bäst. Medborgarens roll i den representativa demokratin²⁰ är begränsad till

Diagram 8:2003 Politiska aktiviteter. Andelen bland ungdomar, indelade efter födelseland, som svarat att de säkert kommer att utföra aktiviteten. Procent

Datakälla: Ungdomsstyrelsen 2000, 18-åringar, IEACivEd

att välja de styrande. Dessutom förutsätter modellen att medborgaren följer med det som händer och förmår att se skillnaderna i partiernas politik och därmed välja vilket parti som får ens röst.

Deltagardemokratin utgår istället från antagandet att en demokrati endast fungerar i den utsträckning medborgarna direkt och på ett meningsfullt sätt deltar i de beslut som berör folket eller samhället i stort. Medborgare och samhällets institutioner kan inte betraktas som från varandra isolerade företeelser.

För att en medborgare ska kunna delta på den nationella nivån behövs det möjlighet att delta på andra samhällsnivåer dessförinnan, att delta har en utbildande effekt i sig. Med utbildande effekt menas både ett praktiskt kunnande och en djupare förståelse av demokratins innebörd²¹.

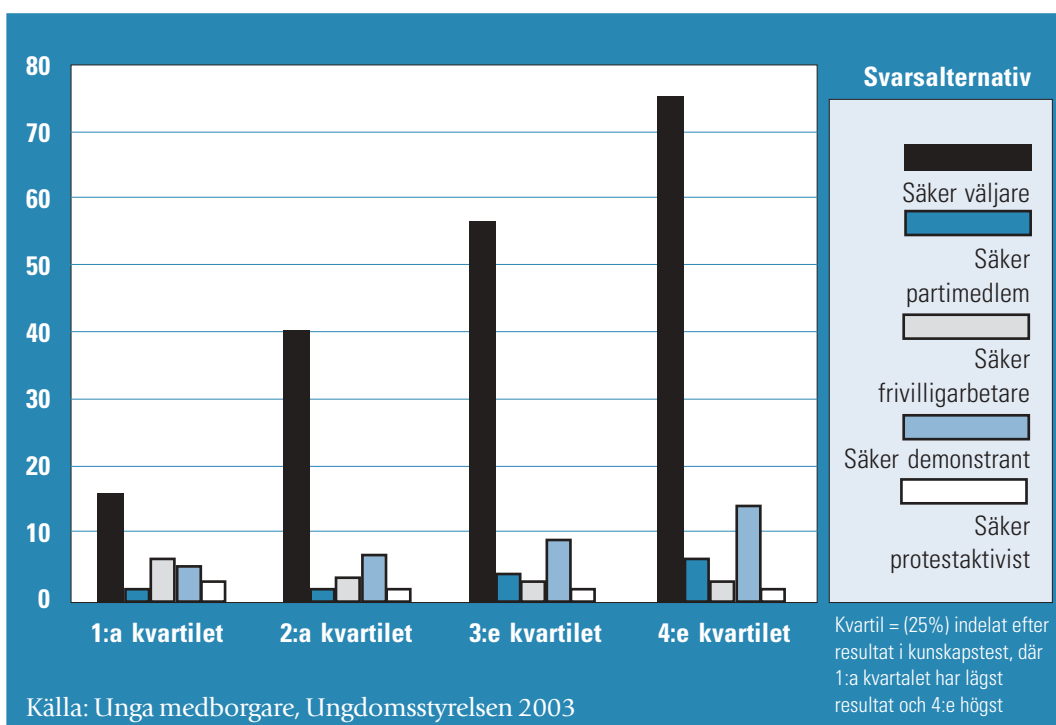
Båda demokratimodellerna är dock ense om att kunskaper om hur samhället fungerar och en vilja att följa med i den politiska utvecklingen är viktiga egenskaper hos medborgarna.

Utan dessa kunskaper och insikter förmår inte medborgaren att ta vara på sin medborgerliga rättighet, nämligen att rösta när det är val.

Därför har kunskapsmätningen på området för demokrati- och samhällsfrågor en framträdande plats i *Ung i demokratin*. Den första halvan av frågeenkäten består enbart av kunskapsfrågor, det är 43 flervalsfrågor som mäter både sakkunskaper och tolkningsförmåga inom området för demokrati och demokratisk styrelseform²². Svaren på dessa 43 frågor bildar det som vi här kallar för kunskapstest.

Frågorna är konstruerade av en internationell forskargrupp och pilottestade i ett antal länder av IEA:s internationella arbetsgrupp för Civic Education-studien innan de godkändes som mätinstrument.

Resultatet bland de svenska eleverna var mycket gott, medelvärdet var 33 rätta svar. Här har vi delat in eleverna i fyra sinsemellan lika stora grupper, indelade efter resultatet i kunskapstestet. De som är med i gruppen med

Diagram 9:2003 Politiska aktiviteter. Jämförelser mellan grupper indelade efter resultatet i kunskapstestet. Procent

Datakälla: Ungdomsstyrelsen 2000, 18-åringar, IEACivEd

högst resultat hade minst 40 rätt och de som är med i gruppen med lägst resultat hade upp till 28 rätta svar av 43 möjliga.

Inställningen till att rösta har ett mycket starkt samband med individens kunskaper om hur samhället och det demokratiska systemet fungerar. Andelen säkra väljare varierar anmärkningsvärt mycket mellan grupperna som är indelade efter resultatet i kunskapstestet. Bland den fjärdedel som har fått det lägsta resultatet, högst 28 rätta svar av 43 möjliga, har endast 16 procent svarat att de säkert kommer att rösta i nationella val! Vi kan hålla i minnet att andelen är 47 procent hos gruppen 18-åringar i sin helhet. Då är det lika häpnadsväckande att andelen är hela 76 procent bland den fjärdedel som har det bästa resultatet i kunskapstestet. De övriga politiska aktiviteterna visar ett betydligt svagare samband med demokratikunskaper. Det som är värt att notera är att benägenheten att demonstrera ökar med ökade kunskaper medan benägenheten att arbeta frivilligt tvärtom sjunker.

Hemförhållanden

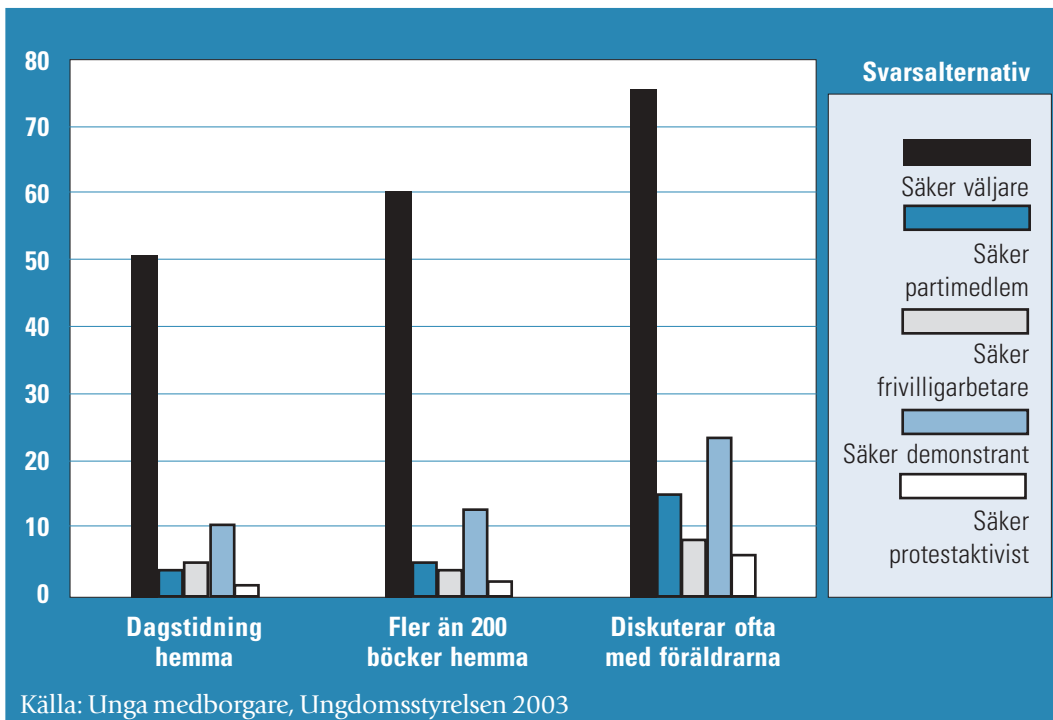
Familjens betydelse kommer på första plats när man talar om ungdomars värderingar. Därför är det intressant att studera om man kan hitta några samband mellan synen på politiskt deltagande och hemförhållanden. Ungdomarna fick svara på en hel del frågor som kan användas för att beskriva deras hembakgrund. Bland dessa finns frågor om föräldrarnas utbildning, antalet böcker i hemmet samt tillgång till dagstidning hemma. De mäter något som kan kallas för socio-kulturell status. Tidigare forskning har visat att högutbildade individer har ett högre valdeltagande än andra och att flitiga tidningsläsare i högre grad röstar än de som inte följer samhällsutvecklingen i medierna lika noga. Dessutom kan tidningsprenumerationen antas ha ett samband med familjens intresse för samhällsfrågor.

Ungdomarna har därutöver fått svara på ett antal frågor om samvaro med föräldrarna. Dessa frågor lyder *Hur ofta brukar dina föräldrar diskutera politiska, sociala frågor med dig? ... diskutera böcker, film, teveprogram med dig? ... diskutera hur det går för dig i skolan? ... äta middag tillsammans med dig? ... ta sig tid bara för att prata med dig?*

Svaren till dessa fem frågor bildar tillsammans ett index över diskussioner med föräldrar. Det bakomliggande antagandet är att föräldrarna i olika typ av samtal för över sina värderingar till barnen. Ju mer föräldrarna umgås med sina ungdomar, desto mer förankras föräldragenerationens värderingar hos barnen.

Det finns vissa invändningar mot denna förenklade beskrivning. En viktig del av frigörelseprocessen under tonåren är att ifrågasätta de gällande normerna och värderingarna. Om föräldrarna är tydliga med sina ståndpunkter har ungdomarna förmodligen det lättare att formulera sin egen, självständiga syn på diverse frågor. Deltagande i diskussioner förutsätter att man formulerar otydliga tankar till ord och att man väger olika ståndpunkter mot varandra. Samtal kan också väcka ett slumrande intresse. I detta sammanhang väljer vi därför att tolka ofta förekommande diskussioner med föräldrar som en faktor som kan antas gynna ungdomars samhällsintresse, och därmed indirekt en positiv inställning till att rösta. I diagram 10:2003 redovisas den fjärdedel av 18-åringarna som diskuterar oftast med sina föräldrar, dvs. har angett svarsalternativet *Flera gånger i veckan* på minst tre av de fem mätfrågorna.

Det finns tydliga samband mellan inställningen till att rösta och de redovisade hemförhållandena. Framför allt kan vi se att andelen säkra väljare är hög bland gruppen ungdomar som ofta diskuterar med sina föräldrar. Det innebär att de diskuterar med sina föräldrar varje vecka om politik, samhällsfrågor, böcker, film, teveprogram och om hur det går i skolan. Dessutom äter de regelbundet middag tillsammans med sina föräldrar.

Diagram 10:2003 Politiska aktiviteter. Jämförelser mellan grupper indelade efter litterära resurser hemma och diskussioner med föräldrar. Procent

Datakälla: Ungdomsstyrelsen 2000, 18-åringar, IEACivEd

Ett högst normalt familjeliv kan man tycka, men med oväntat starka samband med ungdomars politiska intresse. Hos denna grupp har hela 77 procent svarat att de säkert kommer att rösta.

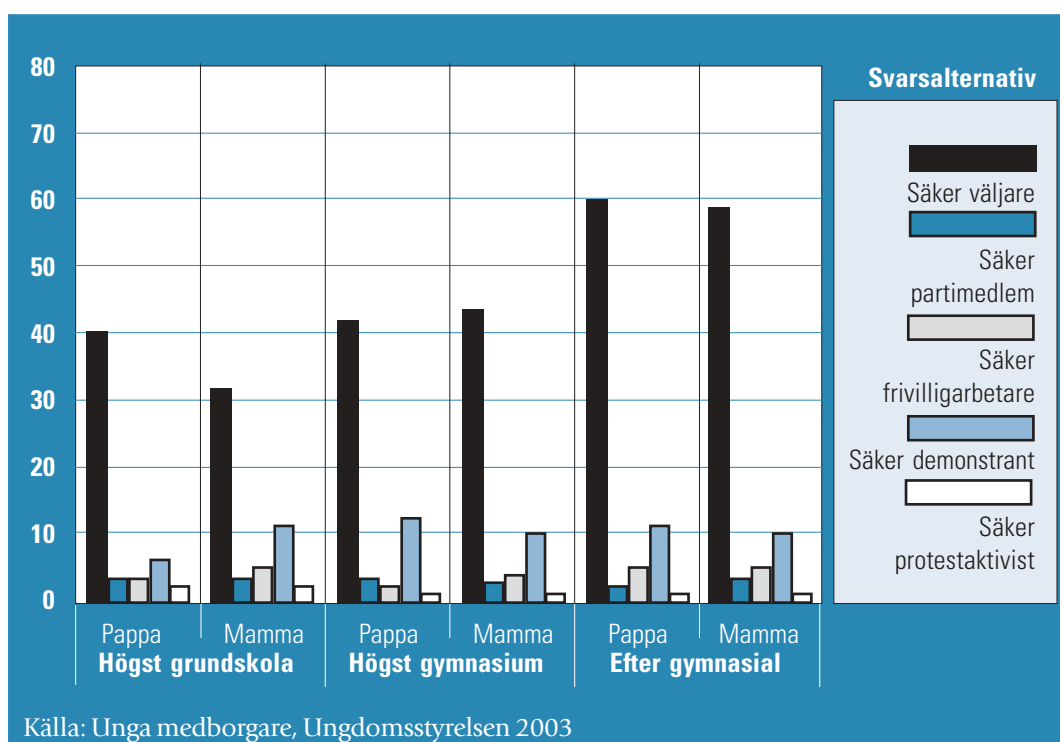
Umgänget med föräldrarna visar sig också ha ett positivt samband med attityden till samtliga de politiska handlingar som vi studerar. En fjärdedel är säkra på att de kommer att delta i en demonstration (9 procent hos samtliga) och 15 procent att de kommer att gå med i ett politiskt parti (4 procent hos samtliga). Ungdomarna som växer upp i familjer där man samtalar och gärna umgås med varandra är alltså betydligt mer samhällsintresserade än sina jämnåriga som vuxit upp i familjer där man umgås och diskuterar mindre.

Det finns också ett starkt samband mellan valdeltagandet och antalet böcker i hemmet. Ungdomarna har fått uppskatta antalet böcker som finns hemma hos dem, här redovisas svaren från ungdomarna som angett att de har

minst 200 böcker hemma, det högsta antalet bland svarskategorierna. Ju fler böcker det finns hemma, desto högre blir andelen ungdomar som svarar att de säkert kommer att rösta. Även tillgången till en daglig tidning har en viss positiv effekt på inställningen till att rösta.

Innan genomgången av hemförhållanden avslutas ska förhållandet mellan föräldrars utbildning och ungdomars intresse för att delta i politiska aktiviteter undersökas.

Även föräldrarnas utbildningsnivå visar sig ha ett samband med ungdomarnas inställning till att rösta. Andelen säkra väljare ökar med såväl mammans som pappans ökande utbildningsnivå. Inställningen till att demonstrera varierar också med föräldrarnas utbildningsnivå. Den variationen är dock mer svårtolkad, eftersom den inte är linjärt stigande eller fallande med föräldrarnas utbildning. De övriga aktiviteterna samvarierar inte med föräldrars utbildning.

Diagram 11:2003 Politiska aktiviteter. Jämförelser mellan grupper indelade efter föräldrars utbildning. Procent

Datakälla: Ungdomsstyrelsen 2000, 18-åringar, IEACivEd

Med andra ord kan vi återfinna mönstret med hög sociokulturell status och positiv inställning till valdeltagande i vårt material, även om sambandet inte på långa vägar är lika starkt som det är mellan diskussioner med föräldrarna och valdeltagandet.

Dessa indikatorer för hemförhållanden kan inte ensamma stå för förklaringen varför man röstar respektive inte röstar, men de ser onekligen ut som basen för intressanta hypoteser i framtida studier om ungdomars politiska värderingar.

Intresse för samhällsfrågor och politik

Hittills har vi granskat ungdomars hemförhållanden, kön, födelse-land samt kunskaper om demokrati och eventuella samband mellan dessa faktorer och inställningen till att utföra

olika politiska aktiviteter. Nu riktas intresset mer på individen själv, och framför allt på hennes eller hans intresse för politik och samhällsfrågor. Det sker genom en granskning av intresset för att följa med i nyhetsflödet, diskutera politik och det subjektivt bedömda intresset för politik. Alla dessa egenskaper har visat sig vara viktiga för valdeltagandet i tidigare studier.

Tidigare forskning har visat att medierna påverkar våra normer och värderingar i samhällsrelaterade frågor, bland annat har det visat sig att tidningsläsande har ett samband med graden av politiskt intresse²³. Flitiga tidningsläsare är i större utsträckning intresserade av politik än andra. Frågan är om det är tidningsläsande som sätter fart på det politiska intresset eller om det är politiskt intresse som stimulerar tidningsläsningen.

Ungdomarna är mycket intresserade av att följa mediernas nyhetsrapportering. Omkring

90 procent anger att de ofta eller ibland läser nyhetsartiklar i tidningarna eller tittar på tevenyheter. Andelen som lyssnar på radions nyhetsprogram är 60 procent och andelen som läser nyheter via Internet 30 procent.

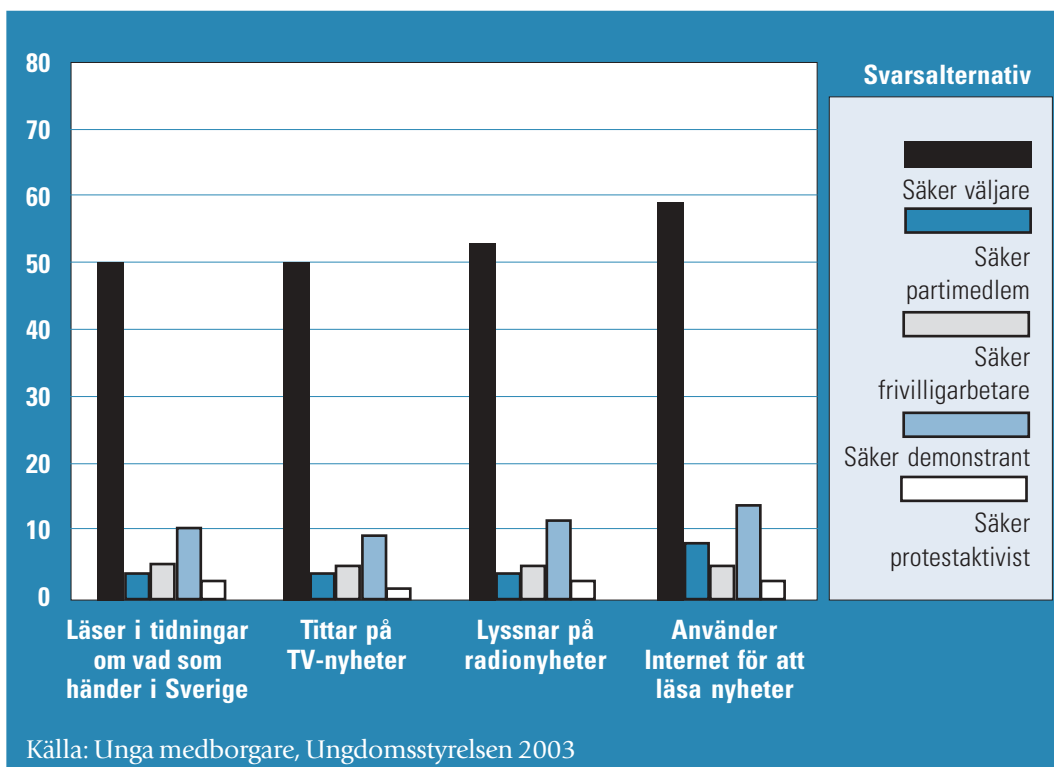
Det kan vara intressant att jämföra 18-åringars medievanor med den övriga befolkningens. Andelen gymnasieelever som läser tidningar ofta eller ibland är 88 procent. Det kan jämföras med SOM-institutets statistik där andelen som läser tidningar minst fem dagar i veckan uppgår till 76 procent år 2000. Svenska gymnasieelever ligger också i topp för tidningsläsande i en internationell jämförelse. Det genomsnittliga värdet var 75 procent bland de 16 länder som deltog i IEA Civic Education-studien.

Nyheter på radio når cirka 60 procent av 18-åringarna. Det är framför allt musiken i de reklamfinansierade radiokanalerna som lockar till sig de unga lyssnarna. Sveriges Radio har betydligt svårare att dra till sig unga lyssnare. I

åldrarna 9–19 år lyssnar endast 18 procent på någon av Sveriges Radios kanaler dagligen. Det kan jämföras med andelen lyssnare hos befolkningen i stort, som är 53 procent²⁴.

Omkring 30 procent av 18-åringarna svarade i undersökningen *Ung i demokratin* att de läser nyheter via Internet. Internet var en snabbt växande nyhetskanal under det förra årtiondet. Utvecklingen stagnerade under några år i slutet av 1990-talet, men tycks nu öka igen, år 2001 gick andelen som läser nyheter via Internet upp till 48 procent. I åldersgruppen 15–29 år var andelen hela 55 procent, det vill säga högre än hos befolkningen i allmänhet²⁵.

Ungdomars medievanor granskas i undersökningen *Ung i demokratin* med hjälp av fyra frågor om hur ofta ungdomar läser nyheter i tidningar, tittar på tevenyheter, lyssnar på radionyheter samt söker nyheter på Internet. Diagram 12:2003 visar andelen som svarat att de gör det ibland eller ofta.

Diagram 12:2003 Politiska aktiviteter. Jämförelser mellan grupper indelade efter intresset för att följa med olika mediers nyhetsrapportering. Procent

Datakälla: Ungdomsstyrelsen 2000, 18-åringar, IEACivEd

Nio av tio 18-åringar läser tidningar och tittar på tevenyheter regelbundet. Därför kan man knappast förvänta någon större skillnad i inställningen till olika politiska aktiviteter när man jämför ungdomar som regelbundet följer med nyheterna i tidningar eller på teve med gruppen där samtliga 18-åringar ingår, eftersom grupperna är nästintill identiska. Men man kan trots detta se ett visst positivt samband mellan regelbunden tidningsläsning och tittande på tevenyheter och inställningen till att rösta.

Tydligast är dock sambandet för gruppen som regelbundet läser nyheter via Internet. I den gruppen som ofta eller ibland läser nyheter via Internet är andelen säkra väljare 59 procent, medan den är 47 procent hos samtliga 18-åringar.

Vi har redan beskrivit det starka sambandet mellan diskussioner med föräldrarna och ungdomars intresse för att delta i olika politiska aktiviteter. Samtal om politik med vänner och jämnåriga berättar om en annan aspekt av individens samhällsintresse. Drygt 40 procent av 18-åringarna diskuterar politik med sina jämnåriga.

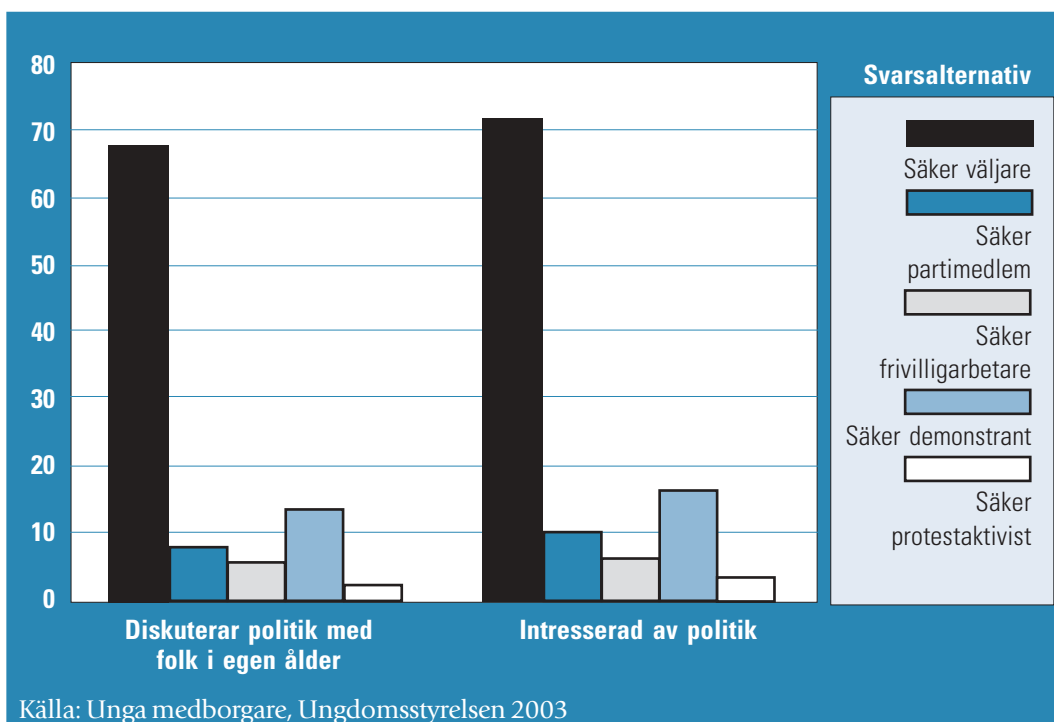
Här söker vi efter eventuella samband mellan inställningen till deltagande i olika politiska aktiviteter och samtal om politik med jämnåriga. Man kan ha två olika antaganden om förhållandet mellan intresset för politiska aktiviteter och ofta förekommande samtal om politik. Det ena antagandet utgår från att ungdomars beteende liknar övriga medborgares beteende, att individer som ofta talar om politik med sin vänner också går och röstar i större uträkning, eftersom politiskt intresse är sammankopplat med väljarbeteendet.

Ett alternativt antagande utgår istället från att ungdomars beteende skiljer sig från övriga medborgares beteende. Då antar man istället att ungdomar som ofta talar om politik med sina jämnåriga framför allt är intresserade av att delta i okonventionella politiska eller elitutmanande aktiviteter.

Samtal om politik och intresse för nyheter mäter det politiska intresset indirekt, då vi

associerar dessa beteenden med politiskt intresse. Ungdomarna har också fått svara på frågan rakt på sak, om de är intresserad av politik eller inte. Drygt en tredjedel, 37 procent, av 18-åringarna har angett att de är intresserade av politik. Denna siffra kan jämföras med intresset hos svenskar i allmänhet, tack vare att det politiska intresset hos medborgarna regelbundet följs av SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

I SOM-institutets undersökning, som också genomfördes år 2000, är andelen mycket eller ganska intresserad av politik 51 procent. Det ser med andra ord ut som om det politiska intresset stiger med åldern, och har hos gymnasieeleverna ännu inte hunnit upp till samma nivå som finns hos befolkningen i övrigt.²⁶

Diagram 13:2003 Politiska aktiviteter. Jämförelser mellan grupper indelade efter intresse för politik och politiska samtal med jämnåriga. Procent

Datakälla: Ungdomsstyrelsen 2000, 18-åringar, IEACivEd

Ungdomarna fick svara på frågan *Hur ofta diskuterar du vad som händer i svensk politik med människor i din egen ålder*. Diagram 13:2003 visar andelen som svarat ibland eller ofta. Frågan om politiskt intresse var utformad som ett påstående, *Jag är intresserad av politik*. I diagrammet visas andelen som valt svarsalternativen Håller med eller Håller absolut med.

Både deltagandet i politiska samtal med jämnåriga och intresset för politik visar tydliga samband med inställningen till politiska aktiviteter. Tydligast är sambandet med inställningen till att rösta. Bland ungdomarna som är intresserade av politik har hela 71 procent svarat att de säkert kommer att rösta i framtiden. Inom samma grupp är också intresset för att demonstrera eller att gå med i ett politiskt parti högre än bland 18-åringar i allmänhet. Liknande mönster finns bland ungdomar som ofta eller ibland diskuterar politik med sina jämnåriga.

Ungdomar som diskuterar politik med jämnåriga, alternativt säger att de är intresserade av politik, dras framförallt till den konventionella politiska handlingen att rösta i val. Dessutom är andelen som kan tänka sig att gå med i ett politiskt parti eller att delta i en demonstration högre jämfört med gruppen 18-åringar i sin helhet. Aktionsinriktade protester lockar endast 3–4 procent av de politiskt intresserade ungdomarna. De politiskt intresserade 18-åringarna är framför allt som andra aktiva medborgare, främst inriktade att påverka inom det representativa systemet genom att rösta.

Föreningsdeltagande

Frågan vad det är som får människor att engagera sig i samhällsfrågor har sysselsatt många forskare. En av de mest uppmärksammade teorierna på senare år har levererats

av Robert Putnam. Hans svar är att roten till engagemang återfinns i människans grundläggande behov av social samhörighet. Umgänget med andra, inom familjen och i grannskapet, i skolan och på arbetsplatser och inte minst, inom det frivilliga föreningsdeltagandet, genererar enligt hans teori *socialt kapital*. Individer med högt socialt kapital engagerar sig mer för gemensamma frågor och tar mer ansvar för det gemensamma än andra.

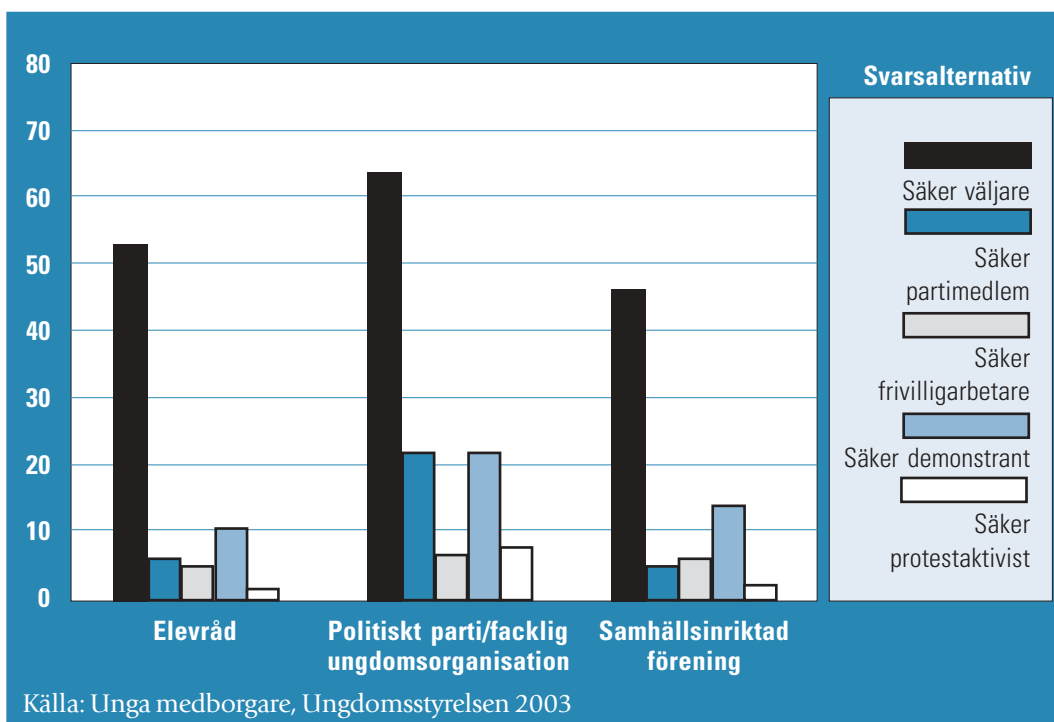
Men Putnam är inte ensam om att sammankoppla föreningsdeltagande med demokratiska dygder. Det svenska samhället har gett stöd till barns och ungdomars deltagande i föreningslivet under en lång tid. Deltagandet ansågs från början förebygga olika sociala problem, såsom ungdomsbrottslighet och drickande. Efter andra världskriget har man mer eller mindre gått ifrån denna socialpreventiva syn och istället argumenterat för föreningslivets betydelse som bärare av demokratiska ideal. De unga "fostras i demokratin" genom sitt deltagande, genom att de successivt tar över ansvaret för aktiviteterna och administrationen av föreningen och till sist genom att de möter ungdomar från andra miljöer än de annars skulle göra. Under 1990-talet var just diskussionerna om ungdomars möjligheter att påverka den egna organisationen och jämlika villkor för flickors och pojkers föreningsdeltagande i fokus för utvecklingsinsatser.

Barns och ungdomars föreningsdeltagande i Sverige är högt, men fortfarande ojämnt när man studerar barn och ungdomar som växer upp i olika sociala miljöer. Det klassbundna mönstret i fritidsvanorna finns kvar och ser ut att vara relativt stabilt. Barn och ungdomar ur de högre socialgrupperna väljer ofta organiserade och vuxenledda aktiviteter inom idrott och föreningsliv, vilket gör att deras fritid är planerad och innehåller samma aktiviteter under hela skolår. Barn i arbetarfamiljer och i lägre tjänstemannafamiljer väljer oftare öppna och oorganiserade verksamheter, som till exempel att vistas på fritidsgårdar. De umgås med vänner och provar tillsammans med dem

på saker och aktiviteter som varierar under terminens gång²⁷.

Studier har även visat att arbetarbarn som lyckas väl i skolan ofta har liknande fritidsvanor som barn i de högre socioekonomiska grupperna, och omvänt att ungdomar ur de högre socialgrupperna som inte når goda studieresultat i skolan oftare väljer en oorganiserad fritid²⁸. De unga kan sägas välja livsstil utifrån det konkreta sammanhang de befinner sig i – både socialt och kulturellt – inte enbart utifrån sin personliga läggning och talang.

Svenska ungdomar är framför allt aktiva inom olika idrottsföreningar. Enligt resultaten i *Ung i demokratin* har 85 procent av 18-åringarna varit med i en idrottsförening eller i ett idrottslag. Här väljer vi att granska föreningsdeltagandet inom tre specifika arenor; elevråd, politiska partiers ungdomsförbund/fackliga ungdomsförbund och olika samhällsinriktade föreningar²⁹. Elevråd är en viktig demokratisk arena inom skolan som ger många barn och ungdomar en första kontakt med inflytande, att kunna påverka sin vardag. Av 18-åringarna har 46 procent varit med i elevrådet under någon period av sin skolgång. Olika samhällsinriktade föreningar, till exempel miljögrupper, grupper som arbetar utifrån FN-programmet, Röda Korset, Amnesty eller liknande, ger samhällsintresserade ungdomar utan ett renodlat politiskt intresse en möjlighet att träffa likasinnade och ägna sig åt både kunskapsutveckling och praktiskt arbete. En tredjedel, 33 procent, av 18-åringarna har varit med i någon typ av samhällsinriktad förening. Politiska ungdomsförbund erbjuder en liknande verksamhet utifrån en partipolitisk ideologi, 13 procent av 18-åringarna i vår studie har svarat att de har politisk eller facklig föreningserfarenhet.

Diagram 14:2003 Politiska aktiviteter. Jämförelser mellan grupper indelade efter föreningsdeltagande. Procent

Datakälla: Ungdomsstyrelsen 2000, 18-åringar, IEACivEd

Diagram 14:2003 jämför inställningen till olika politiska aktiviteter bland ungdomar som deltagit i verksamheten i elevrådet, ett politiskt ungdomsförbund/en facklig ungdomsorganisation³⁰ eller i en samhällsinriktad förening.

Ungdomar som har varit med i en samhällsinriktad förening avviker inte från gruppen samtliga, förutom på synen på demonstrationsdeltagande, där andelen är högre, 14 procent jämfört med 10 procent bland samtliga 18-åringar.

Ungdomar som varit med i elevrådet har i något högre grad svarat att de säkert kommer att rösta i val, 53 procent jämfört med 47 procent bland samtliga.

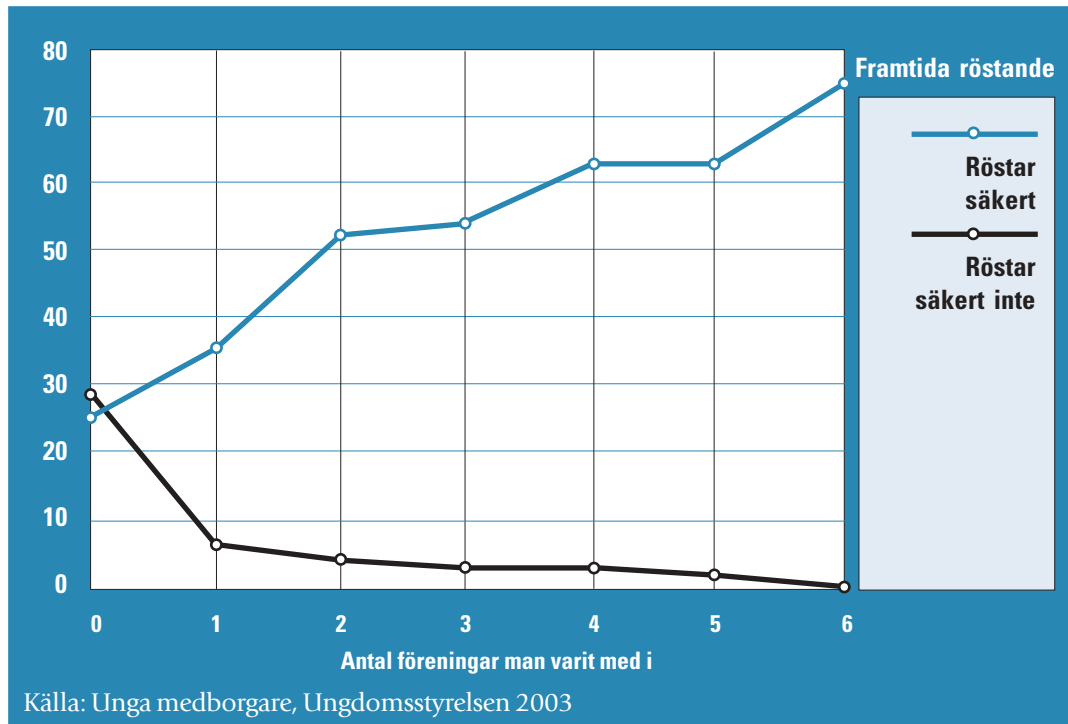
Den dryga tiondelen av 18-åringarna som har varit med i ett politiskt parti är en grupp som är betydligt mer intresserad av att delta i olika politiska aktiviteter än 18-åringar i allmänhet. Andelen säkra väljare, partimedlemmar, demonstranter och även protestaktivister är jämförelsevis höga.

Vi kan alltså finna vissa samband mellan föreningsdeltagande och politiskt deltagande när vi studerar ungdomarnas svar. De som i större omfattning än andra vill påverka politiken – utöver valdeltagandet – finns framför allt inom politiska partiers ungdomsverksamhet, men också inom olika samhällsinriktade grupper och föreningar.

En annan spännande fråga är om det finns något samband mellan föreningsdeltagandet i stort och individens inställning till att rösta.

Diagram 15:2003 visar sambandet mellan föreningsdeltagande, utifrån antalet föreningar man varit med i, och inställningen till att rösta.

Av ungdomarna som inte varit med i en enda förening (140 individer) har 28 procent svarat att de säkert *inte* kommer att rösta och 25 procent att de säkert kommer att rösta. Bilden är omvänd för de 263 ungdomar som varit med i minst fem olika föreningstyper, bland dem är det 65 procent som svarat att de säkert kommer att rösta och 2 procent att de säkert inte kommer att rösta.

Diagram 15:2003 Antalet föreningar man har varit med i och attityden till framtida röstande. Procent Datakälla: Ungdomsstyrelsen 2000, 18-åringar, IEACivEd

I diagram 15:2003 ser vi ett mycket tydligt samband mellan inställningen till att rösta och antalet föreningar som ungdomarna deltagit i, men det vi inte kan se är ifall det finns något annat som *både* påverkar ungdomars föreningsdeltagande *och* deras inställning till att rösta. Utifrån tidigare kunskap kan man misstänka att ungdomarna som deltagit mest i föreningslivet oftare har högt utbildade föräldrar än andra, och tvärtom. Eftersom valdeltagandet är högre bland de välutbildade kan det vara inverkan hemifrån vi ser och inte påverkan av föreningsdeltagandet. En reservation för tolkningen är nödvändig så länge andra bakomliggande förklaringar är inte kontrollerade.

En alternativ förklaring följer det tidigare redovisade, att ungdomar som växer upp i familjer där föräldrarna tar sig tid att umgås med sina barn är betydligt mer benägna att svara att de säkert kommer att rösta i framtiden än andra. Eftersom många barn och ungdomar under sin föreningsaktiva tid ofta blir skjutsade till kvälls- och helgaktiviteter av föräldrarna, kan man

anta att familjegemenskapen är hög bland de föreningsaktiva. De föreningsaktiva barnen och ungdomarna har fått en dubbeldos av socialt kapital, både från samvaron inom familjen och från samvaron med andra föreningsmedlemmar. Det kan i sin tur tänkas få honom eller henne mer benägen att ta sitt samhällsansvar, till exempel genom att rösta när det är val.

Det finns dock en rimlig grund till antagandet att föreningsdeltagandet i sig har en positiv verkan på ungdomars inställning till att rösta. Framför allt att ungdomarna inom sin förening har fått praktisera demokratiska procedurer och ta delansvar för verksamheten.

Att pröva dessa hypotetiska förklaringar till det mönster vi ser i diagrammet är dock en uppgift för framtida forskning, och därmed något vi endast kan spekulera kring utifrån den information som finns tillgänglig i denna rapport.

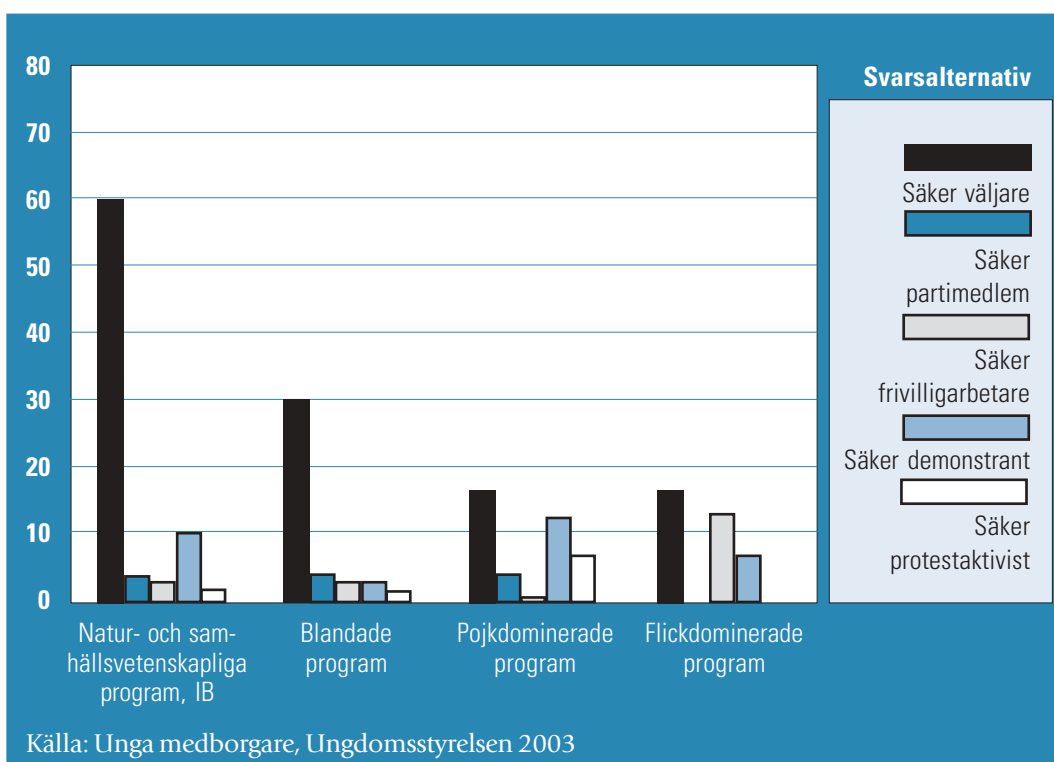
Val av gymnasieprogram

I tidigare undersökningar av gymnasieskolan har Skolverket funnit att rekryteringsmönstret till gymnasieskolan påverkas av kön, grundskolebetyg och familjens sociala ställning³¹. Ett mönster där barn till högutbildade föräldrar i högre grad söker till studieförberedande program och barn till lågutbildade föräldrar till praktiskt inriktade program har blivit synlig. Det betyder att programvalet, förutom ungdomars eget intresse, påverkas av både deras kön och klasstillhörighet.

Men det finns ännu fler faktorer som kan avgöra studievalet. För många ungdomar är det viktigt att välja ett program där de tror att de kommer att trivas och känna gemenskap med de andra studenterna. Då kan de bästa vännernas val påverka mer än vad till exempel föräldrarna tycker.

För en del ungdomar är det svårt att förverkliga de egna framtidsdrömmarna, till exempel om valet av studievägar är begränsat på hemorten eller om betygen inte räcker till. Många 15-åringar är dessutom fortfarande osäkra på vad de vill jobba med i framtiden, och i sådana lägen kan nog föräldrarnas åsikter om vad som är ett klokt programval ha stor tyngd.

Den socioekonomiska bakgrunden har alltså en tydlig påverkan på valet av gymnasieprogram. Bland ungdomarna som går på natur- eller samhällsvetenskapliga programmet är det till exempel 45 procent som har minst en förälder med en akademisk examen från en högskola eller ett universitet. Bland eleverna som går på något av de flickdominerade yrkesinriktade programmen är motsvarande andel 8 procent. För eleverna på de pojkdominerade yrkesinriktade programmen är andelen med

Diagram 16:2003 Politiska aktiviteter. Jämförelser mellan grupper indelade efter gymnasieprogram. Procent

Datakälla: Ungdomsstyrelsen 2000, 18-åringar, IEACivEd

minst en förälder med högskole- eller universitetsexamen 15 procent. Hos eleverna i den fjärde kategorin, blandade program, är motsvarande siffra 26 procent.

Det som undersöks här är frågan om valet av studieprogram har ett samband med intresset för politiskt deltagande. Tidigare studier om svenska väljare har kunnat visa att hög utbildning påverkar valdeltagandet positivt³². Frågan är om denna tendens kan spåras redan hos 18-åringar, som i de allra flesta fall inte ens hunnit avsluta sina gymnasiestudier.

I diagram 16:2003 visas fyra grupper av gymnasieelever. I den första ingår elever som går på natur- och samhällsvetenskapliga program eller på programmet International Baccalaureate. Dessa program är i första hand studieförberedande. De övriga programmen är i första hand yrkesförberedande. Som pojkdominerade program räknas bygg-, el-, energi-, fordons- och industriprogrammet och som flickdominerade barn- och fritidsprogrammet samt omvårdnadsprogrammet. I den sista gruppen, blandade program, ingår estetiska, handels-, hantverks-, hotell- och restaurang-, livsmedels-, medie- och naturbruksprogrammet.

Vi kan i ovanstående tabell avläsa ett mycket tydligt samband mellan val av gymnasieprogram och inställningen till att rösta. Störst andel, 60 procent, säkra väljare finns bland eleverna på natur- och samhällsvetenskapliga program, medan andelen på de andra programgrupperna ligger betydligt under genomsnittet på 47 procent.

Det finns ytterligare två intressanta avvikelser, för det första är andelen säkra demonstranter och säkra protestaktivister högre än genomsnittet bland eleverna på de pojkdominerade programmen. För det andra, andelen säkra partimedlemmar är noll på de flickdominerade programmen. Där hittar man inte heller några som är säkra på att jobba aktionsinriktat genom att delta i en trafikblockering. Däremot är andelen som kan tänka sig arbeta frivilligt

högre bland dessa elever som går på omvårdnads- eller barn- och fritidsprogrammet.

Vi kan alltså urskilja olika politiska kulturer bland gymnasieeleverna. Framför allt är det synen på valdeltagandet som skiljer ungdomarna åt. De tydligaste motpolerna utgörs av eleverna på de klassiska teoretiska programmen å ena sidan och de enkönade yrkesförberedande programmen å den andra.

Gymnasiestudier

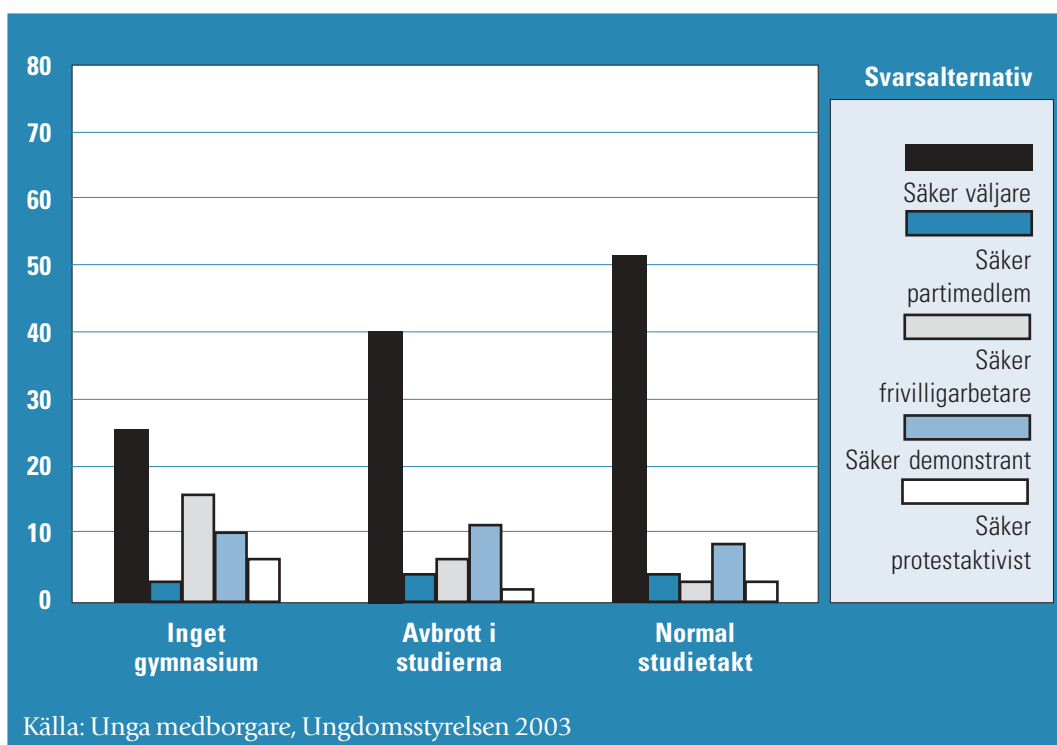
Trots att de allra flesta ungdomarna, 97 procent av den aktuella årskullen år 2001, går över till gymnasiet direkt efter grundskolan är det långt ifrån alla som uppnår ett slutbetyg från gymnasiet. Endast 79 procent lyckas med att få ett slutbetyg inom fyra år³³. Frågan är vilka ungdomar som misslyckas att få slutbetyg och ifall vi kan finna några samband mellan studieframgångar och inställningen till politiskt deltagande.

Bland ungdomarna i studien har 65 procent följt den normala studiegången, det vill säga de gick år 3 det året de fyllde 19 år. En tredjedel, 32 procent, har haft något studieavbrott och 2 procent av ungdomarna hade inte en enda termins gymnasieutbildning. Den fjärde gruppen, bestående av ungdomar som i 18-årsåldern redan hunnit avsluta gymnasiet, utgör ca 1 procent av ungdomsgruppen i studien men redovisas inte här eftersom gruppen består av så få individer.

Ungdomarna som har följt normal studietakt avviker minst från helhetsbilden, med undantag för andelen säkra väljare som är högre än genomsnittet på 47 procent.

Den lilla gruppen ungdomar som inte har en enda fullbordad termin i gymnasiet bakom sig avviker däremot på flera sätt. För det första, andelen säkra väljare, 26 procent, är betydligt lägre än genomsnittet på 47 procent. För det andra, andelen frivilligarbetare är högre, 16 procent jämfört med 5 procent, liksom andelen säkra protestaktivister.

Även här är det omöjligt att utifrån denna begränsade information fastställa om det vi ser beror på studievalet eller andra orsaker som är gemensamma för dessa grupper av 18-åringar, till exempel hemförhållanden. Oavsett vad anledningen är så existerar sambandet mellan studietakten och inställningen till olika politiska handlingar.

Diagram 17:2003 Politiska aktiviteter. Jämförelser mellan grupper indelade efter studier på gymnasiet. Procent

Datakälla: Ungdomsstyrelsen 2000, 18-åringar, IEACivEd

Sammanfattande kommentar

Vi har bit för bit kartlagt sådana egenskaper som karakteriserar politiskt aktiva ungdomar. Nästan hälften, 47 procent, av 18-åringarna tillhör gruppen säkra väljare. Denna grupp domineras av ungdomar som på flera sätt avviker från genomsnittet. Därför kan vi med relativ stor träffsäkerhet säga att en första-gångsväljare som säkert kommer att rösta har gått på ett högskoleförberedande program i gymnasiet, har goda kunskaper om hur samhället fungerar, har deltagit i föreningsaktiviteter och umgås ofta med sina föräldrar. Dessutom följer han eller hon regelbundet med det som händer i politiken både genom tidningar och teve och byter gärna åsikter om utvecklingen med sina föräldrar och med jämnåriga.

En tiondel av 18-åringarna är säkra på att de kommer att delta i en demonstration någon gång. Också i denna grupp finner vi många som ofta diskuterar med sina föräldrar. Dessutom har dessa ungdomar goda kunskaper om hur samhället fungerar och är intresserade av politik och av att diskutera politik med folk i sin egen ålder. Fler 18-åringar bland de säkra demonstranterna än bland de jämnåriga i allmänhet, har varit med i ett politiskt ungdomsförbund eller i en samhällsinriktad förening.

En betydligt mer exklusiv skara utgörs av säkra blivande partimedlemmar. Fyra procent av 18-åringarna tillhör denna grupp. Följande utmärker dem: De är oftast av manligt kön, de umgås ofta med sina föräldrar, de är uttalat intresserade av politik och diskuterar gärna med sina jämnåriga om sådant som händer i samhället, dessutom har de ofta varit med i ett politiskt ungdomsförbund.

Säkra framtida frivilligarbetare utgörs av fem procent av 18-åringarna. De är oftast av kvinnligt kön och fler i denna grupp är födda utomlands än 18-åringar i allmänhet. Bland säkra framtida frivilligarbetare är det dessutom förhållandevis få som har goda kunskaper om hur samhället fungerar. Många går på något av de flickdomi-

nerade yrkesinriktade programmen, det vill säga omvårdnadsprogrammet och barn- och fritidsprogrammet. Det finns även relativt många i denna grupp som inte alls har gått på gymnasiet. Även dessa ungdomar utmärker sig genom att de oftare diskuterar med sina föräldrar än vad 18-åringar gör i allmänhet.

Bara två procent av samtliga har svarat att de säkert kommer att delta i en trafikblockering någon gång. De flesta är av manligt kön, relativt många har inte gått på gymnasiet alls. Bland de som går på gymnasiet finns det en viss övervikt av individer från pojkdominerade yrkesförberedande program. Även dessa ungdomar diskuterar oftare med sina föräldrar än vad 18-åringar gör i allmänhet.

Det är tydligt att ungdomars familjeförhållanden också präglar dem som medborgare. Dessutom är valet av gymnasiestudier något som tydligt åtskiljer olika politiska kulturer bland ungdomarna. Om vi värderar dessa resultat utifrån demokratins ideal, där jämlikhet och lika villkor råder för deltagandet, är inte det en idealisk bild som framtonar när vi studerar skillnader i 18-åringars inställning till aktivt medborgarskap. Å andra sidan har det politiska deltagandet aldrig varit i närheten av att uppfylla idealet. Men eftersom ett av de långsiktiga målen för demokratipolitiken är att medborgarnas möjligheter att påverka den politiska processen ska bli mer jämlika än de är i dag³⁴ kan våra resultat fungera som vägvisare för framtida insatser.

Globalt och nationellt engagemang

Analysen har i de tidigare kapitlen lyft fram frågor som berör politisk aktivitet, så som vilken typ av aktivitet som unga idag upplever som meningsfullt att delta i och vad de själva är beredda göra om de vill påverka politikens inriktning. I detta kapitel beskrivs hur ungdomarna ser på Sverige och omvärlden. Frågorna fångar in två perspektiv, dels ställs frågor om ungdomarnas eget agerande i ett globalt perspektiv, dels hur de anser att Sverige som nation bör agera i olika internationella sammanhang. Frågorna speglar dessutom olika dimensioner i förhållandet mellan individen och omvärlden respektive nationen och omvärlden, och kan ge svar på ungdomarnas syn på nationalism, internationell solidaritet och utvecklingen mot ett mer federalt Europa.

Redovisningen börjar med en presentation av svaren till de nio frågorna som analysen bygger på. I den följande fördjupningen granskas sedan hur olika grupper av ungdomar

förhåller sig till idéerna om nationalism, solidaritet och ett mer gränsöverskridande samarbete länderna emellan.

Räcker det att vi i Sverige har det bra?

Nationalister anser att den egna nationens särprägel är något som man särskilt bör värna om. Dess värden och intressen är viktigare än omvärldens värden och intressen. Dessutom anser nationalisterna att man måste sträva efter största möjliga politiska oberoende för att kunna förverkliga nationens intressen. Svaren på två av frågorna i *Ung i demokratin* kan tolkas som ställningstagande till nationalism.

Den första frågan fångar individens syn på frågan om andra länders problem rent principiellt är något som angår oss i Sverige.

Tabell 8:2003 Ställningstagande till att andra länders problem ej angår Sverige. Procent

Datakälla: Ungdomsstyrelsen 2000, 18-åringar, IEACivEd

Principiellt angår problem i andra länder inte Sverige	Flickor	Pojkar	Födda i Sverige	Födda utanför Sverige	Samtliga ungdomar
Instämmer helt	2	7	4	7	4
Instämmer	9	21	15	15	15
Tveksam	34	34	35	26	34
Instämmer inte alls	42	28	36	35	36
Vet ej	13	9	11	16	11
Totalt	100	100	100	100	100

Källa: Unga medborgare, Ungdomsstyrelsen 2003

Det finns två moraliska ställningstaganden som svaren kan utgå ifrån. Antingen anser man att varje land mår bäst av att få sköta sina angelägenheter utan inblandning utifrån. Eller också anser man att länderna har ett gemensamt ansvar som sträcker sig utanför nationsgränserna. Utifrån fördelningen av svaren kan man konstatera att de flesta av ungdomarna är anhängare av den senare ståndpunkten. En klar majoritet, 70 procent av 18-åringarna tar avstånd från nationalism, det vill säga att de är tveksamma till eller instämmer inte alls med påståendet att andra länders problem inte angår oss i Sverige. En femtedel, 19 procent av ungdomarna är positiva till nationalism. Det finns en tydlig skillnad mellan könen, bland pojkarna är det 28 procent som instämmer med påståendet i frågan, bland flickorna är andelen endast 11 procent.

Den andra frågan mäter ungdomarnas inställning till Sveriges insatser gentemot utvecklingsländer. Frågan är ställd på ett så generellt sätt att man kan tolka in ett stort antal möjliga hjälpinsatser i svaren. Hjälp kan innebära allt från ekonomiskt bistånd till stöd för kunskapsuppbyggande eller demokratiseringsprocesser, och kan därför anses fånga in samma principiella ställningstagande som frågan innan, det vill säga om andra länders

problem angår oss eller inte. Här har dock frågan konkretiserats med hjälp av ett behovsargument från omvärlden, nämligen fattigdom som ett tillstånd som bör bekämpas i syfte att försäkra goda levnadsvillkor för medborgarna i landet i fråga.

Gör Sverige redan tillräckligt för att hjälpa fattiga länder eller bör vi anstränga oss ytterligare? Sverige bör göra mer, svarar 61 procent av de unga. Framför allt flickorna anser att hjälpinsatserna bör ökas, bland dem är andelen som instämmer hela 71 procent, medan den är 49 procent bland pojkarna.

Ungdomar som är födda utanför Sverige är också betydligt mer benägna att hålla med om att Sverige bör göra mer för de fattiga länderna, 74 procent har svarat att de instämmer, jämfört med 59 procent bland ungdomarna födda i Sverige.

Fördelningen av svaren till denna fråga indikerar att omkring 30 procent av ungdomarna anser det som bra att varje land först och främst ansvarar för sin egen välfärd, utan att blanda sig in i andra länders angelägenheter. Dessa ungdomar, som alltså valt svarsalternativen "Tveksam" eller "Instämmer inte alls", kan med andra ord antas representera en nationalistiskt präglad syn på Sveriges roll gentemot omvärlden.

Tabell 9:2003 Ställningstagande till att Sverige borde hjälpa fattiga länder mer. Procent

Datakälla: Ungdomsstyrelsen 2000, 18-åringar, IEACivEd

Sverige borde göra mycket mer för att hjälpa världens fattiga länder	Flickor	Pojkar	Födda i Sverige	Födda utanför Sverige	Samtliga ungdomar
Instämmer helt	24	15	18	33	20
Instämmer	47	34	41	41	41
Tveksam	19	32	26	14	25
Instämmer inte alls	1	8	5	2	5
Vet ej	9	10	9	10	9
Totalt	100	100	100	100	100

Källa: Unga medborgare, Ungdomsstyrelsen 2003

Solidaritet stannar inte vid nationsgränsen

Solidaritet kan definieras som en känsla av samhörighet med och beredvillighet att stödja och hjälpa andra människor. Frågorna i detta avsnitt mäter inställningen till internationell solidaritet bland ungdomarna. Den första frågan har ett individperspektiv medan de övriga tre frågorna belyser ungdomars syn på hur Sverige som nation bör agera gentemot andra länder där den demokratiska utvecklingen inte har nått lika långt.

Först redovisas ungdomarnas svar på frågan om vilka hänsyn de anser att vi konsumenter bör ta. Ska vi agera politiskt i affärerna och undvika att köpa varor som är producerade i odemokratiska länder?

Ungdomars åsikter går isär i frågan om man som konsument bör tänka politiskt och undvika att handla varor som är producerade i odemokratiska länder. Det finns faktisk anledning att tänka efter vilka moralgrunder det finns för att undvika att köpa vissa varor. Om man avstår att köpa varor från odemokratiska länder utifrån ett moraliskt ställnings-

tagande hoppas man förmodligen att man på det sättet försvagar den odemokratiska regeringen, och indirekt hjälper till att påskynda den demokratiska utvecklingen i landet i fråga. Alternativt kan man utgå ifrån antagandet att ekonomisk utveckling även bidrar till demokratiutvecklingen, och att ökat välstånd gör medborgarna starkare när de strävar efter demokrati, vilket ger skäl till motsatt agerande, nämligen att handla varor som är producerade i odemokratiska länder. Man kan därmed tänka politiskt och dra en annan slutsats än den som föreslås i frågan, vilket gör att frågan i viss mån brister i logik.

När svaren tolkas här görs det dock utifrån antagandet att frågan upplevdes som logiskt ställd. Svarsfördelningen är 38 procent som håller med och 49 procent som är tveksamma eller emot. De flesta anser med andra ord att man inte bör tänka politiskt när man handlar och av den orsaken undvika att köpa varor ifrån odemokratiska länder. Skillnaderna i åsikterna mellan könen är små, flickorna är något mer positiva till påståendet än pojkarna. Ungdomarna som är födda i Sverige är också mer benägna att hålla med om påståendet.

Tabell 10:2003 Ställningstagande till att man bör undvika att köpa varor från odemokratiska länder. Procent.

Datakälla: Ungdomsstyrelsen 2000, 18-åringar, IEACivEd

Som konsument bör man tänka/handla politiskt och undvika att köpa varor från odemokratiska länder	Flickor	Pojkar	Födda i Sverige	Födda utanför Sverige	Samtliga ungdomar
Instämmer helt	11	11	11	11	11
Instämmer	27	26	27	22	27
Tveksam	34	33	34	31	34
Instämmer inte alls	13	18	15	21	15
Vet ej	14	12	13	16	13
Totalt	100	100	100	100	100

Källa: Unga medborgare, Ungdomsstyrelsen 2003

Även nästa fråga, om Sverige på ett mer aktivt sätt borde stödja principen om rättvis handel, infångar idén om politiskt medveten konsumtion. Att agera politiskt som konsument är i sig inget nytt fenomen. Redan 1964 lyftes frågan om rättvisa handelsförhållanden inom ramen för en FN-konferens. Då hette det "Trade not aid", handel istället för bistånd. Idén utvecklades vidare av FN och under 1970-talet kom förslaget på hur en mer rättvis handel och en "ny internationell ekonomisk världsordning" skulle kunna åstadkommas.

Idag talar man om den rättvisa handeln. Syftet är att gynna social, ekonomisk och demokratisk utveckling genom rättvis betalning, goda arbetsförhållanden och respekt för mänskliga rättigheter.

I tabell 11:2003 redovisas 18-åringars syn på rättvis handel på nationsnivå.

Den rättvisa handeln utgår ifrån tanken att de industrialiserade länderna bör stödja utvecklingsländerna genom att ge dem bättre betalt för deras produkter. Hälften av ungdomarna håller med att Sverige mer aktivt borde följa principen om rättvis handel. Många har dock funnit frågan svår att besvara, 27 procent har valt alternativet *Vet ej*.

Flickorna har haft svårare att ta ställning i frågan än pojkarna. Förmodligen är innebörden av begreppet rättvis handel inte känt bland alla ungdomarna, eller för den delen bland befolkningen i övrigt. Men av de som har tagit ställning till frågan är de som har valt de positiva svarsalternativen i klar majoritet.

Nästa fråga undersöker ungdomarnas syn på Sveriges handelspolitik, utifrån frågeställningen om Sverige alls bör ha något handelsutbyte med länder som är kända för att kränka de mänskliga rättigheterna.

De flesta 18-åringarna, 61 procent, anser att Sverige inte bör ha någon handel med länder som inte respekterar de mänskliga rättigheterna. De som inte är födda i Sverige instämmer i lägre grad än de som är födda i Sverige. Åsiktsskillnaderna mellan könen är däremot nästintill obefintliga. Man kan även här utgå ifrån antagandet att det finns två tänkbara effekter av en sådan handelsbojkott. Antingen utgår man ifrån antagandet att handelsbojkott underminerar en oönskvärd regering, och att Sveriges handelsbojkott därmed bidrar till framväxten av en ny regering, med en mer demokratisk syn på medborgarnas rättigheter. Alternativt kan man utgå

Tabell 11:2003 Ställningstagande till att Sverige aktivt borde stödja principen om rättvis handel. Procent

Datakälla: Ungdomsstyrelsen 2000, 18-åringar, IEACivEd

Sverige borde mer aktivt stödja principen om rättvis handel	Flickor	Pojkar	Födda i Sverige	Födda utanför Sverige	Samtliga ungdomar
Instämmer helt	15	12	13	17	13
Instämmer	37	38	38	31	38
Tveksam	15	25	20	19	20
Instämmer inte alls	1	4	2	2	2
Vet ej	32	21	27	31	27
Totalt	100	100	100	100	100

Källa: Unga medborgare, Ungdomsstyrelsen 2003

Tabell 12:2003 Ställningstagande till att Sverige inte borde ha handelsutbyte med länder som kränker de mänskliga rättigheterna. Procent

Datakälla: Ungdomsstyrelsen 2000, 18-åringar, IEACivEd

Sverige borde inte ha något handelsutbyte med länder som är kända för att kränka de mänskliga rättigheterna	Flickor	Pojkar	Födda i Sverige	Födda utanför Sverige	Samtliga ungdomar
Instämmer helt	23	23	23	22	23
Instämmer	37	39	39	33	38
Tveksam	21	23	22	23	22
Instämmer inte alls	5	6	5	8	5
Vet ej	13	9	11	15	12
Totalt	100	100	100	100	100

Källa: Unga medborgare, Ungdomsstyrelsen 2003

ifrån antagandet att en ekonomisk utveckling förstärker även de krafter som strävar efter mänskliga rättigheter.

Trots dessa invändningar mot frågan upplevdes den förmodligen inte lika svår att ta ställning till som den förra, eftersom andelen vet ej-svar endast är 12 procent här, jämfört med 27 procent för frågan om rättvis handel.

Den fjärde frågan, som mäter synen på internationell solidaritet, lyfter fram Sveriges utrikespolitik. Ska Sverige aktivt gå in med åtgärder som syftar till att påskynda den demokratiska utvecklingen eller är det bättre om varje land får sköta sitt, utan inblandning utifrån?

Tabell 13:2003 Ställningstagande till att Sverige bör främja den demokratiska utvecklingen i världen. Procent

Datakälla: Ungdomsstyrelsen 2000, 18-åringar, IEACivEd

Så långt det är möjligt borde Sverige försöka påverka beslut i andra länder i syfte att främja deras demokratiska utveckling	Flickor	Pojkar	Födda i Sverige	Födda utanför Sverige	Samtliga ungdomar
Instämmer helt	14	12	12	16	13
Instämmer	42	38	41	33	40
Tveksam	23	25	24	25	24
Instämmer inte alls	6	10	8	10	8
Vet ej	15	15	15	17	15
Totalt	100	100	100	100	100

Källa: Unga medborgare, Ungdomsstyrelsen 2003

Drygt hälften, 53 procent, av 18-åringarna anser att det är bra om Sverige har en aktiv roll ute i världen och genom olika åtgärder försöker främja de demokratiska krafterna i länderna som idag styrs odemokratiskt. En tredjedel, 32 procent har svarat att de antingen är tveksamma till eller emot påståendet. De förra kan anses förespråka en solidariskt präglad syn på Sveriges utrikespolitik medan de senare representerar en mer nationalistiskt inriktad uppfattning om Sveriges roll gentemot omvärlden.

Bland dem som instämmer i att det är bra om Sverige har en aktiv roll i demokratiseringsprocessen ute i världen är andelen flickor högre än andelen pojkar. Dessutom är andelen ungdomar som är födda i Sverige högre jämfört med andelen ungdomar som är födda utanför Sverige även om svaren i den senare gruppen är mer utspridda.

Samarbete över gränserna?

Frågan om hur samarbetet inom EU bör utvecklas är komplicerad att ta ställning till, eftersom effekterna är svåra att överblicka. Den renodlade federalismen bygger på idén att en stat bör organiseras som ett förbund av delstater, en förbundsstat. Den politiska makten bör delas mellan delstaterna och den federala nivån.

Gemensamma uppgifter ska skötas på den federala nivån, medan delstaterna var för sig sköter sina egna nationella angelägenheter. Den federala föreställningen har varit och är central för utvecklingen av den Europeiska unionen.

De två första frågorna, som mäter synen på gränsöverskridande samarbete, tar upp olika dimensioner av ett närmare samarbete inom den Europeiska unionen. Den sista frågan belyser ungdomars syn på svenskt deltagande i internationella fredsbevarande styrkor.

Det europeiska samarbetet omfattar redan en gemensam policy för utrikes- och säkerhetspolitiska frågor, Common and Foreign Security Policy (CFSP) för den Europeiska unionen³⁵. Den Europeiska kommissionens ordförande, Romano Prodi, talade varmt för en vidareutveckling av samarbetet på det utrikespolitiska området i sitt tal inför Europaparlamentet i oktober 2002³⁶.

Vad anser de svenska 18-åringarna om denna framtidsutveckling? Hur pass nära samarbete med EU är egentligen önskvärt? Frågan är vad som ska bestämmas inom Sverige och vad som Sverige och de andra EU-länderna gemensamt ska ta ställning till. Ungdomarnas inställning till en gemensam utrikespolitik inom EU framgår av tabell 14:2003.

Tabell 14:2003 Ställningstagande till att Sverige borde eftersträva en gemensam utrikespolitik inom EU. Procent

Datakälla: Ungdomsstyrelsen 2000, 18-åringar, IEACivEd

Sverige borde sträva efter en gemensam utrikespolitik för EU	Flickor	Pojkar	Födda i Sverige	Födda utanför Sverige	Samtliga ungdomar
Instämmer helt	7	11	8	13	9
Instämmer	26	29	27	27	27
Tveksam	25	27	27	20	26
Instämmer inte alls	10	14	12	10	12
Vet ej	31	20	26	30	26
Totalt	100	100	100	100	100

Källa: Unga medborgare, Ungdomsstyrelsen 2003

Frågan om gemensam utrikespolitik inom EU är svår att ställning till, oavsett om man är ung eller vuxen. Det är ett relativt jämt lopp mellan de som är positiva till gemensamt utrikespolitik, 36 procent, och de som är negativa eller tveksamma, 38 procent. En fjärdedel har valt svarsalternativet *Vet ej*, bland flickorna är den andelen närmare en tredjedel, 31 procent.

Intressant nog är andelen som är positiva till idén om en gemensam utrikespolitik för EU högst bland ungdomar födda utanför Sverige. Bland ungdomarna som är födda utanför Sverige, och som därmed själva eller genom sin familj har erfarenheter av att bo i ett annat land än Sverige, anser 40 procent att den ökade samarbetslinjen för EU är att föredra. Samtidigt är andelen som svarat *Vet ej* hög inom gruppen utlandsfödda, 30 procent. Med andra ord, åsikterna går isär och många har svårt att ta ställning i frågan.

I tabell 15:2003 flyttar vi fokus från en gemensam utrikespolitik till ett gemensamt försvar inom den Europeiska unionen. Ska Sverige sträva efter ett gemensamt försvar för EU?

Idén om ett gemensamt försvar för EU har inte någon majoritet hos 18-åringarna. Bland dem som svarat är 30 procent för och 46 procent tveksamma eller emot ett gemensamt försvar, medan 24 procent svarade att de inte vet. Svandsandelen som är tveksamma eller emot ett gemensamt EU-försvar är lika hög hos bägge könen, 46 procent, medan andelen positiva är högre bland pojkarna än bland flickorna, 39 procent jämfört med 22 procent. Dessutom är andelen som har tagit ställning i frågan högre bland pojkarna jämfört med bland flickorna. Försvarsfrågorna är med rätt hög sannolikhet mer aktuella för unga män än för unga kvinnor, år 2000 antogs 204 kvinnor till värnplikt jämfört med 16 658 män, enligt Pliktverkets statistik³⁷.

Den sista frågan belyser ungdomars syn på Sveriges deltagande i internationella fredsbevarande styrkor. Ska Sverige delta så mycket som möjligt i FN:s fredsbevarande operationer eller inte?

Deltagandet i FN:s styrkor är mycket mindre kontroversiellt än frågorna om fördjupat samarbete inom EU. Ungdomarna är i stort sätt överens om att Sverige borde delta så mycket

Tabell 15:2003 Ställningstagande till att Sverige borde eftersträva ett gemensamt försvar för EU. Procent

Datakälla: Ungdomsstyrelsen 2000, 18-åringar, IEACivEd

Sverige borde sträva efter ett gemensamt försvar för EU	Flickor	Pojkar	Födda i Sverige	Födda utanför Sverige	Samtliga ungdomar
Instämmer helt	4	13	8	12	8
Instämmer	18	26	21	28	22
Tveksam	31	27	31	17	29
Instämmer inte alls	15	19	17	15	17
Vet ej	31	15	23	27	24
Totalt	100	100	100	100	100

Källa: Unga medborgare, Ungdomsstyrelsen 2003

Tabell 16:2003 Ställningstagande till att Sverige borde delta så mycket som möjligt i fredsbevarande operationer. Procent

Datakälla: Ungdomsstyrelsen 2000, 18-åringar, IEACivEd

Sverige borde delta så mycket som möjligt i internationella fredsbevarande styrkor	Flickor	Pojkar	Födda i Sverige	Födda utanför Sverige	Samtliga ungdomar
Instämmer helt	25	20	22	30	23
Instämmer	48	46	47	44	47
Tveksam	15	20	18	14	17
Instämmer inte alls	1	5	3	3	3
Vet ej	11	9	10	10	10
Totalt	100	100	100	100	100

Källa: Unga medborgare, Ungdomsstyrelsen 2003

som möjligt i internationella fredsbevarande styrkor. En klar majoritet, 70 procent instämmer i påståendet, 17 procent är tveksamma och endast 3 procent är emot påståendet. Andelen som instämmer helt är högst bland ungdomar som är födda utanför Sverige.

Demokratiska dimensioner

Ska Sverige i framtiden satsa mer på nära samarbete inom EU eller ska vi hålla oss till våra nationella frågor först och främst? Det finns olika förhållningssätt till vår omvärld; vissa strävar mot ökad solidaritet, andra ser fördelar med ett djupare samarbete länderna emellan, medan en del är förespråkare för största möjliga oberoende för den egna nationens del.

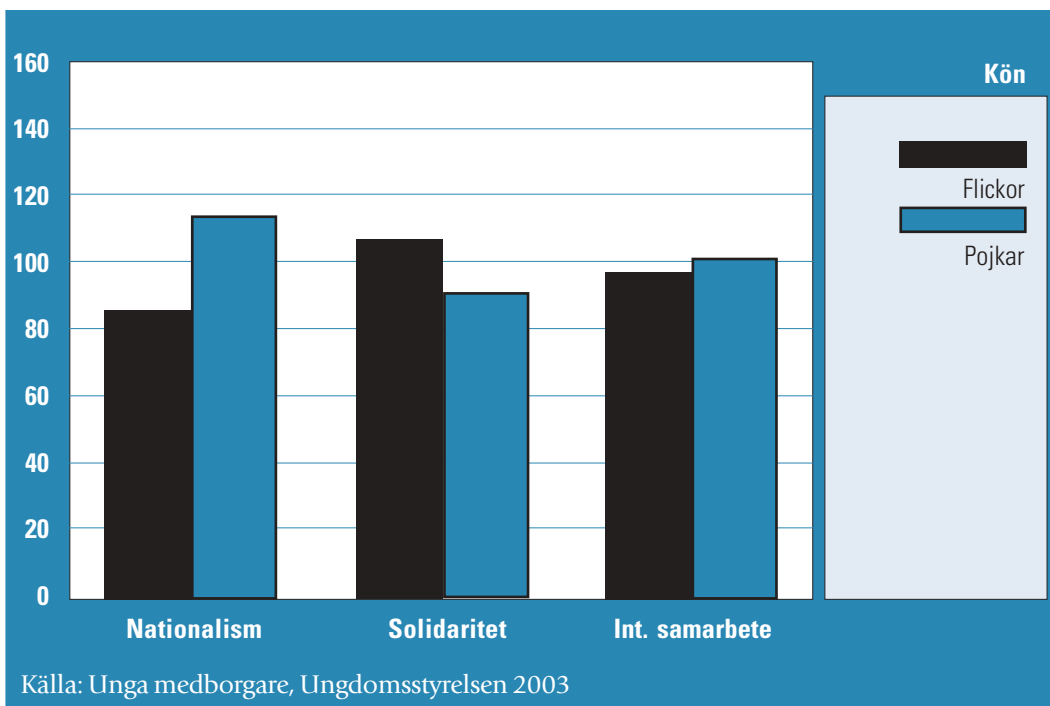
För att möjliggöra en jämförelse mellan hur olika grupper av ungdomar ställer sig till dessa tre alternativa förhållningssätt har vi genom faktoranalys skapat tre indexskalor, där de enskilda mätfrågorna bildar en sammanslagen svarsskala. Genom att jämföra medelvärden mellan olika grupper kan vi se vilka som är

mer respektive mindre positiva till de tre dimensionerna, som här kallas för nationalism, solidaritet och internationellt samarbete³⁸.

De två första bilderna summerar den mer detaljerade informationen från tabellerna i detta kapitel. I dem framkommer hur ungdomars inställning till nationalism, solidaritet och internationellt samarbete varierar när man grupperar ungdomarna efter kön respektive efter födelseland.

Synen på Sverige och omvärlden skiljer sig mellan flickor och pojkar. Åsikten att den egna nationens intressen går före andra länders problem förekommer oftare bland pojkarna. Åsiktsskillnaden är tydlig också i dimensionen solidaritet, som summerar synen på den egna nationens roll som aktör på den globala arenan om rättvisa och demokrati, och även ställningstagandet till möjligheten att agera politiskt som konsument. Här är det framför allt flickorna som ser positivt på solidariskt agerande.

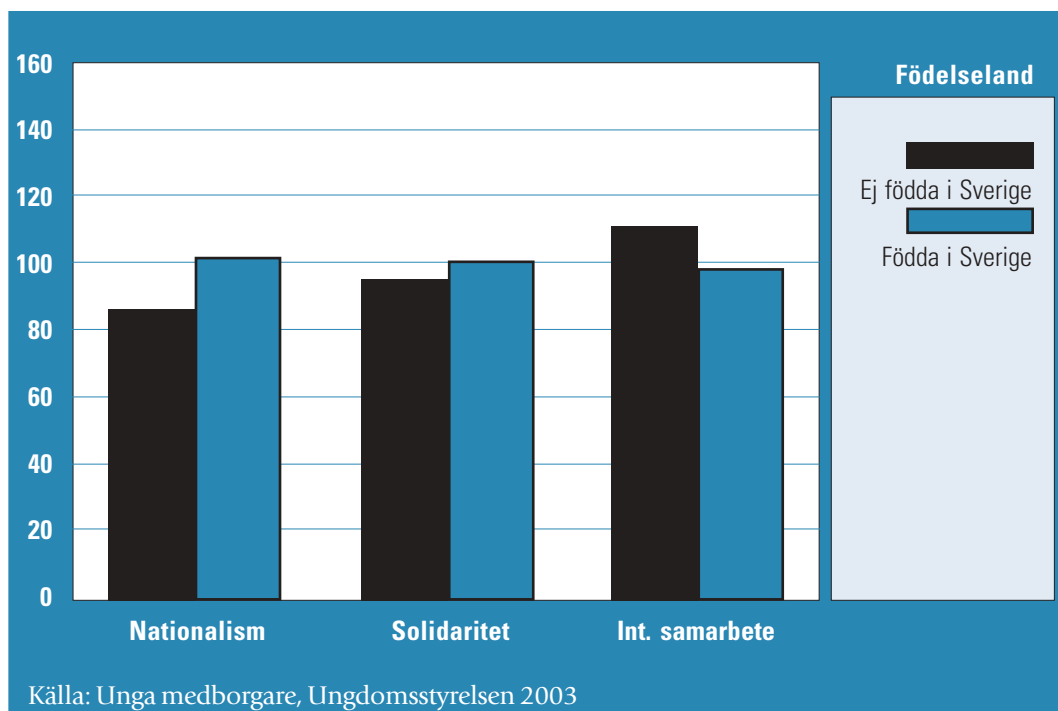
Nästa bild jämför gruppen unga som är födda i Sverige med gruppen som är födda utomlands. Cirka 90 procent av ungdomarna i under-

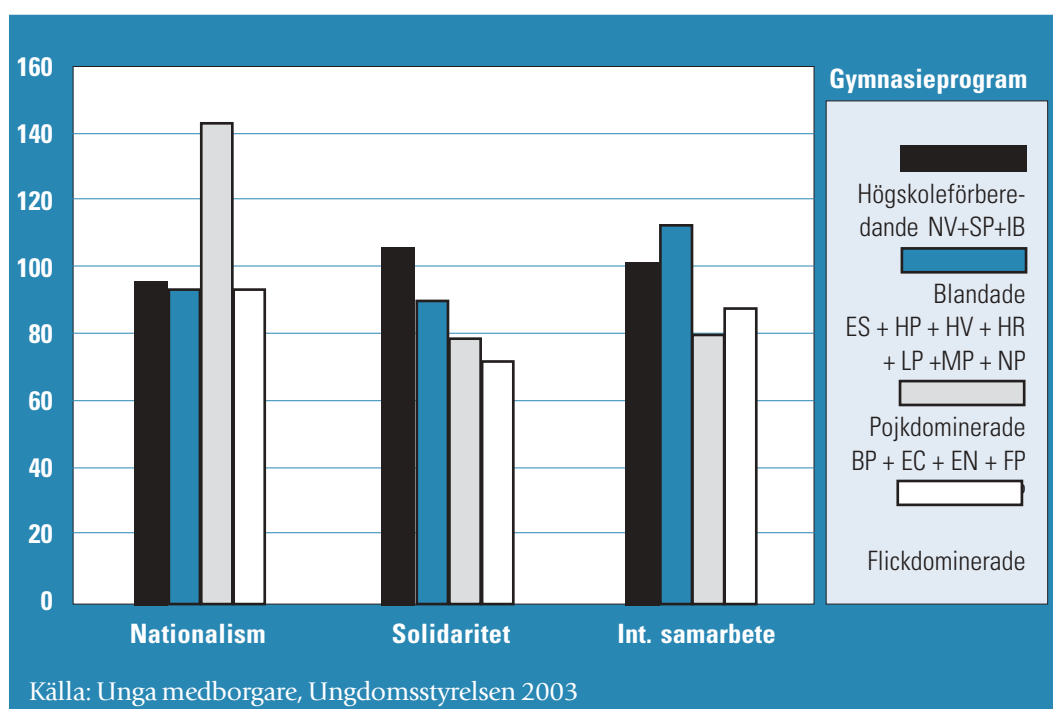
Diagram 18:2003 Sveriges vägval. Indelning efter kön. Medelvärden på indexskalor. (Samtliga=100) Datakälla: Ungdomsstyrelsen 2000, 18-åringar, IEACivEd

sökningen är födda i Sverige. Medelvärdet för samtliga ligger därför nära värdet för gruppen födda i Sverige, medan värdet för ungdomarna

födda utomlands kan variera betydligt utan att medelvärdet för samtliga påverkas nämnvärt.

Diagram 19:2003 Sveriges vägval. Indelning efter födelseland. Medelvärden på indexskalor. (Samtliga=100) Datakälla: Ungdomsstyrelsen 2000, 18-åringar, IEACivEd

Diagram 20:2003 Sveriges vägval. Indelning efter gymnasieprogram. Medelvärden på indexskalor. (Samtliga=100)

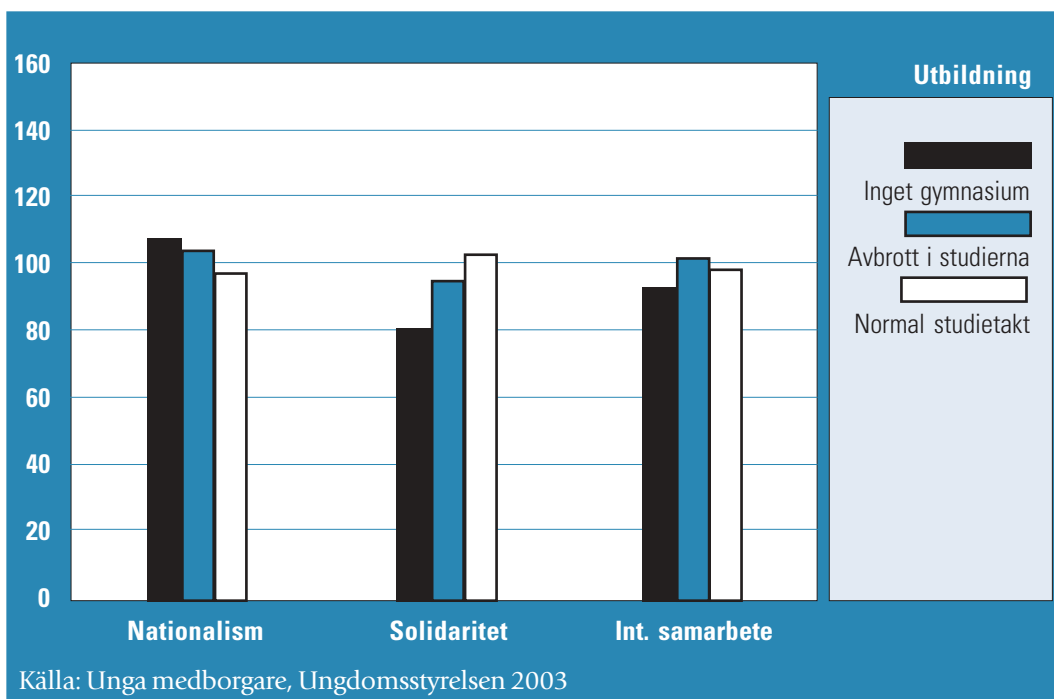
Datakälla: Ungdomsstyrelsen 2000, 18-åringar, IEACivEd

Synen på Sveriges roll gentemot omvärlden avviker för samtliga dimensioner i denna jämförelse. Intressant nog är det inte mer solidaritet som de utlandsfödda ungdomarna prioriterar utan mer och närmare samarbete länder emellan. Ungdomar som är födda utanför Sverige är i högre grad positiva i sina svar på påståenden om närmare samarbete mellan Sverige och andra länder. De är också mindre nationalistiskt inställda i sin syn på Sverige och omvärlden.

Nästa jämförelse är mellan ungdomar som valt olika studieinriktningar på gymnasiet. Det stora flertalet ungdomar i studien studerar på något av de högskoleförberedande gymnasieprogrammen. Därför avviker inte deras svar nämnvärt från medelvärden för samtliga ungdomar. Det är med andra ord mer intressant att följa hur eleverna på de andra programinriktningarna har svarat, och hur deras svar avviker från medelvärdet.

Nationalistisk syn på Sverige och omvärlden är vanligast bland eleverna på de pojkdominerade yrkesförberedande programmen. Solidaritet gentemot omvärlden prioriteras högre bland eleverna på de högskoleförberedande programmen och lägst bland eleverna på de yrkesförberedande programmen – eleverna på de flickdominerade programmen befinner sig längst ner på indexskalan. Eleverna på de övriga programmen, däribland medie-, handels-, hotell och restaurang- samt hantverksprogrammet, ger uttryck för en önskan om närmare samarbete mellan Sverige och andra länder. De som går på de pojkdominerade programmen är minst tilltalade av en sådan utveckling.

I nästa diagram är även ungdomar som inte går på gymnasiet representerade, i den är grupperna indelade efter studietakten istället för programvalet.

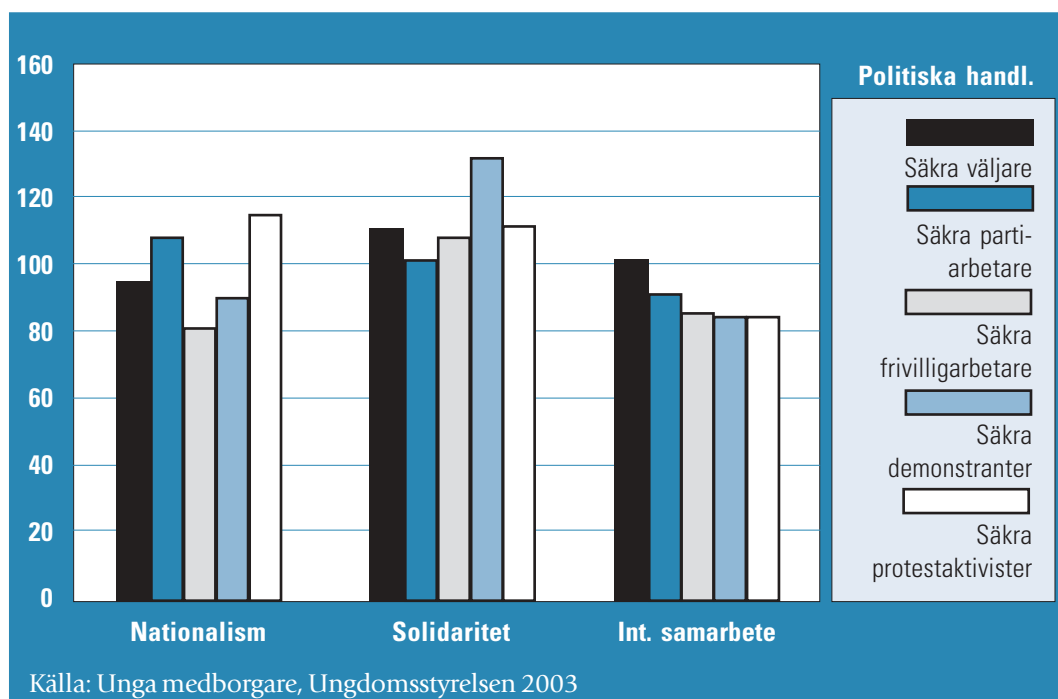
Diagram 21:2003 Sveriges vägval. Indelning efter gymnasieutbildning. Medelvärden på indexskalor. (Samtliga=100)

Datakälla: Ungdomsstyrelsen 2000, 18-åringar, IEACivEd

Ungdomar som inte påbörjat gymnasiestudier vid 18 års ålder är mer tilltalade än andra av tanken att alla länder i första hand själva ska ta hand om sina bekymmer, det vill säga att de oftare än andra har en nationalistisk preferens. Följaktligen är även värden för solidaritet och ökat internationellt samarbete klart lägre för ungdomar utanför gymnasieskolan. En motsatt tendens finns bland ungdomar som följer den normala studietakten. Graden av nationalism är lägre och graden av solidaritet är högre hos denna grupp, jämfört med medelvärdet för samtliga som är 100.

I de tidigare kapitlen redogjordes ungdomars syn på politiskt deltagande utifrån deras svar

på frågor om viken typ av politisk aktivitet som de tror att de själva kommer att delta i. Utifrån svaren bildades fem, sinsemellan olika stora, grupper. Säkra väljare omfattar 47 procent, säkra partimedlemmar 4 procent, säkra frivilligarbetare 5 procent, säkra demonstranter 9 procent och säkra deltagare i en trafikblockering 2 procent av ungdomsgruppen. I nästa diagram kan man studera hur dessa grupper ser på Sveriges roll gentemot omvärlden, och om denna syn varierar mellan dessa grupper, förenade av intresset för politik men som föredrar olika metoder för att påverka i politiska beslut.

Diagram 22:2003 Sveriges vägval. Indelning efter synen på olika politiska handlingar. Medelvärden på indexskalor. (Samtliga=100)

Datakälla: Ungdomsstyrelsen 2000, 18-åringar, IEACivEd

Synen på de olika förhållningssätten till omvärlden både förenar och drar isär de politiskt intresserade ungdomarna. Att ett solidariskt förhållningssätt är att föredra är alla överens om. De som ser det som mest viktigt är ungdomar som är säkra på att de i framtiden kommer att delta i en fredlig demonstration. En viss enighet finns också för frågan om ökad intensitet i det internationella samarbetet är att föredra eller inte. Endast gruppen säkra väljare ser positivt på ökat och fördjupat

samarbete länder emellan, de övriga är mer negativa till en sådan utveckling än genomsnittet inom ungdomsgruppen. Frågan som separerar de politiskt intresserade grupperna från varandra är nationalism. Säkra trafikblockerare och säkra partiarbetare är mer positiva till tanken att varje nation i princip endast sköter sina egna angelägenheter. De övriga grupperna är negativt inställda till den tanken.

Sammanfattande kommentar

I detta kapitel har vi studerat vilka politiska ställningstaganden som ungdomarna gör när de betraktar Sveriges roll gentemot omvärlden. Fem påståenden får stöd från minst hälften av ungdomarna. Dessa är att Sverige bör:

- Delta så mycket som möjligt i internationella fredsbevarande styrkor, 70 procent instämmer/instämmer helt.
- Undvika handelsutbyte med länder som kränker mänskliga rättigheter, 61 procent instämmer/instämmer helt.
- Göra mycket mer för att hjälpa världens fattiga länder, 61 procent instämmer/instämmer helt.
- Påverka beslut i andra länder i syfte att främja demokratisk utveckling, 53 procent instämmer/instämmer helt.
- Aktivt stödja principen om rättvis handel, 51 procent instämmer/instämmer helt.

Den största enigheten finns för påståendet att Sverige borde delta så mycket som möjligt i internationella fredsbevarande styrkor. Dessutom finns det en relativt stor enighet kring en aktiv roll för Sverige att främja demokratisk utveckling, mänskliga rättigheter samt att bekämpa fattigdom i världen.

Följande fyra påståenden saknar däremot påtagligt stöd från ungdomarna:

- Man bör tänka politiskt och undvika att köpa varor från odemokratiska länder, 38 procent instämmer/instämmer helt.
- Sverige bör sträva efter gemensam utrikespolitik för EU, 36 procent instämmer/instämmer helt.
- Sverige bör sträva efter gemensamt försvar för EU, 30 procent instämmer/instämmer helt.
- Sverige bör ignorera andra länders problem, 19 procent instämmer/instämmer helt.

Ungdomarna tar tydligt avstånd från påståendet att andra länders problem inte angår oss i Sverige, hela 70 procent har valt svarsalternativet *tveksam* eller *instämmer inte alls*. Frågan om konsumenters politiska tänkande har ingen klar majoritet, varken för eller emot. Osäkerheten inom ungdomsgruppen är störst för frågorna som tar upp vägval för EU. För dessa frågor är andelen som väljer att svara *vet ej* lika stor som andelen som är för respektive emot, ett riktigt dödläge med andra ord.

Det går att finna en del åsiktsskillnader både mellan könen och mellan ungdomarna födda i respektive utanför Sverige. Skillnaden mellan könen framgår tydligast i frågan om andra länders problem angår Sverige. Pojkarna anser i högre grad att andra länders problem inte angår oss i Sverige. Flickorna, likväl som ungdomarna som är födda utanför Sverige, anser att Sverige borde göra mycket mer för att hjälpa de fattiga länderna. I övrigt tenderar svenska ungdomar att föredra solidaritetshandlingar medan ungdomar födda utanför Sverige i större omfattning föredrar ett närmare samarbete mellan länderna.

När man studerar frågorna sammanslagna i tre dimensioner kan man också finna skillnader mellan olika grupper av ungdomar. Dimensionen *nationalism* föredras av pojkar, elever på pojkdominerade program, ungdomar utan gymnasieutbildning samt av ungdomar som ser sig som säkra framtida partimedlemmar eller trafikblockerare.

Dimensionen *solidaritet* föredras av flickor, elever på högskoleförberedande program och av samtliga som svarat att de säkert kommer att utföra någon av de tillfrågade politiska aktiviteterna.

Dimensionen *internationellt samarbete* föredras av ungdomar födda utomlands, pojkar (tendensen är svag), elever på blandade gymnasieprogram samt av ungdomar som ser sig som säkra framtida väljare (svag tendens).

Slutdiskussion

*Demokratins mål är ännu mer demokrati, det demokratiska livet består till stor del av att söka demokratin, ett samhälle som präglas av det rättvisa och det goda*³⁹.

Den representativa demokratin är enligt regeringsformen en övergripande ram för det svenska statskicket. I den representativa demokratin utgår makten från folket genom allmänna val där medborgarna väljer sina företrädare. Dessa får därmed förtroendet att fatta beslut på medborgarnas vägnar, som vid nästkommande val har möjlighet att kräva ansvar för de beslut som de förtroendevalda har fattat.

Den deltagardemokratiska synen betonar vikten av politisk jämlikhet genom att tydliggöra att politiska beslut är allas angelägenhet. Därför eftersträvar deltagardemokrater att medborgarna får goda möjligheter att delta i den politiska processen under mellanvalsperioden. Det kan ske både genom att medborgarnas möjligheter att föra dialog med makthavarna förbättras och genom att den politiska makten decentraliseras, till exempel genom att införa möjligheten till brukarstyre.

Samtalsdemokratins ideal är närbesläktade med deltagardemokratins, nämligen att öka den politiska jämlikheten genom att minska klyftan mellan beslutsfattare och folket. Samtalsdemokraternas metod är att se till att alla får möjlighet att påverka politiska beslut genom att delta i öppna och förutsättningslösa samtal. Sådana samtal ska sträva efter en lösning som i möjligaste mån tillfredsställer allas behov och önskemål. De politiska besluten blir enklare att genomföra om de bygger på största möjliga konsensus (samstämmighet) bland medborgarna.

Idéer som bygger både på samtalsdemokrati och på deltagardemokrati har redan prövats i Sverige i syfte att öka medborgarnas möjligheter till politiskt deltagande. Vilka metoder som bäst gynnar demokratin som styrelseform

går inte att avgöra utifrån något objektivt perspektiv, utan frågan om hur de demokratiska idealen om frihet, rättvisa och jämlikhet bäst förverkligas är ständigt öppen för ny prövning utifrån de föränderliga villkoren i samhället.

Demokratin som styrelseform ställer höga krav på sina medborgare, eftersom tanken om folkets styrelse inte friar någon från ansvaret att samtidigt vara den som styr och den som är styrd. Medborgare som kollektivt äger makten att stifta lagar samtidigt som vi alla är underordnade att lyda dem. Även om dagens demokratier i stort sätt har övergett tanken om att alla direkt ska delta i beslutsfattande, betyder det inte att förväntningen på att alla ska delta i samhällets styrelse är borta. Förväntningarna på medborgare har bara fått en annan skepnad än de som diskuterades av antikens filosofer.

Även den mest kravlösa demokratimodellen förutsätter att medborgarna håller sig informerade om vad som sker i politiken och hur samhället utvecklas under den valda politiska styrelsen, och att de utifrån denna förståelse agerar som väljare. Samtidigt måste man göra sig påmind om att en sådan medborgarbild handlar om ett ideal att sträva emot, och inte om ett tillstånd som redan råder. Det demokratiska samhällets största uppgift är därför att försäkra att dess medborgare införlivar demokratins ideal och är villiga att agera i sina båda roller, att vara den som styr likväl som den som väljer och kontrollerar de styrande.

Sveriges konstitution försäkras allas lika fri- och rättigheter, och den politik som har präglat 1900-talet har haft som mål att säkra allas möjligheter till ett gott liv, det vill säga en allmän välfärd. De statliga institutionerna betraktar alla medborgare som lika värda. Bland institutionerna har skolan en särskilt viktig ställning. Skolans uppgift är dels att eftersträva demokratins ideal om jämlika medborgare genom att garantera en likvärdig utbildning för alla, oavsett var i landet man

bor eller föräldrarnas betalningsförmåga. Därutöver har skolan en central roll i att främja demokratins idéer genom att undervisningen bedrivs i demokratiska arbetsformer och genom att man utvecklar elevernas förmåga att aktivt delta i samhällslivet.

Därför skulle man kunna förvänta att 18-åringars syn på medborgarskap bara visade obetydliga skillnader som berodde på individuella egenskaper, så som politiskt intresse och engagemang, och inte berodde på klassbaserade skillnader eller valet av utbildningsväg. Ändå visar resultaten från vår studie, liksom från andra studier, att så inte är fallet. De klassbaserade skillnaderna har alltid varit synliga när man undersökt de svenska medborgarnas intresse att delta i politiken, och de har fördjupats ytterligare under 1990-talet. Som skäl till detta har de ökade ekonomiska skillnaderna i samhället under samma period anförts. Individens välfärd har antingen utvecklats till det bättre eller till det sämre, beroende på redan existerande skillnader i sociala och ekonomiska villkor. De välbeställda har upplevt en förbättring, samtidigt som de ekonomiskt svagaste gruppernas levnadsvillkor har försämrats, något som kommittén Välfärdsbokslut utförligt belyser i sin utredning.

Det är därför inte orimligt att utgå ifrån att de, som tillhör 1990-talets förlorare, upplever att de styrande inte längre eftersträvar ett bättre och rättvisare samhälle för alla. Medborgarnas förtroende för de styrande sjunker med största sannolikhet i botten ifall deras slutsats blir att den förda politiken har gynnat andra på ens egen bekostnad. Detta i sig borde inte orsaka en misstro mot den representativa demokratin som sådan, eftersom en av dess hörnstenar är ansvarskrävande i allmänna val. Ett missnöje mot en politiskt vald styrelse bör leda väljaren att rösta fram ett annat alternativ vid nästa val.

Det som ser ut att fungera väl i teorin kan dock stöta på problem i verkligheten, till exempel om väljaren inte förmår att upptäcka skillnader mellan de befintliga politiska alternativen, eller om väljaren anser att ingen av kandidaterna driver en politisk linje som

motsvarar hans eller hennes uppfattning om en god samhällsutveckling. Om nu medborgaren har skäl att vara missnöjd med både demokratins utfall och sättet hur den representativa styrelseformen fungerar kan man förmoda att detta missnöje hämmar hennes eller hans vilja att delta i demokratins procedurer tills grunderna för missnöjet har åtgärdats och ett medborgerligt deltagande åter kan upplevas som meningsfullt.

Resultat

Denna rapportens centrala tema är ungdomars politiska attityder. Två frågor har styrts analysen, nämligen om ungdomarna som grupp är annorlunda än de övriga medborgarna i sin attityd till demokratiskt deltagande och vilka skillnader i synen på politiskt deltagande som finns inom ungdomsgruppen. I studier av politisk socialisation, det vill säga hur ungdomar bildar sina politiska uppfattningar och vad som påverkar deras värderingar, brukar betydelsen av hemmet, skolan, fritidsaktiviteter, påverkan av medierna och umgänget med jämnåriga lyftas fram.

Även i våra resultat framträder hemmets betydelse mycket tydligt. Framför allt föräldrarnas vardagliga engagemang för sina barn, som uttrycks genom att man tar sig tid att prata och äta middag med barnen, träder fram som en betydelsefull faktor. När ungdomars intresse för medborgerliga aktiviteter jämförs utifrån hur mycket tid som de tillbringar tillsammans med sina föräldrar visar sig den fjärdedel som umgås mest med sina föräldrar ha den mest positiva attityden till politiskt deltagande. Till exempel svarar 92 procent i denna grupp att de nog eller säkert kommer att rösta i framtiden. Andelen som svarat att de säkert kommer att rösta är anslående hög, 77 procent. Detta är en betydligt högre andel än bland ungdomarna i allmänhet. Av samtliga ungdomar i studien har 47 procent svarat att de säkert kommer att rösta, medan 33 procent har valt svarsalternativet "Det gör jag nog", vilket ger en

sammanlagd andel på 80 procent som är positivt inställda till att rösta i framtiden.

Familjens betydelse i förhållande till ungdomarnas inställning till att rösta framgår även när man granskar svaren utifrån andra aspekter om ungdomarnas hemförhållanden. Ungdomar vars föräldrar har en längre utbildning eller är intresserade av samhällsfrågor och kultur⁴⁰ är mer positivt inställda till att rösta i framtiden än andra.

Skolans betydelse för 18-åringars demokratiska medvetenhet är svårare att avgöra eftersom elevens familjeförhållanden kan påverka både studiemotivationen och studieresultaten. Det man kan säga utifrån resultaten i denna rapport är att de ungdomar som har valt det natur- eller samhällsvetenskapliga programmet i gymnasiet både har bättre kunskaper om hur demokratin fungerar och ett betydligt större intresse av att delta aktivt i politiken än de övriga 18-åringarna.

Ungdomars personlighet speglas även i hur de tillbringar sin fria tid. I denna rapport har sambandet mellan föreningsaktivitet och intresset för politiskt deltagande studerats. Resultaten visar att de föreningsaktiva ungdomarna har ett större intresse att aktivt delta i politiken än deras jämnåriga som inte deltar i föreningsaktiviteter.

Det finns vissa skillnader i hur flickor och pojkar svarat på frågorna om politiska aktiviteter. En något större andel bland flickorna anger att de nog eller säkert kommer att rösta i framtiden, detsamma gäller framtida deltagande i fredliga demonstrationer. Men framför allt är det frivilligarbete som tilltalar flickor i betydligt högre grad än pojkar. Nästan dubbelt så många flickor jämfört med pojkar svarade att de nog eller säkert kommer att arbeta frivilligt för att hjälpa gamla och fattiga i framtiden, 34 procent bland flickorna jämfört med 18 procent bland pojkarna. Flickorna som går på omvårdnads- eller barn- och fritidsprogrammet har den största andelen som valt någon av de positiva svarsalternativen i frågan.

Däremot är andelen pojkar högre bland dem som svarat att de i framtiden kommer att gå med i ett politiskt parti, 14 procent av pojkarna har svarat att de nog eller säkert kommer att göra det jämfört med 8 procent bland flickorna. Även protestaktioner tilltalar pojkar mer än flickor.

Frågan som restes i samband med diskussionen kring hur ungdomar ser på olika politiska aktiviteters effektivitet var om det var skillnader i hur flickor och pojkar socialiseras i samhället, det vill säga hur omgivningens förväntningar påverkar flickors och pojkars olika prioriteringar av politiska aktiviteter. Av flickornas svar framgår att de tar ett större socialt ansvar, medan pojkarna istället svarar att de är beredda att arbeta inom partipolitiken. När ungdomars syn på Sverige och omvärlden studeras framkom det dessutom att flickorna som grupp är mer solidariska i sin inställning medan pojkarna i högre grad är nationalister.

Analysen av datamaterialet har med andra ord frambringat en hel del intresseväckande resultat. Bland annat visar resultaten att de mer traditionella förklaringarna för variationen i politiskt deltagande inte är de mest kraftfulla när man undersöker 18-åringar. Även om man finner skillnader mellan könen och mellan grupper indelade efter föräldrars socio-kulturella status är dessa mindre jämfört med de skillnader som framträder när man jämför grupper av ungdomar indelade efter familjens sociala sammanhållning eller ungdomars studieval, inklusive avhopp, i gymnasiet. Dessutom framträder ett tydligt samband mellan individens kunskaper om demokrati och intresse för politiskt deltagande, framför allt för valdeltagande.

Synen på politiska institutioner

När 18-åringarna ombads att bedöma effektiviteten av olika sätt att påverka politiken ansåg störst andel, 73 procent, att alternativet *Att rösta i val* var mest effektivt. I stort sett lika många, 72 procent, ansåg *att arbeta för att få uppmärksamhet ifrån press, radio och teve* var effektivt och 64 procent av ungdomarna valde

alternativet att *arbeta inom politiska partier*. Som institution är alltså allmänna val ohotad hos förstagångsväljare. En röst avgör sällan ett val, men en allmän rösträtt är det bästa sättet att förverkliga folkets vilja som man hittills kommit på.

Den representativa modellens svagheter är redan nämnda, nämligen att en väljare kan ha svårt att uppfatta skillnaderna mellan de olika alternativen eller också helt sakna ett alternativ som stämmer överens med ens egen uppfattning. Våra resultat tyder dock på att 18-åringarna uppfattar att allmänna val är det mest effektiva sättet att påverka politiska beslut. Endast en procentenhet skiljer ungdomarnas bedömning om valdeltagandets effektivitet från effektiviteten av uppmärksamhet i medierna.

Medierna har som sin uppgift att föra en diskussion om vad som är rätt och fel och att reagera på individens upplevda rättslöshet eller utsatthet i samhället. Medierna äger därmed makten att lyfta fram frågor på den politiska dagordningen. Samtidigt är de underställda kraven på oberoende och allsidighet i samhällsbevakning för att de ska kunna lyfta fram verklighetens mångfald. De svenska ungdomarna anser att medierna är en effektiv kanal för politisk påverkan, och att mediernas effektivitet som institution i stort sätt är lika stor som valdeltagandets. De politiska partierna kommer på tredje plats bland de åtta alternativen i fråga om effektiv påverkan. Det är intressant och även förvånande med tanke på att relativt få individer själva är medlemmar i ett parti, något som många samhällsdebattörer tolkat som ett underbetyg för partier som institution. Utifrån resultaten i denna undersökning kan man ifrågasätta en sådan tolkning. Förstagångsväljarnas bedömning är att partierna är en effektiv kanal för att påverka politiken, vilket också överensstämmer med den rådande politiska styrelseformen där partierna har en central funktion som kanal mellan medborgare och beslutsfattare. Partierna lyckas dock inte särskilt bra med att kanalisera det politiska engagemang som finns

bland medborgarna idag, och allra minst bland ungdomarna. Alla, både de som vill förstärka demokratins representativa sida och de som vill få till stånd ett högre medborgardeltagande, vinner därmed på om partierna förmår att ta vara på medborgarnas politiska engagemang på ett bättre sätt än idag.

Demokratiskt deltagande och demokratisk framtid

Hur många av dagens ungdomar som i framtiden aktivt kommer att delta i politiken går inte att svara på. Dock kan man inte i våra resultat se några tecken på att andelen politiskt aktiva skulle sjunka drastiskt när den nya generationen tar över. Valdeltagandet ger ett relativt stabilt intryck. De politiska partiernas funktion som påverkanskanal ifrågasätts inte. Däremot är intresset att själv gå med i ett parti relativt lågt, vilket låter oss ana att det finns en problematik i synen på de politiska partierna. Partierna är bra i princip, men själva vill ungdomarna inte bli delaktiga.

När ungdomarna tillfrågas vilken typ av aktiviteter de själva kan tänka sig att delta i, hamnar de traditionella formerna för politiskt deltagande högst. De allra flesta är positivt inställda till valdeltagande, men det finns skäl att uppmärksamma att det finns grupper som avviker från normen. Dessa grupper består av ungdomar utan gymnasieutbildning och av ungdomar med dåliga kunskaper om demokrati. Även ungdomar på de könssegregerade yrkesinriktade gymnasieprogrammen avviker negativt från sina jämnåriga i sin syn på valdeltagande.

Många ungdomar har en drivkraft att agera solidariskt, något som kan påverka både individens eget agerande och hennes politiska preferenser. Över hälften av ungdomarna föredrar en politik som innebär att Sverige agerar solidariskt gentemot omvärlden. En mindre, fast inte betydelselös, grupp av ungdomarna (cirka 20 procent) anser att andra länders problem inte angår oss i Sverige.

För att demokratin som styrelseform ska överleva krävs det människor som tar tillvara

sina medborgerliga rättigheter, samtidigt som de visar respekt för andra som gör det. Den angelägna frågan är hur den demokratiska medvetenheten kan öka hos medborgarna.

Om Sverige ska kunna utvecklas till att bli ett mer rättvist och jämlikt samhälle än i dag krävs det att de förtroendevalda väljer de rätta politiska lösningarna. Den enda garantin för en sådan utveckling är att så många olika intressen och livsstilar som möjligt är representerade bland beslutsfattarna. En ytterligare garanti för rättvis politik är att besluten förankras väl hos medborgarna innan de fattas, något som bland annat lyfts fram av regeringens demokratiproposition.

Studien *Unga medborgare* visar att demokratiska värderingar är bättre förankrade hos de 18-åringar som kommer från mer välbeställda hem och som inte avbrutit sina gymnasiestudier i förtid. Dessa resultat låter oss ana att normen om att man bör rösta är i upplösning hos en särskild grupp som varit förlorare i välfärdsutveckling under 1990-talet. De som växer upp i mer välbeställda hem tenderar att upprätthålla den traditionella väljarrollen, medan utvecklingen bland ungdomar som kommer från socioekonomiskt svagare miljöer går mot en passiv medborgarroll.

Vår studie visar också att samhällsinstitutionerna inte behöver vara särskilt oroade över ungas inställning till politiskt deltagande generellt. Däremot bör de fundera allvarligt på varför viljan till valdeltagande och aktivt medborgarskap brister bland unga med sämre välfärdsförutsättningar. Att sätta stopp för en sådan utveckling är önskvärt av två anledningar, dels för att öka jämlikheten i det politiska deltagandet, dels för att stärka det demokratiska system som är basen i vårt gemensamma samhälle. Vi riskerar att skapa ett demokratins A- och B-lag när en betydande grupp ungdomar avstår från att påverka sin livssituation genom politiken.

Även om inte skolan är upphov till denna utveckling, så har skolan en viktig roll för att främja en positiv syn på demokrati och aktivt medborgarskap bland alla unga. I skolan kan

elever genom samtal och möten balansera olika intryck och skapa sig egna värderingar och förhoppningsvis en vilja att rösta. Dessvärre är det så att de som är minst insatta i hur samhället fungerar och som studerar på de yrkesinriktade programmen visar minst engagemang för politik. I skolan behöver dessa ungdomar därför mer tid än andra för att diskutera – och gärna praktisera – demokrati i olika former.

Gymnasieskolan bör utformas utifrån målsättningen att alla 18-åringar ska inse värdet av demokrati och uppleva att de kan påverka samhället genom sitt valdeltagande. Men ansvaret vilar inte enbart på skolan. Resultaten i denna rapport har tydligt visat att ungdomars inställning till samhället och politiskt deltagande påtagligt påverkas av villkoren under deras uppväxttid. Därför är det viktigt att samhället för en medveten ungdomspolitik i syfte att minska gapet i demokratisk medvetenhet och tilltro till det politiska systemet, mellan ungdomar som växer upp i mer eller mindre gynnsamma miljöer.

Fotnoter

¹ *En uthållig demokrati!* SOU 2000:1 ss. 14–16.

² Holmberg 1999:123, Strömbäck 2001:65-66.

³ Ordet diskurs syftar i detta sammanhang på ett samtal där deltagarna försöker finna samförstånd i en fråga. Alla berörda tillåts att delta och ge uttryck för sina attityder, önskemål och behov på lika villkor.

⁴ Chambers 1996:195.

⁵ Regeringens proposition. 2001/02:80, s. 31.

⁶ IEA, *The International Association for the Evaluation of Educational Achievement*, är ett oberoende internationellt forskningsorgan med representation från mer än 50 länder. IEA har tidigare gjort ett stort antal traditionella kunskapsmätningar i matematik, naturvetenskap och läsförståelse.

⁷ Torney-Purta, J., Lehmann, R., Oswald, H., Schulz, W. *Citizenship and Education in Twenty-eight Countries. Civic Knowledge and Engagement at age Fourteen*, 2001. Rapporten kan beställas från IEA Sekretariat, e-post;departement@IEA.nl
Skolverket, Rapport 210: *Ung i demokratin*. Amnå, Erik "Medborgarskapets dynamik: Reflektioner kring 2006 års förstagångsväljare i forskarantologin *Rösträtten 80 år*". Ungdomsstyrelsen, *Ung i demokratin, Ungdomsstyrelsens sammanfattning av 14–15-åringars demokratiska värderingar*.

⁸ Deltagande länder är; Chile, Columbia, Cypern, Danmark, Estland, Hong Kong, Israel, Lettland, Norge, Polen, Portugal, Ryssland, Slovenien, Sverige, Tjeckien och Schweiz.

⁹ IEA och Civic Education Study beskrivs mer ingående i Civic education across countries: Twenty-four national case studies from the IEA Civic Education Project, 1999.
Citizenship and education in twenty-eight countries: Civic knowledge and engagement at age fourteen, 2001 och *Civic Knowledge and Engagement: An IEA Study of Upper Secondary Students in Sixteen Countries*. 2002

¹⁰ Amadeo, J.-., Torney-Purta, J., Lehmann, R., Husfeldt, V., Nikolova, R. *Civic Knowledge and Engagement. An IEA Study of Upper Secondary Students in Sixteen Countries*. Rapporten kan beställas från IEA Sekretariat, e-post; departement@IEA.nl

¹¹ Hobbes, *Leviathan*, New York: Collier Books, 1962, ss. 19, 229, citerad av Beitz 1989:97.

¹² Petersson m.fl. 1998:52.

¹³ Se till exempel Norris 1999:258.

¹⁴ Jönsson (2001) i forskarantologin *Rösträtten 80 år*

¹⁵ Se till exempel Ersson & Wide (2001), Bennulf & Hedberg (1999), Teorell & Westholm (1999).

¹⁶ Ersson & Wide (2001:163), Holmberg & Gilljam (1987:73).

¹⁷ Se till exempel Ersson & Wide (2001), Bennulf & Hedberg (1999), Teorell & Westholm (1999).

¹⁸ *En uthållig demokrati*, SOU 2000:1, s. 215

¹⁹ SNS Demokratirådets rapport 2000, *Demokrati utan partier?*

²⁰ Joseph Shumpeter karakteriserar konkurrensdemokratin, eller den realistiska demokratin som han väljer att kalla den, som *ett institutionellt arrangemang för att uppnå politiska beslut, där eliter i konkurrens om folkets röster förvärvat makt att besluta* (Shumpeter, 1943, citerad i Pateman 1970).

²¹ Se till exempel Carole Pateman (1970).

²² Det gäller för de 90 procent av ungdomarna som svarade på frågorna under bevakning i sin skola. De ungdomar som har fått enkäten hemskickad har inte fått några kunskapsfrågor, eftersom det inte går att kontrollera att den svarande inte konsulterar någon i sin närhet eller söker efter rätt svar på annat sätt.

²³ Se till exempel Verba, Schlozman och Brady (1995), ss. 343–355.

²⁴ Sveriges Radios lyssnarundersökningar för 2002.

²⁵ Holmberg och Weibull 2002:255

²⁶ SOM-institutet mäter opinioner inom åldersintervallet 15–85 år.

²⁷ Nilsson, Per (1994).

²⁸ Ibid.

²⁹ Kategorin *Samhällsinriktad förening* är en sammanfogning av deltagande i följande typer av föreningar eller organisationer: miljöorganisationer, FN- eller Unesco-föreningar, föreningar för mänskliga rättigheter, humanitär hjälp eller för frivilligt samhällsarbete. Ungdomar som har deltagit i någon av de uppräknade verksamheter ingår i den sammanslagna kategorin Samhällsinriktad förening.

³⁰ Dessa två verksamheter ingick i en och samma fråga i enkäten.

³¹ Se *Reformeringen av gymnasieskolan. En sammanfattande analys*. Skolverkets rapport 187.

³² Se till exempel Ersson & Wide (2001), Bennulf & Hedberg (1999), Teorell och Westholm (1999).

³³ Skolverket, statistik från det nationella uppföljningssystemet.

³⁴ Regeringens proposition 2001/02:80, s. 27.

³⁵ Se till exempel webbplatsen http://europa.eu.int/comm/external_relations/cfsp/intro/index.htm#1

³⁶ Se http://www.europa.eu.int/comm/commissioners/prodi/speeches/index_en.htm

³⁷ *Mönstrade och inskrivna 2000* kan läsas på <http://www.pliktverket.se/>

³⁸ Skalan *Nationalism* bygger på svaren på frågorna Andra länders problem angår ej Sverige och Sverige borde hjälpa fattiga länder mer (omkodad, svarsalternativ *Instämmer inte alls* =1 osv.) *Solidaritet* bygger på frågorna Undvik att köpa varor från odemokratiska länder, Sverige borde aktivt stödja principen om rättvis handel, Inget handelsutbyte med länder som kränker de mänskliga rättigheterna samt Sverige bör främja den demokratiska utvecklingen i världen. *Internationellt samarbete* bygger på frågorna Gemensam utrikespolitik för EU, gemensam utrikespolitik inom EU och Sverige borde delta i internationella styrkor. Dessa dimensioner framkom i principalkomponentanalysen med Kaisers princip.

³⁹ Lundqvist, 1999, s. 237–238, 253.

⁴⁰ Föräldrarnas intresse för samhällsfrågor och kultur mättes indirekt genom frågor om tillgång till en dagstidning och antalet böcker i hemmet.

⁴¹ Skolverket 2003

Referenser

- Amadeo, J., Torney-Purta, J., Lehmann, R., Husfeldt, V., Nikolova, R. (2002): *Civic Knowledge and Engagement. An IEA Study of Upper Secondary Students in Sixteen Countries*. Rapporten kan beställas från IEA Secretariat, e-post; departement@IEA.nl
- Amnå, Erik (2001): "Medborgarskapets dynamik: Reflektioner kring 2006 års förstagsängväljare" i *Rösträtten 80 år, forskarantologi*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- Beitz, Charles R. (1989): *Political Equality*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Bennulf, Martin och Hedberg, Per (1999): "Utanför demokratin. Om det minskade valdeltagandets sociala och politiska rötter" i *Valdeltagande i förändring*. Demokratiutredningens forskarvolym XII. SOU 1999:132. Stockholm: Fakta Info Direkt.
- Chambers, Simone (1996): *Reasonable Democracy*. Jürgen Habermas and the Politics of Discourse. Ithaca and London, Cornell University Press.
- Ersson, Svante och Wide, Jessica (2001): "Valdeltagandet i Sverige: variation i tid och rum" i *Rösträtten 80 år, forskarantologi*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- Hobbes, Thomas (1962): *Leviathan*. New York: Collier Books.
- Holmberg, Sören och Gilljam, Mikael (1987): *Väljare och val i Sverige*. Stockholm: BonnierFakta bokförlag.
- Holmberg Sören (1999): *Den representativa demokratin*. Demokratiutredningens småskrifter. SOU 1999:64 Stockholm: Fakta Info Direkt.
- Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (2002): *Det våras för politiken*. SOM-rapport nr 30.
- Inglehart Ronald (1997): *Modernization and Postmodernization. Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Jönsson, Christer (2001): Inledning till *Rösträtten 80 år, forskarantologi*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- Lundqvist, Lennart (1999): "Hotet mot den politiska demokratin" i *Demokrati och medborgarskap*. Demokratiutredningens forskarvolym II. SOU 1999:132. Stockholm: Fakta Info Direkt.
- Nilsson, Per (1994): *Den allvarsamma fritiden*. En litteraturstudie av undersökningar om barns och ungdomars fritids- och kulturvanor. Stockholm: Ungdomsstyrelsen (Statens ungdomsråd).
- Norris, Pippa, ed. (1998): *Critical Citizens. Global Support for Democratic Governance*. Oxford, Oxford University Press.
- Pateman, Carole (1970): *Participation and democratic theory*. London: Cambridge U.P.
- Petersson, O., Hermansson, J., Micheletti, M., Teorell, J. och Westholm, A. (1998): *Demokrati och medborgarskap*. Demokratirådets rapport 1998. Stockholm, SNS Förlag.
- Petersson, O., Hernes, G., Holmberg, O., Togeby, L. och Wängnerud, L. (2000): *Demokrati utan partier?* Demokratirådets rapport 2000. Stockholm, SNS Förlag.
- Regeringens proposition 2001/02:80, *Demokrati för det nya seklet*.
- Shumpeter, Joseph (1943): *Capitalism, Socialism and Democracy*. London: Geo. Allen & Unwin.
- Skolverket, *Reformering av gymnasieskolan. En sammanfattande analys*. Rapport 187:2000
Stockholm: Skolverket.
- Skolverket, *Ung i demokratin*. Rapport 210:2001
Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2003): *Ung i demokratin. Gymnasieelevers kunskaper och attityder i demokrati- och samhällsfrågor*. Stockholm: Skolverket.
- Strömbäck, Jesper (2001): *Gäster hos verkligheten*. En studie av journalistik, demokrati och politisk misstro. Eslöv: Symposion.

Turney-Purta, J., Lehmann, R., Oswald, H., Schulz, W (2001): *Citizenship and Education in Twenty-eight Countries. Civic Knowledge and Engagement at age Fourteen*. Rapporten kan beställas från IEA Secretariat, e-post; departement@IEA.nl

Ungdomsstyrelsen (2001): *Ung i demokratin*, Ungdomsstyrelsens sammanfattning av 14–15-åringars demokratiska värderingar. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Verba, S., Schlozman, K.L. & Brady, H.E. (1995): *Voice and Equality. Civic Voluntarism in American Politics*. Cambridge, Massachusetts, London, England, Harvard University Press.

Westholm, Anders och Teorell, Jan (1999). "Att bestämma sig för att vara med och bestämma. Om varför vi röstar – allt mindre" i *Valdeltagande i förändring*. Demokratiutredningens forskarvolym XII. SOU 1999:132. Stockholm: Fakta Info Direkt.

Källor på Internet:

http://www.europa.eu.int/comm/external_relations/cfsp/intro/index.htm#1
Där finns dokument om den gemensamma policyn för utrikes- och säkerhetspolitiska frågor inom EU.

http://www.europa.eu.int/comm/commissioners/prodi/speeches/index_en.htm
Där hittar man Prodis tal om vidareutveckling av EU-samarbete på det utrikespolitiska området.

<http://www.pliktverket.se>
Där finns dokumentet "Mönstrade och inskrivna 2000".

<http://www.skolverket.se>
Där finns dokumentet "Statistik från det nationella uppföljningssystemet".

<http://www.sr.se>
Där finns Sveriges radios lyssnarundersökningar för 2002.

Bilaga 1.

Fördelningen av ungdomarna i undersökningen

	Antal	Andel flickor %	Andel pojkar %	Andel bland samtliga %
Data från Skolverket				
<i>Högskoleförberedande program:</i>				
Naturvetenskapsprogrammet	948	38	62	29
Samhällsvetenskapsprogrammet	1 023	70	30	31
International Baccalaureate	4	75	25	0
<i>Blandade program:</i>				
Estetiska programmet	48	65	35	1
Handelsprogrammet	156	45	55	5
Hantverksprogrammet	56	84	16	2
Hotell- och restaurangprogrammet	15	67	33	0
Livsmedelsprogrammet	1	100		0
Medieprogrammet	132	58	42	4
Naturbruksprogrammet	45	80	20	1
<i>Pojkdominerade praktiska program:</i>				
Byggprogrammet	36		100	1
Elprogrammet	34	9	91	1
Energiprogrammet	30	3	97	1
Fordonsprogrammet	107	13	87	3
Industriprogrammet	91	35	65	3
<i>Flickdominerade praktiska program:</i>				
Barn- och fritidsprogrammet	178	81	19	5
Omvårdnadsprogrammet	59	90	10	2
Uppgift om program saknas	16	50	50	0
Gymnasieungdomar	2 979	54	46	90
Data från Ungdomsstyrelsen				
Ungdomar utanför gymnasiet	316	49	51	10
Samtliga	3 295	53	47	100

Bilaga 2.

Metodbeskrivning

Projektet *Ung i demokratin* består av två urvalsstudier. Den ena har genomförts av Skolverket och omfattar 18-åringar som går på gymnasiet, vilket sammanfaller med utformningen för de andra deltagande länderna inom IEA Civic Education-studien. Den andra studien genomfördes av SCB för Ungdomsstyrelsens räkning och avser att komplettera dataunderlaget med 18-åringar som inte deltog i gymnasiestudier vid genomförandet av Skolverkets undersökning. Ambitionen är alltså att *Ung i demokratin* ska vara en totalundersökning av 18-åringar, istället för att vara en undersökning av 18-åringar på gymnasiet.

En sådan ambition medförde att genomförandet av datainsamlingen och sammanslagning av datafiler från de två separata undersökningarna blev komplicerad. Avsikten med detta kapitel är att någorlunda kortfattat beskriva det slutliga dataunderlaget som rapporten baseras på.

I den första delstudien inom *Ung i demokratin*, som omfattade grundskoleelever i år 8 och i år 9, gjordes ett representativt urval av 150 skolor i drygt 80 kommuner. Avsikten inför den andra delstudien var att i möjligaste mån studera gymnasieelever inom samma kommuner som man redan undersökt grundskoleelever. Ett antal mindre kommuner föll dock bort, eftersom dessa inte hade ett sådant utbud av gymnasieprogram som uppfyller kriteriet för deltagande i studien. Således ingick elever från 58 kommuner i Skolverkets studie av 18-åringar. Av dessa kommuner är 36 identiska med kommunerna i Ungdomsstyrelsens studie av 18-åringar utanför skolan, som dessutom omfattar ungdomar från ytterligare fem kommuner.

De gemensamma kommunerna är Stockholm, Göteborg och Malmö med respektive förortskommuner samt Helsingborg, Uppsala, Linköping, Lund, Västerås och Gotland.

I Skolverkets studie ingår ytterligare 22 mellanstora eller små kommuner, medan samtliga de fem kommunerna i Ungdomsstyrelsens studie är små.

Skolverkets undersökning

Skolverket valde alltså att stratifiera urvalet av skolor efter kommunstorlek inför genomförandet av den första delstudien. Landets kommuner indelades i fyra strata, storstad, förortskommun, mellanstor stad och mindre ort, varefter ett representativt urval av kommuner gjordes. Inför den andra delstudien föll en del små kommuner bort från urvalet, på grund av att dessa inte hade ett sådant utbud av gymnasieprogram som upplägget kräver. De övriga småkommunerna överfördes till stratum 3, som därmed omfattade både små och mellanstora kommuner.

Inom varje urvalskommun valdes sedan de deltagande eleverna. Samtliga elever som tillhörde en viss undervisningsgrupp ingick i studien. Undervisningsgrupperna valdes utifrån en indelning i fyra programgrupper. Dessa består av följande program:

1. *Högskoleförberedande program*

där naturvetenskapliga programmet, samhällsvetenskapliga programmet och International Baccalaureate ingår.

2. *Blandade program*

där estetiska programmet, handelsprogrammet, hantverksprogrammet, hotell- och restaurangprogrammet, livsmedelsprogrammet, medieprogrammet och naturbruksprogrammet ingår.

3. *Pojkdominerade praktiska program*

där byggprogrammet, elprogrammet, energi-programmet, fordonsprogrammet och industriprogrammet ingår.

4. *Flickdominerade praktiska program*

där barn- och fritidsprogrammet och omvårdnadsprogrammet ingår.

Frågorna i undersökningen besvarades av 2 639 elever på 88 skolor, samtliga födda inom den rätta ålderskategorin, det vill säga 810401-820331. Av de deltagande eleverna gick 64 procent på gymnasieskolans år 3, 29 procent på år 2 och 7 procent på år 1. Svarsfrekvensen för elever som gick år 3 var 76 procent⁴¹. Av de deltagande eleverna var 55 procent flickor och 12 procent födda utanför Sverige. Undersökningen genomfördes med hjälp av kontaktpersoner på varje skola.

Ungdomsstyrelsens undersökning

Ungdomsstyrelsens undersökning omfattade 18-åringar som inte gick i gymnasiet under vårterminen 2000 då Skolverket genomförde sin datainsamling. Ungdomarna var bosatta i någon av de 36 kommuner som var valda utifrån ett tidigare deltagande i både Skolverkets första och andra delstudie. För att identifiera ungdomarna som inte gick i gymnasiet samkörde SCB uppgifter för individer födda 810401–820331 i Registret över totalbefolkningen (RTB), CSN:s register över personer som får studiebidrag, samt SCB:s "Årskurs 9 register". Totalt 37 714 individer i dessa kommuner var i den aktuella åldern. Av dessa var 90,4 procent med i CSN:s register över personer som får studiebidrag för gymnasiestudier och resterande 9,6 procent inte. Det var dessa 3 616 stycken 18-åringar som inte var registrerade som mottagare av studiebidrag, som utgjorde undersökningens rampopulation. Ur denna rampopulation drog SCB sedan ett obundet slumpmässigt urval av 1 700 individer.

Datainsamlingen genomfördes under perioden augusti–oktober år 2000. Den första postenkäten sändes ut den 28 augusti 2000. För att locka ungdomarna att svara erbjöds en biobiljett till alla som skickade in en ifylld enkät.

Totalt svarade 656 ungdomar vilket gör att svarsandelen uppgår till 38,9 procent då den övertäckning som fanns i undersökningen har räknats bort. Övertäckningen bestod av 16 personer som befann sig utomlands under en längre period.

Ett av de stora osäkerhetsmomenten i en statistisk undersökning är bortfallet. Ambitionen är att ha så litet bortfall som möjligt. De vanligaste orsakerna till bortfall är att urvalspersonerna inte vill vara med i undersökningen eller inte anträffas. Nedan visas bortfallet för Ungdomsstyrelsens studie, fördelat på olika

orsaker.

Bortfall

Bortfallsorsak	Antal	Andel (%)
Ej avhörda	885	86,1
Postreturer	80	7,8
Förhindrad medverkan	23	2,2
Avböjd medverkan	12	1,2
Insänd blank	3	0,3
Undersöknings-specifika koder	25	2,4
Bortfall, totalt	1 028	100

Av tabellen framgår att den största andelen i bortfallet är de som man inte har hört något från men även postreturer är många. Antagligen flyttar ungdomar ofta samtidigt som de kanske inte anmäler adressändring i samma utsträckning som äldre.

Vid SCB har Marie Löfling, enkätfunktionen, varit undersökningsansvarig och Inga-Britt Svalstedt har administrerat datainsamlingen. Sixten Lundström vid metodenheten ansvarade för kalibreringen av datafilen.

Kalibreringen av datafilen avser att reducera sådana fel som uppkommer vid felaktiga urval eller omfattande bortfall. Genom att utnyttja vissa statistiska samband mellan registervariabler (hjälpvariabler) och undersökningsvariabler samt mellan registervariabler och svarsbenägenheten kan man beräkna vikter för varje svarande som korrigerar fel som annars skulle uppstå vid analysen. Följande registervariabler utnyttjades vid kalibreringen: kön, faderns födelseland, boende i storstad/ej

storstad samt ÅK9-variabeln (Betyg från år 9).

I de fyra tabellerna nedan beskrivs urvalet utifrån kön, civilstånd, medborgarskap, födelseland och inkomst.

Urval fördelat efter kön och civilstånd

Civilstånd	Män	Kvinnor	Totalt
Gift	8	57	65
Ogift	849	785	1 634
Skild	0	1	1
Antal	857	843	1 700

Urval fördelat efter kön och medborgarskap

Medborgarskap	Män	Kvinnor	Totalt
Svenskt	717	644	1 361
Utländskt	140	199	339
Antal	857	843	1 700

Urval fördelat efter kön och födelseland

Födelseland	Män	Kvinnor	Totalt
Svenskt	638	592	1 230
Utländskt	219	251	470
Antal	857	843	1 700

Urval fördelat efter kön och inkomst

Inkomst	Män	Kvinnor	Totalt
Ingen	409	431	840
1–84 999	428	396	824
85 000–159 999	18	14	32
160 000–234 999	0	2	2
310 000–	2	0	2
Antal	857	843	1 700

Sammanläggningen av de två undersökningarna

Det är således två enkätundersökningar som har genomförts inom ramen för denna studie, en av Skolverket i samarbete med de deltagande skolorna och den andra av SCB på uppdrag av Ungdomsstyrelsen. Dessa två enkätstudier har resulterat i två separata datafiler, som omfattar 2 639 (Skolverket) respektive 656 (Ungdomsstyrelsen) individer, samtliga födda inom intervallet 810401-820331.

Dessa två datafiler har inför analysarbetet av denna rapport sammanslagits till en enda. SCB genomförde en totalundersökning av 18-åringar som bor i någon av de 36 kommunerna, i syfte att underlätta kontrollen av att fördelningen mellan individerna som tillhör respektive urval motsvarar den verkliga fördelningen i de undersökta kommunerna. Det man ville få fram var hur stor andel av ungdomarna som befann sig inom skolan respektive utanför skolan vid tidpunkten för Skolverkets datainsamling. Totalt ingick 37 714 stycken 18-åringar från dessa kommuner i totalundersökningen. Av dessa var 90,4 procent med i CSN:s register över personer som får studiebidrag och resterande 9,6 procent var inte det.

När de två datafilerna slogs samman var den ursprungliga fördelningen av 18-åringarna i studien följande:

	Antal	Procent
Skolverket	2 639	80
Ungdomsstyrelsen	656	20
Sammanlagt	3 295	100

Förhållandet mellan de två grupperna motsvarade därmed inte den verkliga fördelningen mellan ungdomar i respektive utanför gymnasieskolan, eftersom andelen ungdomar som befann sig utanför gymnasiet var för hög.

För att den sammanslagna datafilen skulle förmedla en representativ bild av 18-åringar behövde man således justera förhållandet mellan antalet individer inom dessa två studier. För det ändamålet ökades därför vikten för individerna i Skolverkets datafil något samtidigt som man minskade vikten för individerna i Ungdomsstyrelsens datafil. Detta resulterade i följande fördelning i den datafil som sedan användes för analysen i denna rapport:

	Antal	Procent
Skolverket	2 979	90,4
Ungdomsstyrelsen	316	9,6
Sammanlagt	3 295	100

Viktkomponenten för individerna i Skolverkets datafil beräknades genom ekvationen

$x_{\text{önskat antal}}/x_{\text{faktiskt antal}}$ Det ger i faktiska tal ekvationen $2\,979/2\,639=1.1287154$

Viktkomponenten för individerna i Ungdomsstyrelsens datafil beräknas på liknande sätt, $316/656=0.4817073$.

De redan befintliga vikterna i respektive datafil är inräknade i den nya vikten, vilket innebär att man vid sammanslagningen tagit hänsyn till både bortfallsfel och urvalsfel inom respektive studie.

